

70429

Dr. Albin Ogris
Agrarna politika

-skripta-
avtor. izdaja

1939

A. Ogris :

A g r a r n a p o l i t i k a

- Skripta -

(Avtorizirana izdaja)

1939.

Uvod	1
<u>I. del : Struktura agr. gospodarstva</u>	<u>3</u>
A) Strukturna oblikovanost agr. gospodarstva	
po velikostnih skupinah poljedelskih posestev	3
I) Oznake velikostnih skupin	3
II) Narodnogospodarska pomembnost posameznih velikostnih skupin	7
III) Vprašanje o narodnogospodarsko optimalni velikostni skupini	7
IV) Agrarno- politična prizadevanja države zaradi oblikovanja primernih razmerij med velikost--nimi skupinami	10
1) Obče pripombe	10
2) Odvračanje in odpravljanje prekomerne razdrobljenosti poljedelske zemlje	11
a) Omejitev deljivosti	12
b) Omejitev zadolžljivosti	12
c) Omejevanje in zabranjevanje obrtnega parceliranja kmečkih gruntov	12
3) Omejevanje in odpravljanje prekomerne veleposesti	13
a) Agrarne reforme v splošnem	13
b) Agrarna reforma v Jugoslaviji	14
c) Notranja kolonizacija	17
aa) V splošnem	17
bb) Notranja kolonizacija v Jugoslaviji	19
4) Ohrana in razširitev očevinskega nasled -nega prava	19
B) Strukturalna oblikovanost agr. gospodarstva z ozirom na pravno naravo kmetijske zemljiške posesti	27
I) Agrarnopolitična relevanca tega vprašanja	27
II) Tipične pravne oblike kmečke zemljiške posesti	27
1) Skupna lastnina celega rodu oz. družine	27
2) Skupna lastnina občine	28
3) Skupna lastnina države	28
4) Skupna lastnina združenih poljedelcev	29
5) Deljena lastnina	29
6) Dedni zakup	29
7) Oomejena zasebna individualna lastnina	30
8) Zasebna individualna, v nekterih ozirih omejena lastnina	30
9) Začasni zakup	30
C) Strukturna oblikovanost z ozirom na poljedelske panoge in stroke	32

I) Obstoječa konkretna struktura kot posledica razmer in razvoja	32
1) Obča pripomba	32
2) Nestalnost te strani agr. strukture	33
3) Oblastvena regulacija te plati agr. strukture	34
4) Možnosti in meje oblastvenih korektur	35
<u>II. del : Produktiviteta agr. gospodarstva</u>	<u>35</u>
A) Povečanje produktivitete agr. gospodarstva s povečanjem poljedelsko uporabne površine	36
B) Intenzifikacija agr. gospodarstva	39
I) Kaj je intenzifikacija ?	39
II) Pogoji in meje poljedelske intenzifikacije	41
1) Prirodni pogoji	41
a) Zakon o minimumu	41
b) Zakon o pojemajočem donosu	42
2) Ekonomski pogoji	45
a) Cene agr. pridelkov	45
b) Cene stvarnih intenzivacijskih troškov	46
c) Intenzivno poljedelstvo kot problem poljedelskih delovnih moči	46
č) Tehnični pogoji	49
d) Subjektivni pogoji	50
<u>III. del : Rentabilnost agr. gospodarstva</u>	<u>53</u>
A) Posebnosti tvorjenja cen agr. pridelkov	53
I) Razne vrste produkcijske vezanosti	53
II) Težave in riziki preureditve obratovalne organizacije	54
III) Posebnosti tvorjenja agr. cen na strani ponudbe	55
IV) Posebnosti tvorjenja agr. cen na strani povpraševanja	56
V) Posebnosti tvorjenja agr. cen radi posebnosti trgovanja z agr. pridelki	57
B) Ustvarjanje in ohrana rentabilnih agrarnih cen od javne oblasti	57
I) Z vplivanjem na troškovne elemente poljedelske proizvodnje	57
1) Obča pripomba	57
2) Kmetijski kredit	58
3) Razdolžitev kmečke posesti	60
II) Z racionalizacijo agr. proizvodnje	62
1) Bistvo racionalizacije	62
2) Komasacije kmečkih zemljišč	63
3) Kmečko gospodarsko zavarovanje	65

III

III) Z vplivanjem na trg. troškovne elemente . . .	67
IV) Z vplivanjem na cene agr. pridelkov . . .	71
1) Z vplivanjem na povpraševanje . . .	71
2) Z vplivanjem na ponudbo . . .	72
a) Ob trajni aktivnosti . . .	72
aa) Zaščita domače ponudbe od konkurence .	
inozemске ponudbe v tuzemstvu . . .	72
bb) Regulacija domače ponudbe v tuzemstvu	73
1) Kmečki žitni lombard . . .	74
2) Umetna odtegnitev primarnemu namenu,	
potrošnje . . .	74
3) Intervencijski nakupi . . .	74
4) Uničevanje presežkov . . .	75
5) Restrikcija proizvodnje . . .	75
6) Preusmeritev proizvodnje . . .	76
b) Ob trajni pasivnosti . . .	77
aa) Svetovne cene so relativno stalne	
(uvedba oz. zvišba uvoznih carin) . .	78
bb) Svetovne cene so nestalne . . .	78
1) Polzeča uvozna carina . . .	79
2) Pooblastilni carinski sistem . . .	80
3) Kontingentiranje uvoza . . .	80
4) Državna centralizacija in monopoli-	
zacija uvoza . . .	80
3) Z oblastvenim določanjem prodajnih cen	
agr. pridelkov . . .	82
a) Agrarno-politično pomembni načini	
določanja prodajnih cen . . .	82
b) Minimaliziranje cene ene vrste pridelkov	83
aa) Za prehodno krajšo dobo . . .	83
bb) Za daljšo vrsto let ali trajno . .	83
c) Minimaliziranje cen vseh vrst agr.	
pridelkov . . .	85

A g r a r n a p o l i t i k a

Uvod

I) D.e.f.i.n.i.c.i.j.a.: agr. politika je dejavno prizadevanje javnih oblasti, zlasti državne, urediti poljedelsko proizvodnjo po zahtevah javnih interesov.

O tem, kaj je in concreto javni interes, odloči z večjim ali manjšim upoštevanjem javnega mnenja javna oblast; ta javni interes more biti dejanski ali pa tudi samo domneven; ali je eno ali drugo, se pokaže morda šele v odmaknjenejši bodočnosti.

II) R.a.z.l.i.č.n.a...p.o.m.e.m.b.n.o.s.t agr. politike za posamezne države v posameznih dobah.

1) P.r.i.n.c.i.p.i.e.l.n.o je agr. politika, njene metode in njena usmerjenost, zelo važna za vsako državo, ker črpa prebivalstvo iz poljedelske proizvodnje najvažnejše življenjske potrebščine in nekatere nepogrešljive industrijske sirovine.

2) G.r.a.d.u.e.l.n.o je pomembnost agr. politike od države do države različna in je v isti državi različna od dobe do dobe. Stopnja pomembnosti agr. politike za konkretno državo v konkretnem času zavisi :

a) od s.u.b.j.e.k.t.i.v.n.e.g.a m.n.e.n.j.a odločujočih zakonodajnih in upravnih činiteljev v pomenu agr. proizvodnje in kmečkega prebivalstva za nar. gospodarstvo, državo in narod (prevaliranje producentskih - ali konzumentskih - ali komercialnih - ali finančnih - ali kmečkih - ali industrijskih - ali meščanskih - ali delavskih - ali malostanovskih kolektivnih interesov; v kakšnih kombinacijah ? po kakšnih stopnjah nujnosti ?)

b) od o.b.j.e.k.t.i.v.n.i.h o.k.o.l.n.o.s.t.i :

aa) od položaja kmečke proizvodnje v sestavu celotnega narodnega gospodarstva (od tega, kako velik del prebivalstva se preživlja od agr. proizvodnje),

bb) od notranjega sestava agrar. gospodarstva (monokulturna - polikulturna agr. proizvodnja, ali obsega posameznih velikostnih skupin kmečkih posestev i.t.d.),

cc) od stopnje agrarne samodovoljnosti (domača produkcija je nezadostna - ravno zadostuje - je prevelika),

čč) od stanja populacijske dinamike (naglo ali polagoma naraščajoče število prebivalstva - stagnacija - pojemajoče število prebivalstva),

dd) od stopnje včlenjenosti narodnega gospodarstva v svetovno gospodarstvo (nujnost in obseg, ki je ž njim država navezana na mednarodno trgovino; problem, kako najti vsakokrat

optimalno izmero včlanjenosti v svetovno gospodarstvo),

ee) od konjunkturnih in strukturalnih sprememb v svetovnem agr. in industr. gospodarstvu.

III) V.o.d.i.l.n.i...i.n.t.e.r.e.s.i...d.a.n.a.š.n.j.e
a.g.r.a.r.n.e...p.o.l.i.t.i.k.e

1) N.a.c.i.o.n.a.l.n.i...i.n.t.e.r.e.s.i. Ti zahtevajo čim popolnejšo svobodo naroda od dobre volje drugih narodov, zlasti v gospodarskem oziru. Odtod postulat : domače poljedelstvo naj država uredi tako, da se čim zanesljiveje zavaruje trajna preživa prebivalstva iz lastne agr. produkcije.

2) P.o.p.u.l.a.c.i.j.s.k.i...i.n.t.e.r.e.s.i. Stevilo prebivalstva naj bo čim višje; rodnost je pa največja na kmečkem podeželju.

3) I.n.t.e.r.e.s.i...i.n.d.u.s.t.r.i.j.s.k.e...p.r.o.d.u.k.c.i.j.e. Ker postaja redno pribavljanje ind. surovin iz tujine težje, nezanesljivejše in dražje, naj se razširi domače surovinsko zaledje; nagibnost k reagrarizaciji industr. držav.

4) V.o.j.a.š.k.i...i.n.t.e.r.e.s.i. Za primer vojnih zapletljajev naj se poskrbi za možnost nemotene in zadostne pribave življ. potrebščin iz lastnega poljedelstva.

5) I.n.t.e.r.e.s.i...d.r.ž.a.v.n.e...m.o.č.i. Od gospodarskega in socialnega položaja kmečkega prebivalstva zavisi v veliki izmeri trdnost sociologičnih temeljev države in njen položaj v mednarodnem občestvu držav. (Socialno-politična plat agr. politike).

Iz narave teh glavnih interesov se podajajo trije glavni kompleksi agrar.polit. vprašanj :

- a) problem strukture agr. gospodarstva,
- b) " produktivnosti agr. gospodarstva,
- c) " rentabilitete " " .

V danem času more biti v posamezni državi akutno ali le eno izmed teh vprašanj, ali dva ali vsa tri vprašanja in to v zelo različnih zvezah z drugimi vprašanji gospodarske in socialne politike. Zelo velik del agrarne politike je danes socialnopolitične narave.

I. d e l

S T R U K T U R A A G R . G O S I O D A R S T V A .

A) S T R U K T U R A L N A O B L I K O V A N O S T A G R . G O S P O D A R S T V A P O V E L I - K O S T N I H S K U P I N A H P O L J E D E L - S K I H P O S E S T E V .

1) O z n a k e v e l i k o s t n i h s k u p i n .

Z ozirom na glavne njih gospodarske in tehnične oznake ločimo te velikostne skupine :

1) P a r c e l n a p o s e s t . Obdelovanje zemlje je za posestnika le postranski posel, glavni poklic je drugačen. Način obdelave je pretežno vrtnarski. Vprežne živine ni, tudi ne pravega kmečkega orodnega inventarja. Lastni oddelek niti od daleč ne zadostuje za celoletno prehrano. Te vrste pravzaprav ne moremo šteti k pravi kmečki posesti, dasi obsega celokupna površina parcelnih posestev znaten del najboljše poljedelske zemlje. Ona prinaša socialno pomembne koristi kot zveza med kmetijskim stanom in nekmetijskimi sloji prebivalstva.

2) P r i t l i k a v a (malotna, kočarska, drobna, kajžarska, bajtarska) p o s e s t . Gospodar ima že toliko zemlje, da zahteva njeno obdelovanje glavni del njegove zaposlitve in za zaposlitve rodbinskih članov, vendar pa se delovna moč na tej posesti še ne zaposli popolnoma; denarnih dohodkov daje tako malo, da mora gospodar ali posamezni rodbinski člani poiskati nekaj zaslužka z drugačno zaposlitvijo.

Lastni pridelek še ne zadostuje za celoletno prehrano. Tehnična oprema je enostavna, lastne vprege ni, more se pa rediti krava, koze, svinje, perutnina i. pod. Gospodarska moč pritlikave posesti je mala in mala je njena odporna moč proti „slabim časom“; drži se v glavnem zato, ker skrčijo gospodar in njegovi rodbinski člani svoje potrebe, če treba, na minimum.

3) M a l a k m e č k a p o s e s t . Ima že toliko zemlje, da mora gospodar in njegova družina svojo delovno moč porabiti izključno za obdelovanje, ne dovoljuje pa še zaposlovati trajno najete delovne moči. Lastnik ima že lažjo vprego, nekaj več orodnega inventarja, vsaj eno večje gospodarsko poslopje in redi poleg drobnice že par glav gosed. Mala kmečka posest more ob normalni letini prehraniti rodbino skozi celoto, če je letina slaba, pa le nezadovoljivo. Male kmetije prosperirajo radi tega samo v rodovitnih letih na povprečno dobri

zemlji, drugače samo v bližini večjih konzumnih središč, kjer je mogoče s pridom vnovčevati mleko, jajca, perutnino, sočivje, krompir, sadje i.dr. ali ako je mogoče gojiti industrijske rastline: lan, konopljo, tobak, hmelj i.t.d. Na mali kmetiji se kapital zelo počasi nabira, kreditna podlaga je šibka, zato ni denarnih rezerv za redno obnavljanje inventarja in poslopij, ne za temeljitejšo strokovno izobrazbo otrok, ne za naprave, ki so potrebne za intenzivacijo in racionalizacijo obratovanja; zavrholja tega je način obdelovanja ponavadi tradicionalen. Mala kmečka posest je čisto družinski obrat, nezavisen od gibanja mezdnih cen in ob normalnih letinah nezavisen tudi od cen poljedelskih pridelkov in precej odporen proti krizam, ker rodbina ob krizi skrči svojo življenjsko mero in jo prilagodi dejanskim možnostim. Gospodarski njen uspeh zavisi zelo od inteligence in prizadevanosti lastnika, od skrben, pravočasne obdelave polja in od mnogovrstnosti pridelkov. delovno intenzivna kultura.

4) Srednja kmečka posest. Ta je že tako velika, da je gospodar s svojo družino ne more obdelati več, marveč da mora imeti stalne posle (mlapce, dekle) in ob sezoni dninarje; majete delovne moči niso pa še specializirane in morajo opravljati vse posle. Ta obrat ima lastno vprego, več ločenih gospodarskih poslopij, redi že večje število govedi, specialno orodje in specialni stroji morejo biti že rentabilno uporabni. Naturalni donos je takšen, da trajno prehranjuje rodbino in da ostane še precej za tržno prodajo; ako so večja konzumna središča v bližini, je mogoče doseči zadovoljive dohodke; zato more srednji kmet poskrbeti že za denarno rezervo za nerodovitna leta, more poskrbeti za strokovno izobrazbo otrok, more od časa do časa izvršiti kakšno manjšo melioracijo in kar je treba za intenzivacijo in racionalizacijo obratovanja. Ta posest daje lastniku že večjo kreditno sposobnost in je izmed velikostnih skupin najbolj pripravna za ukoriščanje ugodnosti, ki jih nudi združno sodelovanje (skupni stroji, skupni nakup, prodaja, predelava etc.) Srednja kmetija se označuje z mnogostranostjo svoje proizvodnje, v naših krajih z močno živinorejo, more ob racionalnem plodoredu delo na polju in doma najbolj ekonomično porazdeliti, se še lahko prilagaja konjunktornim spremembam in še lahko sledi censkimi oscilacijam agrarnega trga. Okolnost, da dela gospodar še sam, vpliva ugodno na izdatnost in kakovost najetega dela, ni še troškov radi nadzorovanja, čas se more dobro izrabiti ob vseh vremenskih prilikah, delo se izvrši skrbno, pravočasno in s posebnim ozirom na specialne zahteve zemljišč in živali.

5) Velika kmečka posest. Velika kmetija zaposli gospodarja večinoma že popolnoma z vodstvom in nadziranjem, lastnoročno prime za delo samo izjemoma in tudi rodbin-

ski člani velik del niso več zaposleni na polju. Stevilo najetih delovnih moči je že večje in so specializirane; zato so izdatki za mezde že precejšnji. Velika kmetija ima specializirana gospodarska poslopja, več vpreg in more, kjer dovoljujejo terenske prilike, rentabilno uporabljati večje kmetijske stroje. Količina naturalnega donosa je takšna, da more velik del priidelkov na trg in mora na trg, ker je treba večjega obratovalnega kapitala. Zato je pa ta posest že v večji meri zavisna od valovanja agrarnih cen; ob količnej ugodnih cenah se more naobrati večja denarna rezerva, ki se morajo z njeno pomočjo tvegati tudi večje melioracije; tudi kreditna podlaga je širša. Gospodarjenje na veliki kmetiji zahteva več strokovnega znanja in več gospodarskega pregleda. Ker pa gospodar in gospodinja sama ne delata na polju, se to pozna na izdatnosti in kvaliteti dela, ki ga opravljajo najete delovne moči. Radi tega veliko kmečko posestvo ni več posebno pripravno za tiste kulture, ki zahtevajo mnogo skrbnega podrobnega in pravočasnega dela, marveč bolj za kulture, ki dovoljujejo obratovanje v velikem in s stroji (n.pr. pridelovanje žita). Gospodarjenje se že težje prilagaja vremenskim in konjunkturnim spremembam. Velike kmetije se nahajajo velik del v pokrajinah, kjer je treba zaradi klimatičnih razmer, radi izoblikovanosti in fizikalno-kemičnih lastnosti zemlje precejšen del grunta izkoriščati s travništvom, pašništvom in kjer je treba puščati še precej ledine.

6) V e l e p o s e s t . Posestnika zaposluje izključno z vodstvom, ni več rodbinsko gospodarstvo. Potrebuje že mnogo stalnih in sezonskih najetih delovnih moči, ki so med njimi posli strokovno deljeni in stalne vodilne in nadzorne uslužbenice; izdatki za mezde in plače dosežejo precej visoko kvoto celokupnih proizvodnih stroškov. Veleposestvo ni namenjeno samoprehrani, marveč proizvaja prevesno za tržno prodajo in je za gospodarja vir rentnih dohodkov. Zavisi zelo od valovanja cen agrarnih blaga, zlasti od cen mnogoternih pridelkov; glavni dohodki ne izvirajo več iz prodaje živinorejskih in kvalitativnih poljskih pridelkov, marveč iz žitarstva in reparstva. Veleposest se more posluževati večjih, kompliciranejših in dražjih poljed. strojev in specializiranih naprav; pogosto ima lastna industr. podjetja za predelavo agr. pridelkov (špiritarne, sladkorne tovarne, pivovarne, velike mline, tvornico za konzerve i. pod.) Veleposest potrebuje že mnogo kapitala, stalnega in obratovalnega, je sploh kapitalistično orientirana in tudi miselnost gospodarja je kapitalistično-komercialna. Na veleposestvu se more izvesti tudi racionalno gozdno gospodarstvo, ki zahteva enotno upravljanje na obširnejših površinah, preračunjeno za dolgo vrsto let in strokovno gozdarsko osebje; tega kmečka rodbinska posest ne more,

ker nedostaja za to sredstev in časa.

Med veleposestvi so velike razlike :

a) m a l a v e l e p o s e s t je ona, ki mora biti njen lastnik še osebno kmetijski veščak, ker se mu še ne izplača vodstvo popolnoma prepustiti strokovnim nastavljencom;

b) s r e d n j a v e l e p o s e s t je že tako velika, da je lastnik ne more upravljati sam in je za to delitev dela izvedena tudi v vodstvu z visokošolsko in srednješolsko izobraženimi strokovnimi močmi. Lastnik sam je ponavadi absentist. Srednja veleposest se upravlja še kot eno podjetje, kot gospodarska enota, dasi sestoji pogosto iz več ločenih, do neke mere samostojnih obratov (zemljiščnih kompleksov - dvorcev - ind. podjetij).

c) V e l i k a v e l e p o s e s t (latifundij) je tako velika posest, da se ne more več enotno upravljati in sestoji iz več veleposestev; ta so združena v enoto zgolj z juridičnim dejstvom, da spadajo v imovino ene in iste osebe, ki se stekajo v njene roke dohodki ločenih upravljanih in tehnično samostojnih poljedelskih obratov, ki se nahajajo pod enotno vrhovno kontrolo (upravo veleposestev). Na tej veleposesti je gospodarjenje prevesno ekstenzivno, dočim je na mali in srednji kmetiji izrazito intenzivno. Latifundijska veleposest se nahaja danes še v Nemčiji, Angliji, Španiji in v prekomorskih državah. V bivši Avstro-Ogrski so bili znani latifundiji rodbin Schwarzenberg (247.736 ha), Esterhazy (296.000 ha) in Schönborn (239.000 ha). V Sloveniji je bilo pred agr. reformo 208 veleposestev s skupno površino 215.000 ha, od tega gozdna površina 159.000 ha.

Imenovanih velikostnih skupin ne moremo označiti občeveljavno po izmeri njih površine : enaka površina pomeni v goratih krajih in na močvirnatih tleh nekaj povsem drugega, kakor v rodovitni ravnini in prometno ugodni legi.

V srednjeevropskih pokrajinah, kjer je zemlja vseskoz enake srednje drobne kakovosti in kjer so tudi drugi pogoji agrarne produkcije vsaj približno enaki, bi mogli označiti imenovane velikostne skupine tako, da obsega :

1) parcelna posest do	$\frac{1}{2}$ ha
2) pritlikava (malotna) posest	1 - 2 ha
3) mala posest	2 - 5 ha
4) srednja kmetija	5 - 20 ha
5) velika kmetija	20 - 50 ha
6) veleposest	nad 50 ha

Statistične podatke o površinski razdeljenosti poljedelsko uporabne zemlje (statistiko kmečkih posestev) moramo ukoriščati le z največjo rezervo, ker povedo premalo kvalitativnega; neuporabljiv je tudi kriterij katastrskih čistih donosov.

II) N.a.r.o.d.n.o.g.o.s.p.o.d.a.r.s.k.a...p.o.m.e.m.b -
n.o.s.t...p.o.s.a.m.e.z.n.i.h...v.e.l.i.k.o.s.t.n.i.h
s.k.u.p.i.n .

Katera velikost kmečkega posestva je optimalna v zasebnogospodarskem pogledu, se ne more reči občeveljavno in zavisi povsod in zmiraj od zelo različnih okoliščin, ki njih kombinacije krajevno in časovno zelo variirajo.

Stopnja pomembnosti, ki gre posameznim velikostnim skupinam v konkretnem naročn. gospodarstvu, se ravna po prirodnih pogojih in po namenih, ki naj se v agr. politiko dosežejo; po naravi teh namenov more jedna država v določeni dobi dajati prednost veleposesti, druga srednji, tretja mali kmetiji, v drugi dobi kakor drugi skupini.

V splošnem presojujejo, ne glede na konkretne agr. politične postulate, pomembnost posameznih velikostnih skupin po različnih kriterijih, v glavnem po teh-le :

Po k o s m a t e m n a t u r a l n e m d o n o s u t.j. po produktivni izdatnosti, češ, kosmati donos je letni dobiček narodnogospodarske celote iz poljedelske proizvodnje. Skupina, ki daje največjo količino pridelkov, najzanesljiveje varuje prehrano prebivalstva in daje največje viške za izvoz; seveda je še vprašanje, katerih vrst pridelkov (žitarskih, živinorejskih, industr. rastlin) naj se pridelava kar največ.

Po o n i k o l i č i n i p r i d e l k o v , ki se ne kon-
zumira v kmečkih gospodinjstvih, marveč p r i d e n a t r

Po č i s t e m d e n a r n e m d o n o s u , po višini presežka iztržka za agr. pridelke nad proizvajalnimi troški.

Po č i s t e m d e n a r n e m d o n o s u , povečanem za stroške za mezde, obresti, odpravnine, davke i.dr., češ, to je oni plus, ki ga poljedelstvo daje nar. gospodarstvu.

Po š t e v i l u o s e b v drugih poklicih, ki jih zapo-
s l u j e j o posamezne velikostne skupine kmečkih pose-
stev s svojo kupno močjo.

Po p o p u l a c i j s k i k a p a c i t e t i t.j. po številu ljudi, ki jih more posamezna velikostna skupina zaposlo-
vati in prehranjevati.

Mnogi presojujejo po k o m b i n i r a n i h k r i t e r i j i h in pribirajo še druge.

III) V.p.r.a.š.a.n.l.e...o...n.a.r.o.d.n.o.g.o.s.p.o.d.a.r.s.k.o...o.p.t.i.m.a.l.n.i...v.e.l.i.k.o.s.t.n.i.h
s.k.u.p.i.n .

Odgovori na to vprašanje se ravnaajo v praksi po kardinalnih občegospodarskih, agrarnopolitičnih in metasekonomskih postulatih; velikostno skupino, ki ustreza najbolj glavnemu postulatu ali največ postulatom (političnim, nacionalnim, populacijskim,

socialnopolitičnim, agrarnim, izvoznim itd.), smatrajo kot na - rodnogospodarsko optimalno.

V tem pogledu velja upoštevati :

aa) Marsiktera pokrajina sploh nima izbire, ker je radi neugodnega podnebja, radi slabe kvalitete zemlje, radi nevšečne prometne lege kakor predestinirana za veliko posest in velepo - sest. Narobe so pa marsiktere pokrajine kakor predestinirane za srednjo in nekatere za malo in drobno posest.

bb) Populacijska kapaciteta kmečkega posestva zavisi od življenske mere; v visokokulturnih državah je treba za standardno družino (starši, 16 leten sin in 2 še šoloobvezna otroka) ob povprečno dobri letini 15 - 20 ha, v nekterih drugih smatrajo, da zadostuje 7 - 10 ha, v nekterih, kjer je življenska raven nizka, mislijo, da 5 ha zadostuje, pa so široke pokrajine, kjer se zadovolje s 3 ha.

cc) Ako se presoja optimalnost po produktivnosti, se vpraša, produktivnost v kateri kmet. panogi je mišljena, ali v žitarstvu, ali v živinoreji, ali glede pridelovanja krmil, okopavin, industrijskih rastlin etc.; kakor se hoče favorizirati jedna ali več kmetijskih panog, je treba izbrati čisto določeno velikostno skupino.

čč) Optimalnost zavisi prav zelo od cen pridelkov, ki je njih pridelovanje značilno za posamezne velikostne skupine; ako se relacije med cenami glavnih vrst agr. pridelkov spremenijo, je lahko kmalu po optimalnosti.

dd) Zavoljo izpreminjanja strukture domačega narodnega gospodarstva in sosednih nar. gospodarstev in svetovnega gospodarstva ter zaradi konjunktturnih valovanj se izpreminjajo tudi konfiguracije raznih onih činiteljev, ki storijo zdaj eno potem drugo velikostno skupino optimalno v nar. gosp. oziru. Ta okolnost še posebej otežkoča izbiro optimalne velikostne skupine.

V državah Srednje Evrope prevladuje danes mnenje, da je srednja kmetija optimalna velikostna kategorija. To mnenje se izraža kot agr. polit. postulat, da je treba srednjo kmečko posest favorizirati pred vsemi drugimi in sicer zato, ker je tako kosmati donos kakor tudi denarni čisti donos, ki ga povprečno daje, narodnogospodarsko najbolj ugoden.

Vendar pa se tudi to mnenje in postulat, ki iz njega izhaja, ne skladata vseskozi z dejstvi. Predvsem moramo vpoštevati to-le:

ee) V živinorejskih pokrajinah je kosmati donos srednjega posestva, ki odpade na površinsko enoto ponavadi večji, kakor na velikem posestvu. To velja, kakor izgleda, tudi v žitarskih pokrajinah. Toda ob stopnjevalni intenziteti obdelovanja, ki se označuje s skrbnim pridelovanjem okopavin, narašča kosmati donos v splošnem progresivno z velikostjo obrata (posesti). To velja za njivske kulture, ne za vrtnarstvo in vinogradništvo. Razlog : srednja in tudi mala posest imata sicer več živine

(na ha), toda ne moreta tehničnih in znanstvenih pridobitev izkoristiti in uporabiti tako, kakor veliki poljedelski obrat.

ff) Čisti denarni donos postaja za veliko posest, ki se danes hitro intenzivira, ugodnejši, kakor za srednjo ali celo malo posest. Kajti intenzivacija manjšega posestva zahteva za površinsko enoto več kapitala in dela kakor intenzivacija velikega posestva.

gg) Višji narodnogospodarski dohodek srednjega in malega posestva (čisti denarni donos + plačane mezde + plačane obresti + izplačane odpravnine), ki se nanj tako opozarja, je posledica izdatnejše ukoriščenje človeškega dela in kapitala (proha).

Najnavadnejša gospodarska poslopja stanejo na manjšem posestvu v razmerju s površino več kakor na večjem posestvu, isto velja glede strojev in orodja, ki ga na manjšem posestvu ni mogoče tako izkoristiti in amortizirati kakor na večjem posestvu; čisto navaden stroj obremenjuje hektar manjšega posestva bolj kakor zelo kompliciran in drag stroj hektar velikega posestva. Tudi se na manjšem posestvu obdelovanje ne da tako racionalizirati kakor na večjem. Ekonomsko racionalno je, doseči isti uspeh z zmanjšanim troškom dela in kapitala. Po tem načelu se ravna industrija in to načelo se more uveljaviti na velikem posestvu neprimerno bolj kakor na malih in srednjih kmetijah.

Tudi optimalnost srednje posesti je torej zavisna od splošnega prirodnega in gospodarskega položaja, v katerem se nahaja in prav zelo od stopnje tehnične dovršenosti obratovanja, od strokovnega znanja ter od psihologičnih in fiziologičnih sposobnosti gospodarjev in njih delovnih moči.

Iz povedanega sledi, da bi se smeli agrarno politični ukrepi, ki naj se ž njimi pogoduje določena velikostna skupina kmečke posesti kot narodnogospodarsko optimalna, storiti samo po skrbni presoji celotne narodno - in svetovnogospodarske situacije in verjetnih njenih razvojnih smeri.

Kakor pa ni absolutne prednosti ene ali druge velikostne skupine in druga drugo prekaša samo v določenih ozirih v določenih konstelacijah gospodarskih činiteljev, tudi nobeno kvantitativno razmerje, ki naj bodo v njem zastopane v nar. gospodarstvu, ni občeveljavno; vsaka skupina more nar. gospodarstvu koristiti s svojimi všečnimi in škodovati s svojimi nevšečnimi strannimi. Agrarni politik Dr. D. Krejči je mnenja, da bi bila za srednjeevropske razmere najboljša ona porazdelitev agrarno-uporabne zemlje, po kateri bi odpadlo

Razdelitev v Sloveniji (po Uratniku)			
na parcelno posest (-1 ha)	2 %	zemlje	14.5 %
" prstlikavo posest (-2 ha)	5 %	"	25.2 %
" male kmetije (2 - 5 ha)	10 %	"	24.1 %
" srednje " (5 - 20 ha)	45 %	"	32.5 %

na velike kmetije			
(20 - 50 ha)	15 %	zemlje	
" malo veleposest			
(50 - 200 ha)	8 %	"	3.7 %
" srednjo veleposest			
(200 - 1000 ha)	15 %	"	
" latifundije (nad 1000 ha)	0 %	"	
	100		100

Po podatkih Socialnega Arhiva (I.II. 1935.) je bilo v Jugoslaviji l. 1930 ca 4,770.000 kmečkih rodbin. Od teh

ni sploh imelo ornega zemljišča približno	10.- %	rodbin
je imelo povprečno 1.5 ha orne zemlje	69.8 "	"
" " " 2 - 3 " " "	9.4 "	"
" " " 3 - 5 " " "	3.9 "	"
" " " 5 - 10 " " "	4.0 "	"
" " več kakor po 10 ha " "	2.9 "	"

To se pravi, da je skoraj 9/10 vseh kmečkih rodbin imelo le do 3 ha orne zemlje, kar je značilno za parcelno in pritlikavo posest. Zavaljo tega je intenzivacija in racionalizacija poljedelske proizvodnje v naši državi tako težko izvedljiva; na površini do 3 ha se še ne izplača železni plug, še manj konj, še manj poljedelski stroj; za omenjene namene taka posest ne pri- naša zadosti denarnih sredstev.

IV) A.g.r.a.r.n.o.p.o.l.i.t.i.č.n.a...p.r.i.z.a.d.e.v.a.n.j.a
d.r.ž.a.v.e...z.a.r.a.d.i...o.b.l.i.k.o.v.a.n.j.a...p.r.i.m.e.r-
n.i.h...r.a.z.m.e.r.i.j...m.e.d...v.e.l.i.k.o.s.t.n.i.m.i
s.k.u.p.i.n.a.m.i...p.o.l.j.e.d.e.l.s.k.i.h...o.b.r.a.t.o.v
(.p.o.s.e.s.t.e.v.).

1) O b č e _ p r i p o m b e .

Oblikovanje teh razmerij spada od nekdanj k najtežavnejšim narodnogospodarskim problemom. Porazdeljenost kmečke zemlje ni le zgolj ekonomskega pomena, marveč je obenem relevantna za socialne, nacionalne, kulturne in politične interese in ti interesi se morejo ustvarjati ter braniti velik del tudi s primernimi vplivi na porazdeljenost kmečke zemlje; klasičnih primerov je v dokaz tega okoli nas in pri nas na pretek.

Za oblastveno oblikovanje imenovanih razmerij so bili zmeraj merodajni različni javni interesi, redkokedaj zgolj ekonomski; ker se relevantnost, ki jih imajo posamezni imenovani in drugi interesi za državo, spreminja, se spreminja tudi stališče, ki ga zavzema država napram posameznim velikostnim posestnim skupinam in kvantitativnim relacijam med njimi.

Pa če bi tudi izvenekonomske interesi ostali brez vpliva, se izkaže porazdeljenost poljedelske zemlje, kakor se izoblikuje, ob spremenjenih tehničnih in gospodarskih razmorah večkrat kot kvarno in absolutno nevzdržno, tako da je država prisiljena izvesti radikalne remedure.

Raz zreljšče vsakokratnih agrarnopolitičnih interesov more torej država zaporedoma dajati različnim posestnim skupinam prednost in različnim razmerjem med njimi; če zahteva n.pr. narodnogospodarski interes, da se poveča živinoreja, pride ob določenih danih prirodnih in gospodarskih pogojih določena velikostna skupina upoštev in ravnnotako, če so drugi interesi prezantni (mnogovrstnost proizvodnje - razne monokulture - žitarstvo - reparstvo - pridobivanje industr. rastlin itd.).

Če pa terjajo svoje prednostno vpoštevanje izvenekonomske interesi, zlasti socialnopolitični in nacionalni, ščiti in razširja država lahko tudi take velikostne skupine, ki ne odgovarjajo danim prirodnim in gospodarskim pogojem. Temu se ne more nič ugovarjati, če je izvenekonomske interes zelo važen, le vpoštevati je treba, da takšna agrarna politika narodno gospodarstvo nekaj stane in lahko da mnogo stane.

V nadpisu imenovanega kompleksa agrar. polit. vprašanj torej ne moremo obravnavati per extensum, ker bi morali zaiti daleč v kazuistiko. Sicer pa kakor drugih agrarnopolitičnih problemov, država tudi tega ne more reševati samega za sebe. Razvoj razmerij med velikostnimi skupinami kmečkih posestev je le del v razvoju celotnega narod. gospodarstva in zato se mora tudi namerno oblikovanje teh razmerij pravilno včleniti v celokupne zveznosti med agrarnim gospodarstvom in celotnim narodnim gospodarstvom; pri tem je treba vpoštevati zelo različne javne interese, število kombinacij med katerimi je pa veliko.

Za agrarno politiko evropskih držav v poslednjih desetletjih je značilno :

a) da skušajo najti sredstva, ki bi se ž njimi omejevala in odpravljala prekomerna razdrobljenost poljedelske zemlje na pritlikave obrate,

b) da države po večini niso več naklonjene veleposesti in jo omejujejo, in

d) da velja interes današnje države predvsem okrepitvi srednje, družinske kmečke posesti

2) O d v r a č a n j e i n o d p r a v l j a n j e
p r e k o m e r n e r a z d r o b l j e n o s t i p o
l j e d e l s k e z e m l j e .

O drobni pritlikavi kmečki posesti velja ugotoviti, da ob današnjih razmerah njene nevšečne plati prekašajo njene všečne plati. Na pritlikavih posestvih se prepočasi uveljavlja gospodarski napredek, ker zanj ni ne dosti sredstev, ne strokovnega znanja, na njih se mobilni nacionalni kapital prepočasi nabira in v premalem obsegu, od njih se ne more pričakovati zadovoljiva produktiviteta, njih kupna moč ostalim gospodarskim področjem ni v posebno korist in oporo, na njih vlada preobljudenost z vsemi svojimi škodnimi posledicami in njih mnogoštevilnost vodi k

nevarni pavperizaciji in proletarizaciji kmečkega podeželja.

K sredstvom, ki skuša ž njimi država odvracati in popraviti prekomerno razdrobljenost in drobljenje, spadajo osobito :
Omejevanje deljivosti in zadožljivosti kmečkih posestev s pravnimi posli med živimi.

a) Omejitve deljivosti . To prastaro in tolikrat uporabljeno sredstvo že po svoji naravi ne obeta izdatnih uspehov. Za take omejitve in prepovedi ni mogoče najti prave meje in pravilnih pogojev brez arbitrarnosti, ki povzročajo škode. (Kakšen naj bo minimalen obseg zemljišča, ki se ne more več deliti, kako mejo določiti po kvaliteti zemljišča, kdo naj bo za to težavno oceno kompetenten, kaj naj nastopi ob znatno spremenjenih gosp. razmerah itd.?) Oblastveno omejevanje deljivosti se more kot skrajno sredstvo zagovarjati samo tam, kjer to imperativno zahteva individualnost krajevnih razmer.

b) Omejitve zadožljivosti kmečkih posestev. Tudi zanjo je težko najti meje in pogoje brez arbitrarnosti. Preti nevarnost, da kakšen ukrep prizadetim izpodmakne vso kreditno podlago in to tudi tedaj, ko bi kredit potrebovali za najbolj rentabilne produkcijske namene; prepustitev odločevanja o tem svobodnem preudarku upravnih oblasti težav ne odpravi in jih še politično komplicira.

Omejitve deljivosti in obremenljivosti se more začasno normirati za določene vrste kmečkih posestev, ki so njih posestniki deležni posebnih, od oblasti podeljenih ugodnosti (rentna posestva, pogodovane dedne domačije, ob priliki agrarne reforme dodeljena posestva i. pod.).

c) Omejevanje in zabranjevanje obrtnega parceliranja kmečkih gruntov .

Želja mnogih ljudi, imeti lastno zemljišče (glad po zemlji), vodi k pojavu, da dosežejo majhna zemljišča dosti višjo ceno, kakor odgovarja njih razmerju do cene celih parceliranih gruntov. To željo so zmiraj izkoriščali drugi v pridobitne namene ter obrtoma nakupovali večja kmečka zemljišča ter jih drobili zaradi prodaje posameznih delov. To parceliranje je narodnogo - spodarsko ponavadi škodljivo, ker se večja zemljišča ne parcelirajo po vidikih umnega kmečkega gospodarstva, marveč zgolj po špekulacijskih koristih in ker se pri tem pogosto grdo izkoriščajo kupci, ki pripadajo neimovitim ljudskim plastem.

Narodnogospodarske škode (drobljenje kmečkih gruntov na pritlikava gospodarstva in ustvarjanje kmečkega proletariata) skuša javna oblast omejevati n. pr. na te-le načine :

1) Z visokim obdavčenjem obrtnega parceliranja; določitev višine davka se more prepustiti svobodnemu preudarku finančne oblasti; prekupčevalcu preti silen rizik, ker si vnaprej ne more izračunati davka.

2) S proglasitvijo parceliranja za koncesionirano obrt; in osebne pravice do obrt. lista (svobod. preudarek);

3) S tem, da se ta obrt stavi pod policijsko nadzorstvo in se nanjo raztegnejo zakonske norme proti oderuštvi;

4) z normiranjem neprijetnih obličnosti in strogo kontrolo poslovanja;

5) s prepovedjo, prodati in razkosati kupljeno posestvo pred pretekom določene dobe (rizik padca cen).

6) s podelitvijo predkupne pravice kmečkim zadrugam, občinam ali drugim korporacijam;

7) s pravico kupca, do določenega odmaknjenejšega roka od kupčije odstopiti;

8) s predpisom individualne dovolitve upravne oblasti za vsako tako transakcijo;

9) s prepovedjo, razkosati kupljeno posestvo na parcele, ki ne dosegajo minimalen predpisan obseg;

10) s prepovedjo, nakupovati v svrhu parceliranja določene vrste kmečkih posestev.

Imenovana sredstva prevesno niso imela zadovoljivih uspehov; obnesla so se le sredstva sub 6) 7) 10).

3) Omejevanje in odpravljanje prekomerne veleposesti.

a) Agrarne reforme v splošnem.

Dasi ima veleposest za narodno gospodarstvo svojo posebno relevantno n.pr. radi tega, ker more z mnogotnimi pridelki konzuma središča bolj preskrbovati kakor kterakoli druga velikostna skupina agrarnih obratov, radi ustvarjanja večjih izvoznih možnosti, radi pospeševanja tehničnega napredka v poljedelstvu itd., srečujemo v zgodovini mnogo primerov njene radikalne omejitve in celotne odprave. Te omejitve so imele zmiraj svoje ekonomske razloge, še več razlogov pa ni bilo ekonomske narave; povodi so prihajali zmiraj še ali prevesno iz nacionalnih in socialnopolitičnih interesov.

Prekomerno veleposest so od nekdanj omejevali ali z maksimiranjem dopustnega obsega zemljiške posesti ali z razglasitvijo in parcelacijo obstoječih veleposestev.

Prvo metodo je -- ne kot prvi -- poskusil že Klejstenes, drugo -- tudi ne kot prvi -- Pejstratos, tako oni kakor njih posnemalci, pa nikdar s trajnim uspehom. Licinijev zakon (367/66 pred Kristom) je trajno zalegel ravnotako malo kakor številne odredbe Marije Terezije in prepovedi najnovejšega časa.

V večjem obsegu so veleposest, zlasti latifundijsko, odpravile v prvih letih po vojni nekatere vzhodno -- in jugovzhodne evropske države (Jugoslavija, Grška, Romunska, Poljska, baltiške države, Finska in Bolgarska). Ta njih agrarnopolitična akcija slovi pod imenom agrarne reforme. Veleposestva so se proti

odškodnini - večinoma proti nizki odškodnini - razlastila, razparcelirala ter razdelila „ agrarnim interesentom“, kmečkim in nekmečkim.

Z izvedbo „ agrarne reforme“ se je agrarna struktura v nekterih od omenjenih držav zelo spremenila, tako n.pr. na Romunskem, kjer je imela veleposest (nad 100 ha) pred agr. reformo polovico poljedelske zemlje, dočim je ima sedaj samo 8 %.

Fovojna agr. reforma je zajela 24.5 milj. ha, na Balkanu ca 9.1 milj. ha. V nekterih državah je odstotek celokupne površine, ki je prišla pod agr. reformo, zelo visok n.pr. na Estonskem 48 %, na Letonskem 26 %, v Češkoslovaški 29 %, na Romunskem 20%, v nekterih ta odstotek ni zelo pomemben n.pr. v Jugoslaviji 8%, na Finskem 4%, na Poljskem 4%, na Bolgarskem 2%.

Ugotoviti in pravilno presoditi vplive in učinke, ki jih je imela in jih ima ta agrarna reforma na agrarno proizvodnjo in na celotno narodno gospodarstvo prizadetih držav tudi danes ni lahko, številčno pa sploh nemogoče. Kajti ti vplivi so učinkovali in učinkujejo še skupno in istočasno z vplivi raznih drugih dogodkov, konjunktturnih valovanj in strukturalnih sprememb in različnih specialnih stanj in razmer v posameznih državah; delovanja in učinkovanja agr. reforme ni mogoče izolirati in oceniti zase brez ozira na vse konkomitantne okoliščnosti. Ponavadi se očita tej agr. reformi, da je povzročila nazadovanje agr. proizvodnje; v dokaz tega bi bilo treba prej dokazati, da agrar. proizvodnja ne bi bila nazadovala že vsled vojnih posledic brez ozira na agr. reformo. Nadalje se ji očita, da je povzročila preveliko razdrobitev poljedelske zemlje. Toda glavni njen namen je bil vendar nacionalen in socialnopolitičen; več ljudi, siromašnih in nacionalno zaslužnih, je prišlo do sicer skromne eksistence, pa vendar do eksistence in gospodarske samostalnosti; hoteti pa raznorode namene, ekonomske in neekonomske, realizirati hkrati 100%-no, je kakor nemogoče.

b) A g r a r n a r e f o r m a v J u g o s l a v i j i
O b č a n a č e l a jugoslovanske agr. reforme prinašata najprej proglas „ Narodnega sveta“ (26. XI. 1918) in proklamacija regenta - prestolonaslednika Aleksandra (24. XII. 1918); po intencijah, izraženih v njih, normirajo „ Predhodne odredbe za pripravo agr. reforme“ z dne 27. II. 1919, ki so dobile veljavo zakona, ta-le načela :

1) popolno odpravo kmetских, čifčijskih in kolonatskih odnosov, - 2) razlastitev in razdelitev veleposestev, - 3) odškodnino za razlaščena veleposestva, - 4) notranjo kolonizacijo, - 5) avtoritarno ureditev zakupa, - 6) regulacijo svojine gozdnih posestev, - 7) prednostno pravico invalidov, vdov in sirot vojakov, vojakov in dobrovoljcev pri prideljevanju zemljišč.

Garancija za dejansko izvedbo agr. reforme vsebuje vidov - danska ustava v čl. 42, 43 in 44.

Izvedba sama ima v podrobnostih kot pravno podlago veliko število uredb in drugih norm, ki so si hitro in nekonzekventno sledile skozi celo desetletje.

V Bosni in Hercegovini je agr. reforma odpravila fevdalne kmetске (tlačanske) odnose, ki so bili nastali v teh deželah v zgodnjem srednjem veku na podoben način kakor v Sred. Evropi.

Bosanski Hercegovski „kmeti“ so redoma obdelovali tako velika zemljišča, da so mogli svoje družine preživljati. Zemljiškim lastnikom so plačevali $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{2}$ kosmatega donosa (hak); ta okolnost je najbolj preprečevala napredek poljedelstva; „kmeti“ so se, ker od živine ni bilo treba dajati haka, pečali rajši z živinorejo; še l. 1923 je bilo le 50 % njivske zemlje obdelane.

S fakulativnim odkupom, uvedenim od bivše Avstro-Ogrske se je osvobodilo 32.681 kmečkih gospodarstev.

S predhodno uredbo za pripravo agr. reforme (25.2. 1919) so se kmetски (čifčijski) odnosi ukinili in prepovedalo se je, ustvarjati nove; „kmeti“ so postali svobodni in neomejeni lastniki zemljišč (113.000 družin s 566.000 ha zemlje). Dosedanji lastniki so dobili odškodnino deloma v gotovini, prevesno v obligacijah države. V teh dveh deželah se je agrarna reforma definitivno izvedla z uredbami z 12.5. 1921 in 9.3. 1930.

V Dalmaciji so pod vlado Trajana in Sept. Severa (98 - 211 po Kr.) uvedli institucijo emfitevze kot stvarno pravo ukoriščanja tujega zemljišča za določen čas, ki se je moglo prenašati na druge in podedovati. Po prihodu Hrvatov se je to pravo velik del ohranilo, je pa v raznih pokrajinah dežele dobivalo različne oblike, različen obseg in različne nazive (gospoština, baštinski zakup, baštinski livel, obični zakup, obični livel, kolonat, težaština); ponekod so nastali tudi pravi tlačanski odnosi, le da so bili javnopravnega in ne zasebnopravnega značaja kakor v Bosni. Vsak izmed različnih odnosov je pomenjal različne pravice in različne dolžnosti. Zemlja se je ob takih okolščinah razdrobila do skrajnosti; na 1 km² poljedelsko uporabne zemlje pride 565 ljudi, znatno več, kakor v najbolj obljubljenih krajih (Belgija 267, Kitajska, provinca Kvantung 356). Te dalmatinske razdrobljenosti zemlje pa ne smemo primerjati z - dasi manjšo - razdrobljenostjo zemlje v notranjosti države (drugačne kulture - večina drobnih posestnikov dobiva dohodke iz drugačne zaposlitve).

Po imenovani „predhodni odredbi“ so se kolonatski in kmetски (tlačanski) odnosi ukinili. Reforma se je izvedla definitivno še le z zakonom z 19.10. 1930 in novelo k njemu z 6.3. 1931; dosedani uživalci zemljišč so postali njih definitivni lastniki. Plačilo odškodnine za fevdalna zemljišča je prevzela v celoti država (6 %ne obveznice), v ostalih primerih plačata odškodnino naspol država in novi lastnik.

V Južni Srbiji in Črni gori so se bili ohranili zemljiški odnosi, ki so se bili uzakonili z zakonom carja Dušana 21.5. 1349 in ki so bili bosanskim podobni. Poleg njih so se bile razvile še nekatere druge oblike. Ti odnosi so se z uredbo 25.2. 1919. odpravili, prejšnji kmeti (tlačani, „čifčije“) so postali neomejeni lastniki take zemljišč, ki so jih prej obdelovali, kakor tudi onih, ki so si jih bili izza balkanske vojne sami prilastili, ker so bivši turški lastniki zbežali. Reforma se je likvidirala z zakonom z 5.12. 1931. in novelo z 24.6. 1933.

V severnih pokrajinah države (v Vojvodini, v Slaveniji, na Hrvatskem). Dočim v Bosni, Hercegovini, Dalmaciji, Črni gori in Južni Srbiji agrarna reforma ni pomenjala odprave veleposesti, ki je skoraj ni bilo, marveč odprave preživelih fevdalnih zemljiških odnosov, ki so jih bili v državah zapadne in srednje Evrope odpravili deloma že v prejšnjih stoletjih, deloma v prvi polovici 19. stol., pomeni agr. reforma v severnih pokrajinah razlastitev veleposestev in njih razdelitev „agrarnim interesentom“.

Celokupna površina, ki jo je zadela agr. reforma, znaša 2,185.000 katast. oralov, od tega 903.000 kat. oralov gozda. Število prizadetih veleposestev znaša 689; 116 jih je bilo v lasti Nemcev, Madžarov in Italijanov, med njimi največja. Agr. reforma jim je razlastila 62 % za obdelovanje sposobne zemlje, 20 % pašnikov in poplavljenih zemljišč in 17 % gozdov, skupaj ca 720.000 ha, ostali del so pustili prejšnjim lastnikom.

Razlaščena zemljišča so se prideljevala agr. interesentom tako, da so dobili prostovoljei po 5 ha, vsi drugi pa so dobili povprečno samo po par ha (matematično povprečje samo 1 ha!) (namesto 8 - 15 ha), pogostoma so pridelili le po par sto m², storila se je kardinalna napaka: atornizacija poljedelske zemlje se je z agr. reforme še potencirala.

Odškodnine plačajo novi posestniki prejšnjim lastnikom neposredno, prevesno pa posredno na ta način, da plačujejo v obrokih obenem z davki skozi 20 let odškodninsko ceno kot hipotekarni dolg državi; bivši lastniki so dobili od države 5% obveznice, ki se izžrebajo v 20 letih. Višina priznane odškodnine precej zaostaja za prometno vrednostjo razlaščene zemlje.

Ustvarjanje in ohrana srednjevelike (družinske) kmečke posesti.

Radi ohrane in povečanja števila srednjih kmetijskih obratov se poslužuje država že opisanega omejevanja drobljenja poljedelske zemlje in omejevanja ter odpravljanja veleposesti, poleg tega pa še „notranje kolenizacije“ in primernega oblikovanja kmečkega dednega prava.

c) Notranja kolonizacija

aa) V splošnem.

Ta se more izvajati na neobljudeni in neobdelani zemlji, pa tudi na že obdelani zemlji, na prvi način je kolonizirala merkantilistična država, v novejšem času Rusija, Italija, Nemčija, Grška, Bolgarska, doloma tudi Jugoslavija, na drugi način se izvede notr. kolonizacija v glavnem ob priliki „agr. reform“ in podobnih akcij (Nemčija izza 1886 v poljskih svojih pokrajinah, Anglija izza 80ih let). Poleg ustvarjanja srednjevelike kmečke posesti zasleduje država z notr. kolonizacijo pogosto še druge, zlasti socialnopolitične namene.

Ako naj se notranja kolonizacija uspešno, trajno in v relevantnem obsegu posreči, je treba ustvariti te-le osnovne pogoje :

a) Irenašljeno pripravljen organizacijski sestav kompetentnih organov (državnih - zasebnih - združenih); treba je bančnih institucij za izvajanje finančnega dela kolonizacije,

b) Treba je poskrbeti za razpolaganje z zadostno količino kolonizacijskih zemljišč (državne domene - meliorirana zemljišča - pravna in finančna pomoč novim naseljencem, ki si zemljišča pribavljajo doloma z lastnimi sredstvi - država kupuje zemljišča, morda s pomočjo predkupne pravice, - država zemljišča v svrhu kolonizacije razlašča, fakultativna razlastitev proti odškodnini v višini polne tržne cene ali načelna razlastitev proti odškodnini, ki ne dosega tržne (prometne) cene ali načelna razlastitev brez odškodnine),

c) kakovost naseljeniške zemlje mora ustrezati obratovalnim zahtevam srednje kmetije, mora predvsem biti pripravna za polikulturno poljedelstvo, ne sme biti pretežka, ne prelahka itd.

č) Naseljenci morajo biti vajeni težkega in vztrajnega kmečkega dela : kmečki sinovi - hlapci - kočarji in bajtarji; manj pripravljeni so kmečki delavci, ki niso vajeni gospodarske samostojnosti, nepripravljeni so industrijski in rokodelski delavci, brezposelni i.pod. Naseljenci morajo imeti nekaj lastnega kapitala, n.pr. vsaj 1/4 cene prideljenega posestva, kajti ljudje, ki nimajo kaj izgubiti, so bili še zmiraj najslabši naseljenci.

d) Če gre za ustvarjanje srednjevelike kmečke posesti, mora obseg prideljenih zemljišč temu namenu zares tudi ustrezati, mora posestniku in družini zagotavljati popolno celotno prehrano in potrebno višino denarnih dohodkov (5 - 20 ha v srednjerodovitnih, več kakor 20 ha v manj rodovitnih krajih).

e) Skrbno je treba urediti in pripraviti pribavo mrtvega in živega inventarja; v tem pogledu ločimo :

aa) primitivno naseljevanje : kolonizacijski organ postavi le zasilna, začasna stanovanja in gospodarska poslopja; definitivna stanovanja naj polagoma zgradi naseljenec sam in sam naj si v glavnem pribavi tudi orodni inventar, vprego i.dr.

bb) popolno definitivno naseljevanje : kolonizacijski organ pripravi naseljencem definitivna stalna poslopja in poskrbi tudi za drugo; ta način naseljevanja zahteva ogromna fin. sredstva; primer Nemčije pred vojno.

f) Preiščeno je treba izbrati obliko novih naselij; ali naselja s posameznimi izoliranimi kmečkimi dvorci na arondiranih posestvih ali naselja v obliki strnjenih vasi (središčnih, gručastih, obcestnih i.dr.) Nekaj zemljišč je treba dodeliti občini, da bi imela iz zakupnin v prvi dobi nekaj dohodka, treba je tudi poskrbeti za cerkvena, občinska in šolska poslopja. Nova naselja je treba primerno pripojiti z novimi cestami s prometnim omrežjem in oskrbeti s pitno vodo.

g) Ponavadi postane izdatna kreditna pomoč naseljencem neizbežno potrebna (za nabavo inventarja, izboljšanje zemljišč, ki so ponavadi v slabem stanju, za nakup živilj. potrebščin v prvih mesecih, orodja, semenja, živine itd.). Kreditna pomoč se mora organizirati tako, da dobi naseljenec kredit poceni in brez dolgotrajnih obličnosti (zadruga).

h) Uspeh kolonizacije zavisi pogosto od pravne narave naseljeniških posestev :

aa) Začasni zakup je primeren v začetnih letih, tudi po začetnih letih, kjer je od nekdanj udomačen ali pa načeloma, da se prepreči drobljenje posestev in njih spajanje v veleposestva;

bb) dedni zakup se more normirati po preteku prvih let za časnega zakupa;

cc) lastninska posest : ta more biti ali neomejena ali vezana, poslednja se priporoča, kadar preti nevarnost, da bi se drugače namen kolonizacije ne dosegel ali bi se ne dosegel zadovoljiv uspeh; vezanost (omejitev) se tiče zlasti odsvojevalne in obremenjevalne pravice, ki se stori zavisno od pristanka kolonizacijskega organa ali kakšne državne oblasti, ki more event. zahtevati iz določenih važnih razlogov tudi vrnitev posestva.

i) Za finansiranje notr. kolonizacije se morajo priskrbeti zadostna denarna sredstva; teh vsekakor ne sme nedostajati, kajti kdor ima zadosti lastnih sredstev, se ne podaja pod naseljeniško reglementacijo. Finančna sredstva morajo biti dosti večja, kakor jih zahteva pribava zemljišč; z njih pribavo je krita še le polovica izdatkov. Večji začetni izdatki se morajo storiti redoma a fonds perdu, dohodki iz davčnih plačil, in iz amortizacijskih plačil, od katerih je treba naseljence za prva leta oprostiti, začno zadovoljivo pritekati še le pozneje.

j) Kontrola rednega gospodarjenja na prideljenih zemljiščih se mora normirati za začetna leta; kontrolna pravica obsegaj tudi pravico, nemarnim kolonistom zemljišča odvzeti in jih prideliti sposobnejšim. Pravilno je, ako si oblast pridrži vsaj za prvo desetletje predkupno pravico.

bb) N o t r a n j a k o l o n i z a c i j a v J u g o -
s l a v i j i .

Izvaža se na podlagi uredbe z 24.9. 1920 in navezujoč se na agr. reformo v južnih pokrajinah. Do l. 1929. so kolonizirali breznačrtno z mnogimi neuspehi in slabimi izkušnjami. Izza 1929. se je kolonizacija ustrezneje organizirala po premišljen načrtu.

Zemljišča, ki prihajajo v poštev, se najprej agro-pedološko preiščejo, poskrbi se za pitno vodo, potem se zgrade potrebne ceste in pota in nato se zemljišča razdele in odmerijo za posamezna kmečka gospodarstva. Stanovanjska in gospodarska poslopja si morajo kolonisti zgraditi sami; za to dobijo od države načrte in po enotnem tipu izdelana vrata, okna, podstrešja i.pod. (primitivno naseljevanje). Na ta način se poskrbi za taka naselja, ki odговarjajo glavnim higienskimi in gospodarskim pogojem.

Po zakonu z 11.6. 1931 in novelah k temu zakonu z 5.12. 1931 in 24.6. 1934. se odroja pravica kolonistov do zemlje tako-le: vsaka kolonistova rodbina dobi najprej 5 ha za obdelovanje sposobne zemlje; za vsakega oženjenega člana rodbine se prideli še 4 ha, za vsakega moškega ali neoženjenega člana, ki je star nad 21 let, se pridele še 3 ha, za one, ki so stari od 16 - 21 let po 2 ha in za otroke, vdove ter dijake po 1 ha. Naseljenci, ki pripeljejo lastno vprego, orodje in živino, dobe povrh še 3 ha; v krajih, kjer je mogoče teren pogozditi, dobi vsak naseljenec v svrhu pogozdovanja 2 ha in ako se more nasaditi zemljišče s trto, še 2 ha. Ako se kolonist zadovolji s slabšo zemljo, more dobiti dvakrat toliko zemlje in če je strokovno sposoben in pripravljen urediti vzorno gospodarstvo, se mu more prideliti do 60 ha. Na ta način je mogoče zares ustvarjati srednjevelike, družinske kmetije, ki so življenja sposobne tudi v kriznih letih.

Po 10 letnem dobrem gospodarjenju postane kolonist neomejen lastnik, če pa gospodari zelo dobro in izključno z delom svoje družine, more postati neomejen lastnik že po 3 letih (Gl. zakon o naseljevanju južnih krajev z l. 1931).

4) O h r a n a i n r a z š i r i t e v o č e v i n -
s k e g a n a s l e d n e g a p r a v a .

V nekterih državah in pokrajinah Evrope se je ohranilo kot običaj očevinsko nasledno pravo (Nemčija, bivša kronovina Češka, nemški del Švice, slovenski del Jugoslavije, v Skandinavskih državah, v zapadni Poljski). Po tem običaju prepusti kmečki gospodar celo posestvo z izročilno pogodbo enemu izmed svojih otrok proti dogovorjeni količini letnih naravnih in denarnih dajatev, dočim dobijo ostali otroci odpravnine, ki ponavadi ne dosegajo višine dolžnostnega deleža; velikost teh odpravnin določi knez tako, da bi po njih izplačilu novi prevzemnik

posestva mogel izhajati. Tudi ako kmet posestva ni prepustil z izročilno pogodbo in umrje brez testamenta, se sorojenci pogosto med seboj pobotajo tako, da prevzame jeden posestvo za izjemno sorojensko ceno.

O kakšni posebni privilegiranosti očevinskega naslednika se ne more govoriti, ker mora odpravnine ponavadi še le prigospodariti in pri tem računati z riziki večjega števila slabih letin in nedostatnosti dohodkov, ki mu ostanejo po plačilu odpravninskih obrokov. Najmanj toliko, kolikor dobi očevinski prevzemnik, bi ob istih pogojih zahteval vsak drug gospodar.

Matematični pravičnosti realne delitve posestva ob dednih prenosih, kakor jo normirajo moderni državljanski zakoniki, očevinsko nasledno pravo seveda ne ustreza. Pa v krajih, kjer se je očevina ohranila, so gospodarske in socialne okolščine takšne, da bi realna delitev pomenila za vse kmetove otroke samo siromaštvo in proletarsko eksistenco. Zato ima kmečki gospodar rajši enega samega a gospodarsko trdnega dediča, ki bo mogel izročiti petrimonij neokrnjen, morda celo povečan, naslednji generaciji. Kjer velja običaj nedeljenega dedovanja kmečkih posestev, je kmetu grunt toliko kakor narodu njegovo državno ozemlje, ki se njene pokrajine ne razdajajo. Kjer je grunt že dolgo vrsto generacij v posesti iste rodbine, zahteva nedeljeno dedovanje že rodbinska čast; tam se vsakokratni posestnik smatra bolj za začasnega upravnika kakor za neomejenega lastnika; prvo je „grunt“ potem šole, kdo na njem gospodari.

Agrarno-politični postulat, po katerem naj se očevinsko nasledno pravo ohrani in še razširi zaradi ohrane in ustvarjanja srednje kmečke posesti, utemeljujejo po eni strani s kritiko realne delitve posestev ob dednih prenosih, po drugi strani pa z dokazovanjem iskustveno utrjene ustreznosti nedeljenega prenosa kmečkih posestev postavljenemu smotru.

Kritika realne delitve rada poudarja, da ta ne ustreza bistvom kmečkega gospodarstva, ker je nesmiselno deliti poljedelska posestva po geometrijskih pravilih in na toliko enakih delov, kolikor je sodedičev; kajti grunt s pripadajočimi stanovanjskimi in gospodarskimi poslopji, z živim in mrtvim inventarjem, s svojevrstnim kompleksom razmerij med njivami, travniki, sadovnjaki, pašniki in drugačnimi parcelami je organska celota, ki se njeni deli v svojem ukoriščanju smotrno prikrojeni drug drugemu. Realna delitev to sovisje, ki je vrednota sama za sebe, uniči. Ob realni delitvi se kmečko posestvo nikdar ne utegne notranje konsolidirati in njegova organizacija ni nikoli dograjena, ker mora posestnik računati, da bi bila samo začasna do prihodnje delitve in on nima razloga investirati več kakor zahteva ravno trenutna nuja. Na takih posestvih mora vsaka generacija pričeti znova in misel na prihodnjo delitev ne dovoli vsakokratnemu posestniku z dodatno skrbnostjo gospodar-

jenje na posestvu izboljšati.

Največja škoda realne delitve pa je, da povzroča drobljenje kmečke posesti, da ustvarja pritlikave grunte, razkosane in porazmetane z velikim številom daleč vsaksebi poraztresenih parcel; na takih gruntih je racionalno kmetovanje kakor nemogoče, ker se mnogo dela in časa brezplodno zapravi, ker se dela ne morejo pravočasno opraviti.

O očevinskih kmetijah pa po drugi strani dokazujejo, da načeloma ustrezajo naravi poljedelskega gospodarstva, racionalnosti agrarne produkcije in ohrani srednjih, življenja sposobnih srednjih posestev. Poleg gospodarskih pa priporočajo očevinske kmetije še drugi razlogi. Ni slučaj, pravijo, da je sklenjena kmečka domačija, ki je ostala izza mnogih generacij zmiraj v isti rodbini in ki je pomenjala za te generacije vsebino vsega njihovega življenja, od nekdaj vzgajala ljudi trdne, odločne volje in vztrajne delavnosti. Na takih kmetijah se morejo ohraniti rodbinski čut in rodbinska tradicija in to oboje je učinkovalo na zoblikovanje kremenitih značajev. Takih in podobnih psiholoških vplivov nedeljenega kmečkega dedovanja ne gre omalovaževati kakor tudi ne dejstva, da pomenijo za državo in narodno gospodarstvo taki ekonomsko trdni in konzervativno orientirani gospodarji, ki kmetujejo na nedeljenih domačijah, vsekakor več, kakor pa sicer številčno močni pa ekonomsko slabotni in socialno sproletarizirani kmetje na pritlikavih drobnih kmetijah; prvi premagajo, še tako močno in dolgo krizo, drugi so pa neprestano skrb socialne politike.

Vendar pa v takšni apodiktični enostavnosti ne more obveljati ne prvo ne drugo mnenje. Pomembnost dednih redov je v agrarno-političnem pogledu dosti relativna. Vsekakor ni dopustno, iz izkustev, pridobljenih glede realne delitve in očevinskega nasledstva v nekterih deželah in pokrajinah v določeni dobi in ob določenih narodno in svetovnogospodarskih razmerah, sklepati na edinstveno primernost enega ali drugega dednega reda za poljedelsko gospodarstvo. Tudi pri presoji tega vprašanja, ki je tudi v Jugoslaviji v preteklem dvajsetletju povzročilo dosti sporov, se je treba ozirati na raznolikost pogojev in njih vsakokratnih konfiguracij; le po skrbni analizi dejanskih, krajevno in regionalnih ugotovljenih razmer in razvojnih nagibnosti se more priti do solidnejših zaključkov o stopnji primernosti oz. neprimernosti določenega načina dednih prenosov kmečkih posestev za agrarno in za narodno gospodarstvo.

Tako je n.pr. evidentno, da realna delitev ne ustreza razmeram v hribovitih in goratih krajih, kjer je zemlja bolj borna in kjer jo je težje izboljšati in kjer je treba razmeroma večjega zemljišča, ako naj se družina redno prehrani. Isto velja za pokrajine in okraje, ki so daleč od konzumnih središč in kjer so transportne prilike neugodne. Ravnotako realna delitev ni pri-

morna na alijske okraje, kjer zemlja ni rodovitna in kjer nagiba poljedelska proizvodnja k pridobivanju mnogoternih pridelkov na monoculturen način. Kjer velja ob takih okoliščinah realna delitev, je prenadležnost kmečkih posestnikov in proletarski značaj njih življenske mere redno nujna posledica.

Po drugi strani pa ni zadržka, zakaj bi realna delitev ob dednih prenosih ne bila primerna v pokrajinah in okrajih, kjer so zelo ugodni pogoji intenzivne poljedelske proizvodnje, kjer so blizu velika in izdatna konzumna središča, kjer je kakovost zemlje izborna, prometna lega ugodna, podnebje zadovoljivo in kjer uspevajo drage industrijske rastline ali kvalificirane vrste agr. pridelkov (pridelki kvalificirane petrešnje) in kjer je dosti prilik za trajen in zadosten postranski dohodek. Ker dajejo ob takih okoliščinah tudi razmeroma majhna zemljišča trajno dobre donose, ker se vse sproti dobro vnovči, more v takih krajih na isti površini lagodne izhajati večje število kmečkih družin in morejo kmečka posestva biti majhna (2 - 5 ha). V takih krajih tudi ni potrebno, da bi bilo posestvo strnjeno in ni treba velikih gospodarskih poslopij. V takih krajih kmetije radi realne delitve sicer neprestano razpadajo, toda tudi na nove nastajajo, ker je zmiraj dosti kupnih prilik za pridobitev parcel in more vsakdo, ki ga je volja, s razmeroma malimi sredstvi postopno, kakor se nabirajo prihranki, nakupiti toliko parcel, kolikor jih je za povprečno veliko kmečko posestvo treba. Zato je v takih pokrajinah socialna struktura bolj elastična in prenavljanje sociologične substance prebivalstva se vrši v hitrejšem tempu t.j. gospodarsko nesamostojni morejo s lahkim nakupom zemljišč lažje in prej priti na odskočnico za socialen vpon, priti v plast samostojnih gospodarjev in se potem na lestvici razslojenosti dvigati višje od stopnje do stopnje.

Iz okolnosti, da vlada kje realna delitev, ne sledi, da morajo biti kmečka posestva skoz in skoz samo pritlikava; ona morejo biti kljub temu dosti velika, le da grunti niso kompaktni (strnjani) in niso stalni, marveč mobilni, sestojedi iz poraztresenih delov: radi realne delitve in radi prodaje pododvojenih delov od strani dedičev, ki ne nameravajo zemljišč obdelovati sami, prehajajo parcele hitroje iz kmetije v kmetijo, tako da morejo kmečka posestva biti razmeroma velika, samo da so organizirana zmiraj po drugačnih posestnih konfiguracijah parcel.

Vendar pa v okrajih, ki jo v njih realna delitev radi navedenih razlogov primerna, ta vseeno ne sme iti tako daleč, da pade donos posestev na nivo meznega zaslužka povprečnega rednega delavca; na posestvih, ki pade njih obseg pod to mejo, produktiviteta ne more biti več takšna, da bi krize, ki vedno in vedno zoget zadenejo agr. gospodarstvo, ne pretile gospodarjem s proletarizacijo. Je povsod neka določena, od raznih okoliščin зависna minimalna velikost kmečkega posestva; če je posest-

vo ne doseže, tedaj se na njem ne da več racionalno gospodariti, inventar ostane nezadosten, obratovalnega kapitala stalne nedostaje in zato tudi ni mogoče doseči tiste intenzivne stopnje v proizvodnji, ki bi drugače bila dosegljiva in ki bi garantirala zadosten donos.

Kjer se nahaja ona meja, od ktere naprej prične realna delitev učinkovati nevšečno, navisi in konkretno od kvalitete zemljišč, od njih prometne lege, od podnebja, načina obdelave in zlasti od cen pridelkov; ako cene niso ugodne in se proizvodnja tradicionalno oklepa neprimernih starih obdelovalnih metod, realna delitev tudi v rodovitnih krajih ni priporočljiva. Kjer se je ta meja dejanski prekorčila, je postala realna delitev prava šiba kmečkoga probivalstva, izvoz preobljudenosti kmečkoga podeželja in njegovega proletarskega življenskega standarda.

Ravno tako pa tudi očevinsko nasledovanje (nedeljeno dedovanje) samo po sebi ni nikakšna garancija trdnosti kmečkoga stanu.

Fredvsem velja opozoriti na to, da se danes sorojenci nikakor ne zadovolje več z nizkimi odpravninami; očevinski naslednik mora te odpravnine še le prigospodariti; zavoljo tega mu nedostaje obratovalnega kapitala za racionalno gospodarjenje in mu ne dostaje toliko dohodkov, da bi dvignil svojo življensko mero nad proletarsko životarjenje. Da se odkriža odpravninskih bremen, odprodaja parcele, kar povzroča isto nevarnost, kakor realna delitev, da postanejo namreč kmečka posestva polagoma premajhna, pritlikava, da se kmečka zemlja drobi.

Nedeljeno dedovanje je nadalje jeden glavnih vzrokov boga ljudi s kmečkoga podeželja; nedostaje posestnikom delovnih moči; on posestva ne more več obdelovati sam, odprodaja parcele, razdrobi očevino ali pa gospodari ekstenzivno.

V splošnem bi mogli reči : problem dednega prenosa kmečkih posestev, kakor pričajo tehtna izkustva, ni enostaven. Deljeno in nedeljeno dedovanje, vsako ima svoje določene specialne pogoje, ob katerih je primernejše kakor drugo, in vsako ima poleg gospodarske relevance še svojo težko opredeljivo in ne lahko ocenljivo socialno in politično relevance. Kakor se izpreminjajo troškovni elementi kmetijske proizvodnje, kakor valujejo cene agrarnih pridelkov in kakor se razvijajo razne druge važne okoliščine, se spreminjajo tudi pogoji za jeden ali drugi način kmečkoga naslednega prava. Kjer postane rešitev tega problema prasantna, je po navadi reševati več težavnih vprašanj hkrati.

Stališče, ki ga je država zavzemala do tega vprašanja, ni bilo zmiraj isto.

Srednjeveška javna oblast t.j. zemljiška gospodarka, kajti o kakšni „državni“ agr. politiki do 17. stol. ne moremo prav govoriti, je odrejala v tem oziru vezanost kmečkih posestev, v glavnem zaradi davčnih interesov in radi reda in razvidnosti

katastrov; delitev kmečkega posestva je bila prevesno vsakakor zavisna od predhodne dovolitve oblasti (zemlj. gosposke).

Absolutistična država merkantilistične dobe je omejevala drobljenje kmečkih posestev ravnotako iz davčnih razlogov in še posebej zato, da bi plemstvo ne moglo s nakupovanjem majhnih zemljišč razširjati svojih posestev in s tem povečavati svoje politične moči.

V prosviljenski dobi 18. stol. individualistično usmerjenemu pravnemu naziranju odločujočih činiteljev (vladarjev) nedeljeno dedovanje ni več odgovarjalo; močno se je omajalo še prej radi recepcije rimskega prava. Po tem ima vsak dedič pravico, zahtevati od dedščine svoj enaki delček za sebe in zahtevati realno delitev zapuščine. To pravico ni bilo dopustno inklužiti ne s pogodbo ne s prepovedjo zapustnika. To načelo, ki je odgovarjalo naravi rimskega agrar. gospodarstva (obdelovanje polja s sužnji), je našlo močno propagandno oporo pri fiziokratih in je ustrezalo tudi meščansko - komercialno - kapitalistični mišljenski usmerjenosti ekonomskih klasičnih teoretikov. Tudi še Menger, Jücher, Brentano i.dr. so smatrali očevisko nasledstvo kot preživelo antikvarno institucijo, ki jo je treba čimprej odpraviti.

Moderna država je izza 2. polovice 18. stol. v svojih državljanskih zakonikih po vzoru Code Napoleon normirala skoz in skoz samo realno delitev in uveljavila načelo neomejeno zemljiške lastnine t.j. izenačila je v pravnem pogledu kmečko zemljiško lastnino z lastnino kapitala; kmečki grunt je načeloma prišel v tržni promet, kakor vsak drugi predmet in se „mobiliziral“; „grunti naj najdejo ob dednih prenosih neovirano pot k najboljшему gospodarju“.

Ako izvzamemo nekaj pokrajin v Italiji, v Belgiji, ob Renu in v Franciji, ki je v njih radi gospodarskih razlogov že prevladovala nagibnost k realni delitvi, norme novih državljanskih zakonikov niso imele relevantnih uspehov; kmet novih zakonov ni upošteval in se je po starem običaju rajši pogodil z otroci ter z izročilno pogodbo predajal grunt dosledno nodeljen le enemu nasledniku.

Ko se je izza zemljiške odvezo kmečko gospodarstvo zmiraj bolj včlenjalo v kapitalistični sistem gospodarjenja, so postale novšečne posledice realne delitve bolj očite. Razecepljenost kmečke zemlje je ponekod nevarno napredovala; s komasacijami se ni mnogokaj doseglo, ker je realna delitev po izyršitvi komasacij polagoma ustvarila prejšnje stanje.

Ta okolnost je izzvala reformne pokrete v smislu pospeševanja očeviskega nasledstva. V bivši Avstriji so že l. 1889 izdali okvirni zakon o pogodovanem nasledovanju na srednje velikih kmečkih posestvih. Po tem zakonu naj preide kmečko posestvo (najmanj 5 ha z najmanjšim katastrskim čistim donosom

100 l. in največ 1000 k), ako ni testamenta ali izročilne pogodbe nedeljeno na najstarejšega sina oz. na drugega najbližjega sorodnika. Pooblastila, izdati v okvirju državnega zakona posebno deželne zakone, so se poslužile samo Koroška, Tirolska in Češka. Podobno so skušali pred vojno tudi v Nemčiji dati pogodovanemu nasledovanju na kmečkih posestvih z raznimi zakoni trdnjše oporo. Ti zakoni so bili razveljavljeni l. 1933 z državnim zakonom o kmečkih očevinah (Reichs- Erbhof- Gesetz). Ta zakon pomeni radikalno spremembo stališča države do dednega nasledovanja na srednjih kmečkih posestvih in normira obvezno očevinsko nasledovanje za prevesno večino nemških kmečkih gospodarstev. Kot razlog tega zakona se navaja v uvodu k njemu: „Državna vlada hoče ohraniti stare nemške dedne običaje in s tem kmečko prebivalstvo kot krvni vir nemškega naroda. Kmečki grunti naj se ščitijo pred prezadolžitvijo in razcepljanjem, ki nastaja ob dednih prenosih, zato da ostanejo trajno kot plemenska dedščina v rokah svobodnih kmetov. Obenem naj se s tem zagotovi zdrava porazdeljenost poljedelskih gospodarstev z ozirom na njih velikost, kajti visoko število življenja zmožnih majhnih in srednjih kmetij, ki so porazdeljene čimbolj enakomerno po vsej deželi, je najboljše jamstvo, da ostane tako ljudstvo, kakor država.“

Zakon velja za vse kmetije, ki so vsaj tako velike, da morejo z donosom brez ozira in neodvisno od tržnih razmer in od občega gospodarskega stanja prehraniti kmečko rodbino; za posestva, ki merijo več kakor 125 ha, ne velja; take kmetije se imenujejo očevine (Erbhof). Pravice sorojencov, sploh sodedičev, so omejene na ostalo kmetovo pramoženje; sorojenci, ki ne prevzamejo posestva, morajo dobiti takšno poklicno izobrazbo in opravo, kakor odgovarja gospodarski moči kmetije. Ako zaidejo brez krivde v stiske, imajo pravico domovskega zatočišča (Heimatzuflucht). Očevinsko nasledovanje se ne more izključiti ali omejiti z dispozicijami inter vivos ali mortis causa; očevina je načeloma neodsvojljiva in neobremenljiva. Kjer ni drugačnega običaja, velja po zakonu minorat.

V Franciji nahaja očevina izza Le Play-ja obilo pupagatorjev in storili so se tudi nekateri zakonodajni poskusi, ki pa radi svojih konstruktivnih, organizatoričnih nedostatkov niso prinesli zaželenih uspehov; v Franciji omiljuje nevšečnosti realne delitve „sistem dveh otrok“ in razne navede, pramoženje dejansko razdeliti pred smrtjo zapustnika.

V Švici je civilni zakonik iz l. 1912, po kateri se mora v slučajih dedovanja ab intestato, če hoče eden od dedičev prevzeti kmetijo sam, paziti na to, da se posestvo porazdeli deljeno, učinkoval v tem smislu, da se je običaj kmečko dedno pravo, kjer je že veljalo, še bolj utrđilo in da se je razširilo v ostalih, osobito v prehodnih krajih.

V Belgiji, kjer se je realna delitev udomačila že izza srednjega veka so l. 1900 z zakonom oprostili manjše kmetije od obvezne realne delitve.

Na Norveškem je kmečka zemljiška posest iz veljave občin dedno pravnih predpisov izrecno izvzeta.

V Jugoslaviji zadevna prizadevanja nekterih agrarno-političnih interesentov dozdej (1939) v zakonodaji še niso našla realizacije.

Prizadevanja, ki skušajo omiliti nevšečne vplive, ki jih ima izmena generacij na konfiguracijo zemljiškega posestnega stanja, je našel izraza tudi v resoluciji XI. mednarod. poljed. kongresa, ki zahteva, „ naj se zaradi velikega vpliva porazdeljenosti kmečke zemlje na kmetijsko proizvodnjo, na socialno strukturo in na občo blaginjo narodov ustvari takšen dedni red, ki bo omejeval prekomerno drobljenje kmečke zemlje ter pogodoval ugoden razvoj kmečke posesti, ki je jamstvo stabilnosti in socialnega miru.“

Zaključek : Nedopustno je iz primernosti določenega dednega prava v konkretni deželi v konkretni dobi in ob konkretnih prirodnih in tržnih okoliščinah sklepati, da je ta dedni red za kmečko posest tudi občeprimeren in da mu gre brezpogojno prvenstvo. Kjer prirodni in tržni pogoji niso ugodni, pospeševanje drugačnega dednega reda, kakor ravno velja, ne bo dosti spremeniilo. Kar je važno in kar je za agr. politiko odločilno, je, kateri način dedovanja je v konkretni dobi narodnogospodarsko najbolj ugoden in ga je zato pospeševati. Toda spreminjati in oblikovati strukturo agr. gospodarstva, kar se tiče konfiguracije, velikostnih skupin posestev, z reformiranjem kmečkega dednega nasledovanja spada k najdelikatnejšim in najtežjim akcijam agrarne politike. Na tem področju zadenejo oblastveni ukrepi kaj rado na močno rezistenco. Naj gre že za favoriziranje realne delitve v pokrajinah, kjer se je udomačilo očevin - sko nasledovanje, ali za favoriziranje tipa, kjer je realna delitev že dlje časa običajna, vsak reformatoričen poskus naleti na silne ovire psihologične narave in na odpor, ki je velik del utemeljen ideologično tradicionalno. Prizadete plasti kmečkega prebivalstva smatrajo takšno normiranje kot nedopustno poseganje v svojo lastninsko pravico, kot omajevanje pravne varnosti, kot nekaj, kar direktno nasprotuje njih tradicionalno utrjenemu pravnemu prepričanju. Zategadelj imajo na tem agrarnopolitičnem področju polagoma učinkujoče nujnosti gospodarskih realnosti več verjetnosti uspeha, kakor načrtno izkonstruirane norme javne oblasti.

B) S T R U K T U R A L N A O B L I K O V A N O S T
A G R . G O S P O D A R S T V A Z O Z I R O M N A
N A P R A V N O N A R A V O K M E T I J S K E Z E M L J I S K E
P O S E S T I .

I) A . g . r . a . r . n . o . - p . o . l . i . t . i . č . n . a . . . r . e . l . e . v . a . n . c . a
t . e . g . a . . . v . p . r . a . š . a . n . j . a .

Od pravne narave kmečke zemlj. posesti zavise v obilni meri produktivnost gospodarjenja, stopnja tehničnega napredka poljedelstva in socialni položaj kmečkih gospodarjev. Od te pravne narave pa grede še močni vplivi na politično življenje, tako močni in dalekosežni, da je bilo zmiraj v eminentnem polit. interesu države, kako se ta pravna narava oblikuje. Država je skušala od nekdanj pravno razmerje med poljedelsko zemljo in njenim obdelovalcem oblikovati tako, kakor je smatrala svojim političnim in narodnogospodarskim interesom primerno.

Kolikor se tiče narodnogospodarskih interesov - drugih v ekonomski vedi ne moremo presojati - se ne more reči, da gre kakšnemu določenemu tipu prvenstvo. Določenemu stanju agrikulture odgovarja ob določenih mnogovrstnih raznih okoliščinah določena pravna oblika kmečke posesti kot optimalna, ponavadi pa ne kot edino primerna, marveč le kot primernejša kakor druge . Vsaka oblika tega pravnega razmerja ima svojo posebno narodnogospodarsko, politično in socialno relevantnost.

Borbe kmečkega stanu za pravilno in pravično ureditev tega razmerja izpolnjujejo zgodovino agr. politike. To razmerje je pa obenem še konzervativno utrjeno, podlega prav zelo vplivu vztrajnosti, se prepočasi prilagaja spremenjenim razmeram ter zahteva za reforme dolgotrajnih naporov.

Cilji in ideali - gospodarski in negospodarski - teh borb so bili v raznih dobah in v raznih državah kaj različni. Najkrajše bi jih mogli označiti tako-le :

V dobah prvotne kolektivne posesti in kolektivnega gospodarjenja je bil ideal individualna zemljiška lastnina, pozneje ugodnejša ureditev deljene zemljiške lastnine, pozneje njena nadomestitev z neomejeno individualno lastnino, danes se na razne načine očituje nagibnost k raznim oblikam skupne lastnine in k omejeni individualni lastnini.

II) T i p i . č . n . e . . . p r a v n . e . . . o b l i k . e . . . k m e č . -
k o . . . z e m l j i š k e . . . p o s e s t i .

1) S k u p n a l a s t n i n a c e l e g a r o d u ,
d r u ž i n e v š i r š e m s m i s l u .

Ta oblika je, kakor dokazujejo zelo mnogi zgodovinarji, prvotna oblika. Zemlja se obdeluje skupno, ekstenzivno na skupen račun in pod vodstvom starešine. Ta oblika ustreza, ko je po -

ljudelsko pripravne zemlje še dosti na razpolago, tako da se more posestvo razširjati kakor postaja družina številnejša.

Ta oblika se je ohranila tudi v jugoslovanski rodbinski (hišni) zadrugi. Lastnina posestva pritiče rodbinski zadrugi kot celoti; posestvo se ne podeduje, marveč samo upravlja od vsakokratnega, po večini voljenega starešine, ki more biti radi nesposobnosti odstavljen; so pa tudi rodbinske zadruge, ki prehaja v njih starešinstvo dedno od očeta na sina ali na mlajšega brata; starešina nima pravice disponirati z zemljišči, tudi mortis causa ne, in posestva brez privolitve zadružnih članov tudi ne sme obremeniti. Rodbinska rodbina šteje več rodbin, je pa tudi takih, ki sestojijo iz ene same rodbine (inokoština).

Skupna lastnina celega rodu ali družine je ustrezala naravnemu gospodarstvu. V tej meri, kakor napreduje denarna in fiskalna včlanjenost kmečkoga posestva v individualistično urejeni kapitalistični gospodarski sistem, se rodbinski zadrugi izmika njena eksistenčna podlaga. Nazadovanje pričanja že z Miloševim srbskim državljskim zakonikom (l. 1844); ta ureja sicer posebej individualno zemljiško lastnino in posebej za družno zemljiško svojino, vendar pa vnaša tudi v ta drugi del individualistične prvine, ki so postale nadaljnemu obstoju rodbinske zadruge škodljive. Hrvatski državljski zakonik (1853) obljublja, da se bo izdal za zemlj. posest rodbinske zadruge poseben zakon, pa to se ni zgodilo; merodajni krogi so smatrali to institucijo kot absoluten ostanek in upravna praksa je marljivo pospeševala njeno razkrajanje. Mnenja o uspešnosti gospodarjenja rodb. zadrug in o primernosti njih nadaljne zakonske zaščite se zelo razhajajo.

2) S k u p n a _ l a s t n i n a _ o b č i n e .

Najznanejši primer novejše zgodovine je ruski „mir“; po kmečki odvezi v 60ih letih zemljiška posest ni prišla v slobodne roke kmetov, marveč v roke občine, ki je razdeljevala zemljišča kmetom v uživanje. Ta oblika zemlj. lastnine se je izkazala kot zelo škodljivo; l. 1906 je izšel ukaz o prevedbi mira v individualno zasebno lastnino.

3) S k u p n a _ l a s t n i n a _ d r ž a v e .

To obliko srečujemo le sporadično (Kitajska, Rusija). Zemljišča se prideljujejo posameznikom oz. njih skupinam samo v ukoriščanje.

Skupna lastnina države je cilj mnogovrstnih agrarno - reformističnih gibanj. J eden iz najznanejših zastopnikov te misli je H. George, ki dokazuje v spisu „Napredek in siromaštvo“ (1879), da leži glavni vzrok socialne bede v zemljiški renti, ki jo dobivajo zasebni lastniki poljedelske zemlje; to rento je treba odpraviti oz. jo prenesti na celoto s podržavitvijo vse zemlje. Poznejši glasniki tega gibanja so ta postulat omilili

v tej obliki, da naj zemljiško rento posname država z davki, vsled česar bi se mogli vsi drugi davki odpraviti (single-tax men).

Zemlja kot skupna lastnina družbe kot celote (ne države) je nejasen cilj poznejših marksistov in nekterih socialno-revolucionarnih struj. Ni jasno, kdo naj bi bil nosilec take lastnine, kaj je družba i.dr.

4) S k u p n a l a s t n i n a _ z d r u Ź e n i h p o l j e d e l c e v .

Načelo je : oni, ki zemljo dejanski obdelujejo, naj bodo njeni lastniki, vendar pa ne posamezno in osebno, marveč lastnina pripadaj posebnim njih zadružnim skupinam. Ustvaritev te oblike je cilj raznih socialnih reformatorjev (Owen- Thompson - Fourier - Louis Blanc - Lassalle - Oppenheimer - sindikalisti). To načelo izgleda privlačno, je pa in praksi težko izvedljivo (težave glede vodstva, porazdelitve dela, razdelitve donosa, mnogo sporov i.t.d.) Uspehov italijanskih zadrug poljedelcev ne gre navajati v dokaz; te zadruge poljedelskih delavcev jemljejo namreč zemljišča le v začasen zakup, kar je nekaj bistveno drugega.

5) D e l j e n a l a s t n i n a .

Ta je dominirala v dobah nevoljništva, tlačanstva. Sestoji iz dveh lastninskih pravic, od katerih pritiče vsaka drugemu subjektu; prvi ima pravico z zemljo pravno disponirati, drugi ima pravico jo neposredno ukoriščati; ta pravica se mu more ob določenih pogojih, normiranih v zakonu, odvzeti.

Deljena lastnina je dolga stoletja ovirala napredek poljedelskega gospodarstva v državah in pokrajinah, ki se je v njih trajno udomačila.

6) D e d n i _ z a k u p .

Razvil se je na podlagi fikcije v deljeni lastninski pravici, ponekod na podlagi zasebnih pogodb z novonaseljenimi kmeti.

Pravno razmerje je natančneje opredeljeno kakor pri deljeni lastnini, velik plus je dednost zakupa, neodpovedljivost od strani vrhovnega lastnika in stalnost višine dajatev (zakupnine) - poljedelec ima jamstvo, da ostanejo uspehi njegovega truda (izboljšanja zemljišč, uvedba racionalnejših metod obdelovanja) ohranjeni tudi njegovim dedičem - otrokom. Minus je : neodpovedljivost od kmetove strani in pogosto tudi ponižujoče dajatve.

Ired stoletjem in že prej so to obliko odpravili in prepovedali: v Jugoslaviji se je ohranila do 1919.

V poslednjih dobah se dedni zakup, seveda oproščen od obremenjujočih priveskov, pogosto smatra za posebno ugodno obliko pravnega razmerja med poljedelcem in njegovo zemljo;

ob priliki agr. reforme so ga ponekod zopet uvajali.

7) N e o m e j e n a z a s e b n a i n d i v i d u a l n a l a s t n i n a .

Ta oblika urejena po načelih rimskega prava, danes prevladuje in je ideal ne samo prevésne večine kmečkoga prebivalstva, temveč tudi večine narodnih gospodarstev in je bila ideal velikih državnikov v dobah, ko so dejanski obdelovalci zemlje bili po prevésni večini samo njeni uživalci ali dedni zakupniki. Pomen te oblike za kmečko gospodarstvo moremo najboljše in najkrajše označiti z besedami Arturja Young-a : „ Dajte človeku v stalno last črno skalo in izpremenil jo bo v vrt; dajte mu v devetleten zakup vrt in izpremenil ga bo v pustinja “.

8) Z a s e b n a i n d i v i d u a l n a , v n e k e t e r i h o g i r i h o m e j e n a l a s t n i n a .

V dobi fevdalnih političnih redov je bila pogosta izjema od tedanjega pravila, ki je poznalo zgolj užitno lastnino ali nasledstveni zakup. Tako je bilo pri nas glede „izkupljenih kmetij“, ki so jih tlačani izkupili od gospode; pogodba se je zabeležila v zemljiško knjigo (urbarje); omejenost se je nanašala pogosto na prevedbo lastnine s pogodbami med živimi; za kar je bilo treba pristanka gosposke.

Specialne omejitve individualne kmečke zemljiške lastnine pa so postale zopet predmet agrarno-političnih teženj izza poslednje tretjine preteklega stoletja (ustanavljanje „kmečkih fidejkomisov“, „rentnih posestev“, ameriških „hormestead“, francoskih „biens de famille“ i.dr.). Takšne specialne omejitve prinaša tudi srbsko „okučje“ (naredba kneza Miloša 1836), minimum posestva, sestoječ iz hiše, dvorišča in 5 oralov zemlje je neodsvojljiv in se more obremeniti le do polovice vrednosti.

9) Z a š a s n i z a k u p .

To obliko nahajamo zmiraj in vsepovsod; v nekterih državah je zelo važna, ponekod celo prevladuje (Irska, Anglija, Belgija, v velikih delih Francije in Italije, v Romuniji, v zapadni Nemčiji).

Pravice zakupnika morejo biti tako v stvarnem kakor v časovnem oziru zelo omejene, morejo pa biti tudi tako široke, da pomenijo dejanski odsvojljivo in dedno pravico do grunta; med obema ekstremi je mnogo variacij.

Nevšečna plat zadasnega zakupa je, da zakupnik zemljo izžoma, je ne izboljšuje, marveč deteriorira, da nima interesa za melioracije i. pod.

Po načinu, kako se zakupnina plačuje, je zadasni zakup deležen ali stalen, naduralen ali denaren.

Deležni zakup je naturalen, zakupnina je alikvoten del doseženih pridelkov, najpogosteje polovica (spolevinarstvo -

mezzadria - metayage - Halbpacht ali Teilbau).

Deležni zakup učinkuje ugodno in se vzdržuje trajno v večjem obsegu zlasti v pokrajinah, kjer prevladuje gojenje rastlin - trajnic (vinska trta, oljke, rože, sadno drevje i. pod.), to je v Italiji, v balkanskih državah, v Spaniji, v južni Franciji, v Lorenju). Lastnik zemljišča mora precej investirati (rastline, zidna ograja, terase, vodnjake, kole etc.) in mora v obrestovanje in amortizacijo dobiti višji delež na donosu kakor pri drugih vrstah zakupa. Plačevanje zakupnine v obliki alikvotnega deleža je primerna, ker sta zakupodajalec in zakupnik enako zavisna od žetve in od tržnih cen pridelkov; njih spremembe ne pomenijo za enega nesorazmeren in neupravičen dobiček v škodo drugega. Spolovinarski odnos vodi rad k sporom, ker zakupojemalec nima zelo velikega interesa na izboljševanju obdelovanja, kajti dodatno ustvarjeni uspeh ne ostane izključno njemu in ker tudi nima močnega interesa, da bi z gospodarskimi napravami previdno in varčno ravnal. Po drugi strani pa iz istega vzroka tudi zakupodajalec nima interesa do novih, morda zelo potrebnih investicij. Tam, kjer se je ta oblika zakupa oživila, se je ponavadi pa tudi ustalila in utrdila zavest obojestranske lojalitete in izsledki spolovinarstva so tako v zasebno - kakor v narodnogospodarskem oziru ugodni.

Po velikosti zakupnega zemljišča ločimo med velezakupom in malozakupom; malozakup je ali zakup celih manjših posestev ali pa parcelni zakup.

V e l e z a k u p (zakup celih veleposestniških kompleksov) je narodnogospodarsko ugoden pojav, kajti ljudje, ki si upajo vzeti veleposesti (eno ali več) v zakup, so posebno spretni, strokovno sposobni in podjetni gospodarji; ker morajo imeti tudi velik obratni kapital, je rizik tem večji in oni si zato prizadevajo obdelovanje izboljšati z ukoriščanjem najboljših delovnih metod in produktiviteto in rentabiliteto posestev dvigniti do najvišje dosegljive stopnje; takšna podjetja postanejo vzor za kmetijsko gospodarjenje v svoji najširši okolici in širijo napredek v agrikulturi.

krajno nevšečen in škodljiv postane pa velezakup, ako velezakupnik zemljišč ne obdeluje sam, marveč jih kot spekulacijski posrednik samo daje v podzakup.

M a l o z a k u p celih manjših kmečkih posestev se je po večini obnesel; mnogo rodbin najde na ta način preživo in eksistenco, ne da bi morale razpolagati z večjim začetnim obratovalnim kapitalom; preti pa nevarnost prekomernega izžemanja in zanemarjanja zemlje v poslednjih letih zakupa.

Ista nevarnost preti tudi pri parcelnem zakupu; narodnogospodarsko ni posebno pomemben, bolj pa socialno politično, ker morejo pritlikave kmetije z zakupom par parcel postati dejanski samodovoljne in ker parcelni zakup izboljšuje prehrano

mnogim delavskim družinam in pomeni znatno oporo zlasti ob brezposelnosti.

Kjer je zakupniško razmerje precej razširjeno (v Belgiji in Angliji: skoraj 90 % vseh kmet. obratov), skuša država s splošnimi normami zavarovati narodnogospodarski interes ter pri tem obenem zaščititi slabejšo stran, zakupojemalca. Vendar pa je ostalo zakupniško obligacijsko razmerje urejeno v splošnem le s precej dispozitivnimi normami in premalo (prim. §§ 1105, 1109, 1120 obč. drž. zak.) Ker ti predpisi ne zadostujejo za varovanje gospodarskih in socialnih interesov zakupnikov in zakupodajalcev, se v novejših desetletjih pojavljajo stremjenja, urediti zakupniško razmerje na gospodarsko bolj racionalen način; glavna načela teh reformnih prizadevanj so :

aa) Načelo pogodbene svobode naj se omeji; nove norme naj bodo jus cogens, (ne dispositivum);

bb) Zakupnik imej pravico izvršiti melioracije tudi proti volji lastnika in mora dobiti zanje po preteku zakupa odškodnino,

cc) Odškodninski spori naj se rešujejo pred posebnimi razsodišči;

dd) Pogodbene določbe o omejevanju zakupnika glede njegovega gospodarjenja naj bodo neveljavne, lastnik pa imej več pravnih možnosti, varovati se pred deterioriranjem v zakup danih zemljišč;

ee) Zastavna pravica zakupodajnika naj se omeji;

ff) Odpovedni rok naj bo daljši;

gg) Naprave, ki jih postavi zakupnik na zemljiščih, so njegova lastnina in jih more odstraniti.

C) STRUKTURNA OBLIKOVANOST Z
OZIROM NA POLJEDELSKE PANO
GE IN STROK .

I) O b s t o j e č a . . . k o n k r e t n a . . . s t r u k -
t u r a . . . k o t . . . p o s l e d i c a . . . r a z m e r
i n . . . r a z v o j a .

1) O b č a . . . p r i p o m b a .

Izredno velikega narodnogospodarskega, pa tudi političnega pomena je stopnja zdiferenciranosti agr. gospodarstva glede panog in strok in konfiguracija sestavnih delov v tem pogledu.

Ta struktura ni nikjer proizvoljna in slučajna, marveč je rezultat prirodnih, tehničnih in gospodarskih nujnosti, je tradicionalno utrjena in individualna v vsaki državi, pokrajini in krajini; v vsaki taki konkretni strukturi imajo posamezne kulture in njih zvrsti svojo posebno relativno pomembnost,

svoje posebne eksistenčne pogoje in lastne razvojne nagibnosti in možnosti.

Da je v konkretni državi ta sestava agr. gospodarstva ravno takšna, kakoršna je, zavisi od kupne moči prebivalstva, od možnosti rentabilnega izvoza, od gostote agrarne naseljenosti (od števila ljudi, ki ga mora povprečno prehranjevati kmečko posestvo), od starostne sestave celokupnega prebivalstva in od prirodnih pogojev; precej zavisi ona od plodoreda, ki prevladuje oz. od mnogovrstnosti uporabljanih plodoredov, ker ima v vsakem plodoredu sleherna vrsta kulturnih rastlin, posebno pa žito, krompir, koruza, svoj poseben pomen in posebno nalogo.

2) Nestalnost te strani agr. strukture.

Kolikor prihajajo v poštev zgolj prirodni pogoji, je ta sestava poljedelstva precej stabilna. Površinska razmerja med goščavami, gozdi, pašniki, travniki, raznimi njivskimi kulturami, sadovnjaki, vrtovi i.t.d. se spreminjajo v normaliziranih dobah le zelo počasi, kakor nevidno. So pokrajine in okraji, ki so po naravi predestinirane za pridelovanje žita, druge za pridelovanje gomoljastih rastlin, tretje za določene industrijske rastline (tobak, bombaž, konoplja, hmelj etc.), druge za pridelovanje krme, druge za vrtnarske kulture i.pod.

V tem pogledu so agrarno-politične možnosti omejene, ker prirodnih pogojev ne moremo v zadostni izmeri spreminjati.

Zavoljo ekonomskih in raznovrstnih družbenih interesov je pa ta struktura v okvirju možnosti, ki jih dovoljujejo prirodni pogoji, nestalna. Vzroki, od katerih pohaja ta nestalnost, so v glavnem isti, kakor so naštet v uvodu sub II/b, poleg njih pa še stanje agrarne tehnike, porazdelitev nacionalnega dohodka med socialne sloje, plasti, poklice, stanove i.dr. Kakor se spreminjajo ti posamezni elementi, se dviga oz. pada relevanca posameznih kmetijskih panog in strok, se razširjajo ali reducirajo, ker veli tako sprememba rentabilnosti pridelovanja, ki nastane kmečkim gospodarjem. Iz imenovanih razlogov se ta struktura agr. gospodarstva zdaj poenostavlja, zdaj bogatejše zdiferencira, dobi zdaj nagibnost k monokulturi, zdaj k polikulturi.

Nekaj primerov :

Se sredi preteklega stoletja je bila ovčjereja zelo važna stroka kmetijstva, kvalitativnejša volna prekomorskih držav, bombaž in umetna svila so storile v naših krajih ovčjerejo nerentabilno, tako, da se je njena pomembnost v agr. strukturi zelo skrčila.

Pomanjkanje delovnih moči oz. zvišba mezdnege troškovnege elementa povzroča omejitev tistih kultur, ki zahtevajo mnogo pravočasnege in skrbnege dela; kmečki gospodarji prehajajo od intenzivnih kultur k manj intenzivnim in k ekstenzivnim.

Motorizacija prometa je že zelo skrčila pridelovanje ovsa, športno udeleževanje in radio se poznata v pridelovanju ječmena in hmelja.

Pogosti vzroki so spremembe potrošnih navad, te pogodujejo danes n.pr. pridelovanje povrtnin na račun pšenice in rži, živinorejo na račun šitarstva.

Možnosti posebno rentabilnega izvoza pogodujejo zdaj eno zdaj drugo kulturo.

Avtarkična stremljenja današnje države pogodujejo danes pridelovanje industrijskih rastlin.

Če zelo se more vsled imenovanih in drugih razlogov spremeniti agr. struktura v tem pogledu, dokazujeta zlasti klasična primera Danske in Nizozemske.

5) Oblastvene regulacije te plati agrarnog strukture.

Stanje in sprememba strokovnega sestava agr. produkcije vpliva - včasno ali nečasno - na narodno gospodarstvo in na neekonomske javne interese. Škodljive posledice je treba odvracati, koristne ohraniti; iz tega pohaja nujnost oblastvene regulacije.

Ta je pa še načelno kakor neizbežna. Vsak narod ima v določenem času na razpolago le določeno količino poljedelsko uporabne zemlje; celotni obseg agr. produkcije je torej omejen in kakovost dane zemlje je težko izpreminjati (kapital in delo sta prožna, se moreta povečati, zemlja skoraj ne). Agrarni sektor življenjskega prostora treba čimbolj racionalno izkoristiti, treba je pridelati na njen vseh važnih hranilnih potrebščin vsaj kolikor gre t.j. agr. produkcijo je treba naravnati po dejanskih potrebah prebivalstva in države t.j. v danem času gre vsaki posezni vrsti pridelkov določen vrstni red na lestvici nujnosti - njih stopenj t.j. razmere zahtevajo stremeti po določeni konfiguraciji razmerij med poljedelskimi kulturami in živinorejskimi strokami. Oblikovanje te plati agr. strukture se ne more vseskozi ali vselej prepustiti proizvoljni in rentabilitetnim interesom poljedelskih posestnikov, marveč jo je treba večkrat - celoma ali deloma - usmerjati po občestvenih interesih. Ti se spreminjajo; zato nobeno preoblikovanje te strukture ne more biti definitivno.

Radi tega n.pr. država pospešuje (razširja) pridelovanje rastlin, ki je njihov uvoz nezanesljiv ali zahteva obilo deviz ali ki je njihov izvoz zelo rentabilen; država skuša doseči čim višjo diferenciranost agr. proizvodnje (bogato strukturo) in odpravlja monokulturo, ki proti prebivalstvu postati nevarna zaradi padanja cen, konjunktturnih valovanj in mnogoternih rastlinskih bolezni; država omejuje pridelovanje pridelkov, ki so jih prideluje preveč, tako, da pride rentabilnost kmetovanja v nevarnost; država podpira razširjanje kultur, ki so odpornejše proti krizam; država uvaja nove kulture radi avtarkičnih razlo-

gov; takoh primerov je zelo mnogo; vsakteri takšen ukrep pomeni spremembo agr. sestava.

4) M o ž n o s t i i n m e j e o b l a s t v e n i h
k o r e k t u r .

aa) Korekturo je mogoče izvesti v tej meri, kakor to dovoljujejo prirodni, zlasti pedološki in klimatični pogoji; ta meja se more premakniti le ob neracionalno visokih troških; tudi v ljubljanski okolici bi mogli pridelati toliko datljev, bombaža, oranž in tobaka, kolikor ga potrebujemo, ampak ob kakšnih troških ! Mogoče je pa ob racionalnih troških ustvariti potrebne tehnične in ekonomske pogoje (strokovna sposobnost - izbira semenja - minimalne cene - odjemna dolžnost - izbira pasem itd.)

bb) Meje stavijo tudi plodoredi in njih posebnosti. Ekonomska racionalnost zahteva oni plodored, ki je ob danih **prirodnih** tehničnih in obratovalnih okoliščinah najoptimalnejši; v njem se pa razne kulture med seboj pogojujejo in dopolnjujejo, na vsakem posestvu na svoj način, kakor dovoljuje kakovost zemljišč in njih površinska konfiguracija. V plodoredih, ki prevladujejo v sred. Evropi, vzdržujejo kmečki gospodarski marsiktero kulturo bolj radi zahtev prirodne konfiguracije svojih zemljišč in radi obratovalnih nujnosti kakor iz razlogov rentabilnosti.

cc) Agrarno-politična prizadevanja morajo na tem področju postopati krajno previdno, spočetka počasneje in v manjšem obsegu in izkoriščati pridobljena izkustva, kajti kmečki obrati morejo spremeniti strukturo svoje produkcije le ob vsestranskem upoštevanju svojih notranjih organskih zveznosti in ob razpolaganju za to potrebnih finančnih sredstev. Pri teh prizadevanjih je treba računati le s tem, kar je v bližnji bodočnosti mogoče dejanski doseči, kajti odmaknjenejša bodočnost bo stavila morda diametralno nasprotno zahtevo. Tudi je na tem področju sleherna shematičnost zelo škodljiva; računati je mogoče samo s konkretnimi ljudmi, s konkretnimi njih sposobnostmi in njih konkretnimi interesi in vsemu temu je treba prilagoditi metode in sredstva agrarnopolitičnih namer te vrste.

Druge plati strukture agr. gospodarstva so danes v srednje-evropskih razmerah manj važne; zato tudi agrarno politična njih relevanca ni takšna, da bi se morali na tem mestu nanje ozirati

II. d e l

P R O D U K T I V I T E T A A G R A R N E G A G O S P O -
D A R S T V A .

Vsebinska pojma produktivitete je v izvajanjih tega dela zgolj tehnični pojav stvarne izdatnosti, donosne sposobnosti poljedel-

skih zemljišč, t.j. sposobnosti prinašati trajno določen tehničen uspeh, določeno količino agrarnih pridelkov; gre torej za relacijo med obdelovanjem določene površine poljedelske zemlje kot produkcijskega činitelja in količino na tej površini doseženih pridelkov (poljedelskih in živinorejskih); še krajše : gre za količino pridelkov, ki naj ga nar. gospodarstvu daje določena poljedelska proizvodnja.

Agrarno-politični interesi morejo zahtevati n.pr. naj se dosežena produktiviteta dane poljedelske površine ohrani,

naj se produktiviteta poveča z razširitvijo poljedelske površine,

naj se produktiviteta poveča na isti površini z intenzifikacijo obdelovanja,

naj se produktiviteta zmanjša, n.pr. zato, da se ponudba prilagodi povpraševanju.

O h r a n a d o s e ž e n e p r o d u k t i v i t e t e
n a n e p o v e č a n i p o l j e d . p o v r š i n i .

Agrarno-politična prizadevanja te vrste postanejo potrebna, kadar proti nazadovanje produktivitete, nevarnost nazadovanja oz. dejansko nazadovanje more imeti zelo različne vzroke in je treba pričeti pri vzrokih in uporabiti ustrezna sredstva, če ne gre drugače tudi sredstvo prisilnega obdelovanja ter odvzema zemljišč in njih prideljevanje drugim radi obdelavanja. Predmet sam je poln kazuistike, postane pa aktualen le ob abnormálnih gospodarskih razmerah (v Nemčiji in Italiji) (vojna n.pr.)

A) POVEČANJE PRODUKTIVITETE
AGR. GOSPODARSTVA S POVEČA-
NJEM POLJEDELSKO UPORABNE
POVRŠINE.

Agrarno-politične akcije se znajdejo v tem oziru najprej pred vprašanjem : ali je še kaj možnosti (tehničnih) in ali so ekonomsko izrabiljive.

Narodi, ki imajo še večje površine nekultivirane zemlje, ki jo je mogoče brez neprimerno visokih stroškov storiti poljedelsko uporabno, imajo za svojo bodočnost dragoceno rezervo. Toda v tem pogledu se narodom zapadne in srednje Evrope ne odpirajo več široke možnosti; površine, ki jih je mogoče še pritegniti k poljedelstvu, znašajo pri njih le še 4 - 10 % celokupno poljedelsko uporabne površine; dasi bi se pred vojno razširjali poljedelsko kulturne zemljo s kultiviranjem še ne obdelanih zemljišč in so to akcije po vojni še posebno pospešili, celokupni uspeh z ozirom na dane potrebe in z ozirom na obseg že prej kultivirane zemlje vendar ni takšen, da bi narodnogospodarsko kaj posebno mnogo pomenili; zemlje, ki bi jo mogli še storiti poljedelsko uporabno, je smiraj manj in kar je še, zahteva

za kultiviranje zelo visoke kapitalne troške.

Kot površine, ki niso polnovredna poljedelska zemljišča, pa bi se z gospodarno uporabo poznatkov kulturnega inženjerstva mogle spremeniti v polnovredno kulturno zemljo, prihajajo danes v glavnem upoštev samo : slabi ovčji pašniki, zamočvirjeni travniki, barja, zapeščenjena pobočja in podobna zemljišča, ki niso popolne pustinja.

Takšne nekultivirane površine morejo spremeniti v polnovredno kulturno površino :

posamezni posestniki takih zemljišč,
zadružne organizacije prizadetih posestnikov,
država in regionalne samoupravo.

Najbolje je, ako more to storiti posestnik sam in ako more pri tem računati na denarno in tehnično-administrativno pomoč javne oblasti; zemljišča, ki naj se kultivirajo, se morajo nahajati v pripravi logi napram že obdelanim zemljiščem in prej se morejo urediti vodnopravne razmere.

Na podlagi zadružne samopomoči je uspeh ponavadi dosegljiv samo, ako je članstvo pri zadrugi za vse prizadete gospodarje obvezno in ako obstoji pravna možnost razlastitve zemljišč. Treba jo najti tudi primeren ključ za porazdelitev stroškov med zadružnike, ki imajo neposredno korist, sosedna naselja, ki imajo posredno koristi, in javno oblast; ta mora pogosto prispevati velik del troškov a fonds perdu ($1/4 - 2/3$).

Pogostoma more takšna dela zavoljo visokih troškov in radi tehničnih in pravnih ovir izvesti samo javna oblast. Čeprav ni zasebnogospodarsko rentabilnosti, je vendar " narodnogospodarska rentabilnost " očita, ker nastanejo iz takih del prej ali slej trajni novi dohodki ne samo prizadetim posestnikom, marveč tudi drugim poklicem in v obliki davščin tudi javni oblasti.

Dela, ki so namenjena pridobitvi oz. ohrani poljedelske zemlje oz. njenemu izboljšanju in ki se v tehničnem oziru tičejo v prvi vrsti ureditve vodnih razmer, imenujemo m e l i o r a c i j e v ožjem smislu; melioracija v širšem smislu je vsaka naprava, ki se ž njo izboljšuje agrarna produkcija; Kot melioracije v ožjem smislu - samo za te gre na tem mestu - smatramo zlasti : utrjevanje bregov, regulacijo rek, korekcijo potokov, zajezovanje hudournikov, dolinske pregraje, rekultivacijo zamočvirjenih zemljišč, osuševanje i. pod.

Takšne melioracije zahtevajo ponavadi izdatna finančna sredstva, ki jih posamezniki redoma ne bi zmogli in melioracije običajno niso izvedljive brez pomoči javnih oblasti, ker se le redkokedaj tičejo zemljišč enega samega posestnika, marveč tangirajo tudi tuje vodne pravice in zahtevajo razne naprave tudi na zemljiščih posestnikov, ki jim morda ne prinesejo nikakšnih koristi.

Zavoljo tega je izvajanje melioracij mejeno s posebnimi

zakoni, radi tega se ustanavljajo in poslujejo posebni kulturno-tehnični uradi in se vzdržujejo ter zbirajo posebni melioracijski fondi.

V Sloveniji se je to uredilo z (avstrijskimi) splošnimi vodnimi zakoni l. 1869 in 1870 in s poznejšimi melioracijskimi zakoni, ki so uvedli vodne zadruge z obveznim članstvom prizade-tih posestnikov.

Poenotenje pravnih norm o melioracijah za vso državo se je deloma izvršilo z U r e d b o o m e l i o r a c i j s k e m s k l a d u z dne 3.VI. 1938.

Iz sredstev tega fonda se izvršujejo dela za zaščito ob povodnji, za izsuševanja, namakanje in naplavljanje zemljišč, dela za uravnavo vodotokov in dela ob izdelavi objektov za pre-skrbo z vodo.

Melioracijski sklad, ki ga upravlja minister za zgradbe, je samostalna pravna oseba, ki more v namene, ki je radi njih ustanovljen, najemati posojila doma in v zamejstvu na podlagi lastnih dohodkov.

Uredba predvideva 10 raznih virov dohodkov tega fonda.

Iz melioracijskega sklada se dajejo posojila in podpore; posojila se dajejo vodnim zadrugam za izvrševanje melioracijskih del z rokom do najdalj 20 let in z obrestno mero po 3 %.

Izplačevanje amitetačnih obrokov se zavaruje iz letnega predpisa vodnega prispevka, ki ga morajo plačevati melioracijski interesi; ta vodni prispevek pobirajo pristojne davčne uprave.

Podpore pa se dajejo iz melioracijskega sklada v navedene melioracijske namene do 50 - 80% odobrene proračunske vsote, ako prispeva tudi banovina 10 oz. 15 % in ako za ostanek prispevajo občine in lastniki zemljišč in ogroženih objektov.

Za vsa dela, ki se izvajajo iz sredstev melioracijskega sklada, bodisi s posojili, bodisi s podporami, je potrebno :

da je pristojno državno oblastvo projekt odobrilo

da je bila izdana vodopravna dovolitev za izvršitev projektiranih vodnih naprav, in

da je bilo urejeno vprašanje vzdrževanja izvršenih del.

Tista dela, ki se izvajajo iz posojil sklada, se izvršujejo ob nadzorstvu pristojnih državnih tehničnih organov, dela pa, ki se financirajo s podporami sklada, izvajajo pristojna državna oblastva po predpisih zakona o državnem računovodstvu.

kot posvetovalen organ ministrstva za gradbe funkcionira hidrotehnični svet pri ministrstvu za gradbe; on oddaja strokovna mnenja.

Posredno se more poljedelska produktiviteta dvigniti tudi s p o g o z d o v a n j e m nerodovitnih površin, ker imajo gozdi blagodejen vpliv na podnebje in s tem na agr. proizvodnjo.

Logozdovanje obširnejših površin pa zahteva zelo mnogo predhodnega eksperimentalnega dela in ob definitivnem izvajanju visoka denarna sredstva.

Naša država je postavila z zakonom o gozdih z 21.12. 1929. obširen program. Pogozdena absolutna gozdna zemljišča, predvsem na kraškem svetu in na jugu države, ki zahteva njih pogozditv obča korist, se morajo ne glede na lastninske razmere izločiti (= popisati). Logozdovanje naj se izvrši čimprej tam, kjer je mogoče s pogozditvijo preprečiti nastajanje usadov, plazov in grap, kjer se more odvrniti škodljivi vpliv vetrov in hudournikov, kjer je na ta način mogoče zaustaviti raznašanje sviža ali omejiti naglo otekanje voda. Logozdovanje izločenih površin se mora po zakonu dovršiti v 50 letih (1980). Posestniki takih zemljišč jih morajo pogozditi po odobrenem načrtu in ob lastnih troških; ker pa posestniki skoraj vseskoz nimajo sredstev, trpe troške prevesno država in samouprave.

Rodovitna poljedelska zemlja bi se mogla pridobivati še s krčenjem gozdov, toda gozde je treba iz narodnogospodarskih ozirov ohraniti, z lesom kot eno najvažnejših surovin industr. produkcije se mora varčevati; uporabnost lesa narašča in preti nevarnost, da ga bo v ne zelo odmaknjeni bodočnosti primanjkovalo. Zato odreja današnja država zaščito gozdov. Normira jo tudi omejeni naš zakon o gozdih, ki izreka prepoved krčenja : gozdi, ki obstoje, se morajo po tem zakonu, ohraniti; brez dovolitve drž. oblasti se gozd ne sme krčiti in tudi ne gozdno zemljišče uporabljati v drugačne namene, tako da bi se trajno odvzelo gozdnemu proizvodnjanju. Prav posebne zaščite so potrebni gozdovi ob jadranski obali, kolikor jih je še n.pr. pri Senju, pri Sibeniku, na Hvaru, Rabu, Mljetu, na Marijanu pri Splitu i.dr. Nekatere gozde so proglasili za nacionalni park (Triglavsko pogorje, ob Plitvičkih jezerih, pragozde pri Han Pijesku) in ti se sploh ne smejo krčiti.

B) I N T E N Z I F I K A C I J A A G R A R N E G A C O S P O D A R S T V A .

I) K.a.j...je...i.n.t.e.n.z.i.f.i.k.a.c.i.j.a.?

Najsi bodo agr. polit. nameni dviganja produktivitete že kakoršnikoli (zavarovanje prehrane, povečanje izvoza, ki je rentabilen, industrijski interesi, populacijski razlogi i.dr.), na omenjene načine se ne dajo ustvariti v-takšnem obsegu kakor z intenziviranjem agrarne proizvodnje; poljedelska površina je relativno zelo stacionaren, neprožen činitelj, zelo variabilna in raztegljiva. Sta oba druga proizvodjalna činitelja, delo in kapital; močnejše izkoriščanje le-teh na isti površinski enoti je intenzivacija.

Intenzivirati agr. proizvodnjo se pravi

a) v r a s t l i n s k i p r o d u k c i j i :

na isti površinski enoti pridelati večjo količino pridelkov iste vrste in iste kakovosti, ali

na isti površinski enoti pridelati isto ali celo večjo količino kvalitativno boljših pridelkov iste vrste ali

na isti površinski enoti pridelovati namesto manj zahtevanih zahtevnejše vrste pridelkov (= preiti od specifično ekstenzivnih kultur k specifično intenzivnim kulturam, ki zahtevajo več dela in kapitala n.pr. od žitarstva k reparstvu, od travništva k njivskim kulturam i.pod.).

b) v ž i v i n o r e j s k i p r o d u k c i j i
.....
pomeni intenzivirati :

na isti površinski enoti rediti večje število istovrednih živali, ali

zboljšati kvaliteto in storilnost istovrstnih živali (mlečnost, delovna izdatnost, mesnatost, čas dorasta etc.), ali

rediti na isti površinski enoti kvalitativnejše pasme oz. zahtevnejše vrste živali (goveda mesto ovc, večje in težje pasme mesto malih in lahkih i.pod.)

Intenzivacija zahteva ali več dela ali več kapitala kakor doslej, ali več enega kakor drugega.

V agrarno-politični literaturi in v dnevnem časopisju se pogosto primerjajo s t o p n j e i n t e n z i v n o s t i p o l j e d e l s k e p r o i z v o d n j e ; vendar je pa treba za to nekaj opreznosti. Na istem posestvu bi mogli primerjati intenz. stopnjo samo s kriterijem naturalne porabe stvarnih troškov in dela, odpadajočih na površinsko enoto, in še to ne zanesljivo, ker stopnja intenzitete ni samo količinska, marveč tudi kakovostna razlika (intenzivacija ktereibodi kulture vpliva na druge kulture in te zopet nazaj). Na različnih površinah (posestvih) bi mogli kolikor toliko zanesljivo primerjati le s kombiniranim kriterijem; denarni troški niso uporaben kriterij, ker more pomeniti isti denarni znesek zelo različne količine in kompozicije naturalnih troškov, kosmati hektarski donos, ki se ponavadi uporablja, zato ne, ker ne upošteva različno prirodno rodovitnost zemljišč (intenzivacijo pomeni n.pr. ako se na isti površini pridelala za 10% manj repe, pa je ta za 15% bolj sladkornata i.pod.), čisti donos je neuporaben zavoljo menjavosti cen, naturalni troški pa radi tega ne, ker potrebuje prirodno boljša zemlja manj dodatnega trošenja kapitala (naturalnih troškov, ki se zanj kupijo). Primerjanje intenz. stopenj poljedelstva različnih držav zahteva še večje opreznosti, ker se razlikuje ponavadi več osnovnih pogojev produktivitete.

T e h n i k a i n t e n z i f i k a c i j e je mnogovrstna; intenzificirati se vendar pravi smotrno uporabljati dognanja prirodoslovnih znanosti (fizike, kemije, rastlinske biologije in fiziologije, pedologije, bakteriologije i.dr.), da seboljšata in pospešita vegetacijski proces rastlin in organska rast

da more rastlina sploh živeti, imenujemo absolutni minimum. Velikost absolutnega minima raznih posameznih činiteljev je za posamezne vrste rastlin dosti različna. Ona zavisi od lastnih notranjih činiteljev vsake rastline in ti notranji činitelji določajo tudi one največje količine, absolutna maxima vseh posameznih činiteljev, ki jih more rastlina sploh ukoristiti.

Količine teh posameznih činiteljev, ki tvorijo absolutna maxima oz. minima pa za eno in isto vrsto rastlin niso stalne, marveč se spreminjajo v raznih delih vegetacijske dobe t.j. v vsaki določeni fazi vegetacijskega procesa potrebuje rastlina določen minimum vsaktere potrebne določene snovi in more ukoristiti tudi le njen določen maximum (v dobi prvega klitja, začetne rasti, v dobi polne rasti, na višku rasti i.t.d.).

Na tem variacijskem področju, v razpetju med absolutnim maximum in absolutnim minimum, velja za uspevanje rastline in torej za količino in kakovost naturalnega donosa važna nagibnost, takoimenovani zakon o minimumu.

Ta zakon je kot prvi formuliral kemik Justus Liebig.

V spopolnjeni današnji formulaciji se ta zakon glasi :

Obseg in kakovost kosmatega donosa se ravnaata proporcionalno po onem činitelju (pogoju rasti), ki je na razpolago v najmanjši izmeri; „najmanjša izmera“ pomeni : v najmanjši izmeri v razmerju do tiste njegove količine, ki bi bila potrebna, da se skupno s pomočjo razpoložljivih količin drugih činiteljev doseže tisti donos, ki za njega pridobitev zadostujejo njih razpoložljive količine.

Intenzivacija nahaja torej svoje meje v zakonu o minimumu, donos se dviga oz. pada v proporcionalnem razmerju do povečanja oz. zmanjšanja činitelja, ki se nahaja v minimumu za vse činitelje rasti; v posameznih vegetacijskih dobah pride lahko vsak činitelj v minimum.

b) Z a k o n o p o j e m a j o č e m d o n o s u .

Na področju obrtne in industrijske produkcije učinkuje zboljševanje proizvodnih metod (specializacija), mehanizacija in delitev dela) do precej odmaknjene meje v tem smislu, da produkcijski troški, odpadajoči na enoto blaga, relativno padajo. Ker torej ob nespremenjenih ali dvigajočih se ali celo padajočih prodajnih cenah kosmati donos narašča, troški pa relativno padajo, se morejo dvigati čisti donosi; event. padec prodajnih cen seve ne sme biti takšen, da bi kompenziral pocenitve produkcije.

Zboljševanju donosov se pa na področju agrarne produkcije stavi dvojna meja: absolutno mejo stavi okolnost, da človek na nekatere neobhodno potrebne činitelje rasti sploh nima nikakšnega vpliva ali zelo malo vpliva (na svetlobo, toploto, vlago); razne količinske kombinacije živnih snovi sploh niso še znane; relativno mejo stavi okolnost, da more človek na tiste činitelje,

ki so vplivanju dostopni. vplivati v ugodnem smislu le do določene optimalne mere, preko ktere vplivanje ne prinaša več nikakršnega haska in more celo škodovati.

To se pravi : s povečanimi žrtvami dela in kapitala t.j. z marljivejšim, tehnično dovršenejšim obdelovanjem in z obilnejšim dodajanjem živnih snovi (n.pr. z umetnimi gnojili) je mogoče doseči na isti površini sicer višje kosmate donose, večje količine agr. pridelkov, toda ta kosmati donos ne prirašča v tej izmeri, kakor se intenzivira delo in se pridajajo živne snovi, ne prirašča proporcionalno (kakor bi bilo po zakonu o minimumu), marveč - ceteris paribus - počasneje in na neki bolj ali manj odmaknjeni meji priraščanja kosmatega naturalnega donosa pro ha) sploh preneha, kosmati donos postane stacionaren kljub nadaljnim intenzifikacijskim prizadevanjem. Čisti donosi prenehajo naraščati lahko že prej, preden se omenjena meja doseže, ker dodatni troški, ki so potrebni, da se doseže prirastek kosmatega donosa, presegajo tržno vrednost prirastka pridelkov (dodatno dosežene količine pridelkov).

To izkustvo, ta pojav, slove pod imenom zakona o pojemajočem donosu poljedelske produkcije; pravilneje bi se moral glasiti : zakon o pojemajočih prirastkih agr. donosov, dociljenih z dodatnim trošenjem dela in kapitala.

Ta zakon je fundamentalni zakon poljedelske proizvodnje; po svoji formulaciji se nanaša sicer le na naturalne donose, ker pa pomenijo ti končno denarne donose, je ta zakon krajno važen tudi za rentabiliteto in odloča o ekonomski racionalnosti intenzifikacije poljedelstva.

Ona stopnja intenzivnosti agr. proizvodnje, ki se ob nji doseže tisti najvišji naturalni donos, od ktereга pričenši donosi kljub nadaljnemu intenziviranju relativno padajo (pro ha), je optimalna stopnja intenzifikacije kmečkega dela. Ta optimum je zelo različen po deželah, pokrajinah in okrajih in zavisi od mnogih okolščin; ponekod te okolščine ne dopuščajo več mnogo intenziviranja (Švica), ponekod je še obilo možnosti (Jugoslavija).

Zakon o pojemajočem donosu je prirodni zakon t.j. velja vsepovsod in za vse čase. Človek more z iznajdljivostjo in s tehničnim spopolnjevanjem obdelovanja samo odmakniti mejo, ob kateri se prične uveljavljati, trajno ga pa ne more suspendirati. Ta zakon velja pravzaprav za vse gospodarjenje, ne samo poljedelstvo; kajti ako je za doseganje donosov treba sodelovanja več činiteljev (zemlje, dela in kapitala) in se povečata le dva ali eden (delo, kapital), dočim ostane tretji nespremenjen (zemlja), more donos priraščati samo počasneje kakor količine variranih činiteljev. Če bi tega „zakona“ ne bilo, bi kmetje ne imeli interesa povečati svoje grunte, ker bi mogli na majhnih zemljiščih s postopnim intenziviranjem doseči poljubno visoke donose.

Zakon o pojemajočem donosu velja le ob konstantnosti proizvajalnih metod. Če se te postopno vedno izboljšujejo in če dovoljuje povečanje enega spremenljivega činitelja boljšo izrabo nespremenjenega, doslej ne polno izkoriščenega činitelja, se oddaljuje uveljavljanje zakona, osobito na drugih gospodarskih področjih, kjer tretji činitelj (zemlja) skoraj sploh ne prihaja upoštevan.

Trotislovje med zakonom o minimu in zakonom o pojemajočem donosu še ni popolnoma pojasnjeno. Po prvem zakonu donosi priraščajo proporcionalno, po drugem pojemajo. Trotislovje skušajo pojasniti ali čisto priredoslovno, pogosto na zelo komplicirane načine, ali pa z razlogi gospodarske tehnologije. Po današnjem stanju izgleda, da je treba rešiti še nektora predhodna vprašanja agrikulture kemije in fiziologije. Za sedaj je ta zakon še zmiraj le izkustveno dejstvo, ki morata z njim računati kmečki gospodar in agrarni politik.

Ta zakon velja posredno tudi za živinorejsko produkcijo, ker zavisi le-ta od rastlinke produkcije, ne uveljavlja se pa več nevspešno v poslih, ki tej produkciji slede (predelava agrarnih pridelkov).

Narodnogospodarski in agrarnopolitični pomen učinkovanja tega zakona bi mogli izraziti tako-le : naraščajočim potrebam, naraščajočemu povpraševanju po agrarnih pridelkih, more njih proizvodnja sicer ustreči s svojim intenziviranjem, toda le ob zvišanih cenah, ker je mogoče doseči (ob isti agrokulturni tehniki) vsak nadaljni prirastek naturalnega donosa le z nadproporcionalnim zvišanjem stroškov, odpadajočih na enoto pridelkov, kar pa primerno podraži vso količino agrarnih pridelkov, ki pride na trg, ne samo dodatno pridobljene prirastke naturalnih donosov; povečevanje dodatnih prirastkov zadene ob nespremenjeni tehniki pa še na zelo odmaknjeno absolutno mejo.

Zasebnogospodarsko pomeni zakon o pojemajočem donosu za kmečkega gospodarja, da ni racionalno, hoteti doseči z intenziviranjem največje dosegljive naturalne donose; najvišja meja, do katere bi mogel intenzivacijo stopnjevati, se nahaja na točki, kjer se krijeta mejni trošek in mejni donos (v denarju izrazeno). Ta najvišja meja je rentabilitetna meja intenzivacije. Zasebno gospodarsko pa ni samo neracionalno, ako se ta meja prekorači, marveč tudi, ako se ne doseže; v tem primeru ne nastane sicer neposredna škoda, ne izrabijo se pa vse možnosti dobička.

Narodnogospodarsko seveda ni racionalno stopnjevati intenzivacijo do meje, kjer se obrestuje mejni trošek samo še po običajni obrestni meri, marveč je racionalno, usmerjati delo in kapital na področje najvišjega obrestovanja (užitka, največjih donosov). Negospodarsko je trošiti nacionalni kapital s takšnim stopnjevanjem poljedelske intenzivacije, ki se komaj še rentira ali

celo ni več rentabilna, dočim bi se z donosi kapitala, uporabljenega na bolj rentabilnih gospodarskih področjih, mogle kupiti mnogo večje količine agr. pridelkov od narodnih gospodarstev, ki jih pridelujejo ceneje. Če so pa izvengospodarski interesi vmes, n.pr. ako hoče država z intenziviranjem na vsak način doseči prehranjevalno avtarkijo, se more ta, če dovoljujejo drugi pogoji, doseči, toda le za ceno znižanja obče življenske mere vsega prebivalstva oz. za ceno da se življenska mera ne dviga oz. dviga manj, kakor bi se dvigala drugače (= realizacija te namere narod lahko veliko stane).

2) E k o n o m s k i p o g o j i .

a) C e n e a g r . p r i d e l k o v .

Javna oblast more skusiti pospešiti intenzifikacijo poljedelstva tudi z apelom na patriotična čustva in z drugimi sredstvi, toda brez zasebnogospodarske rentabilitete intenzifikacija ne more uspeti.

Določeni stopnji intenzifikacije in njenim troškom morajo odgovarjati neke minimalno visoke cene in mora biti še izgleda, da ostanejo trajne. Konzumne kapacitete za agr. pridelke bi bilo seveda še mnogo, tudi v najbogatejših državah, toda možnost intenziviranja zavisi od kupne moči te konzumne kapacitete.

Zasebnogospodarski interes veli poljedelskim gospodarjem doseči najboljši denarni donos zdaj z bolj intenzivnim zdaj z bolj ekstenzivnim gospodarjenjem, kakor se pač oblikujejo tržne cene njegovih pridelkov in cene troškovnih elementov. Intenzivnost obdelovanja ekonomsko ne pomenja sama po sebi napredka, ona more ob neugodnih cenah biti zelo neracionalna, ekstenzivna pa edina racionalna metoda. V nekterih državah n.pr. v USA, Kanadi, Južni Ameriki, Rusiji etc. se bolj izplača ekstenzivno pridelovanje žita, ker je zemlje dosti na razpolago (zemlja kot produkt. činitelj je še relativno variabilen element). Take države morejo rentabilno pridelovati poljske pridelke, osobito žito, ceneje in ga prodajati ceneje, kakor druge države, kjer je treba obdelovati zemljo intenzivneje, z relativno višjimi troški. Odtod na svetovnih tržiščih ona borba med državami, ki pridelujejo isto vrsto pridelkov na ekstenziven, in državami, ki jo pridelujejo na intenziven način. Take borbe med ekstenzivnim in intenzivnim obdelovanjem so tudi v mejah države, če morejo nekatere izhajati z ekstenzivno proizvodnjo, dočim morajo druge pridelovati iste vrste agr. blaga z bolj intenzivno metodo.

Če je torej treba iz kterihsibodi razlogov proizvajalno storilnost poljedelske zemlje izdatneje zvišati z intenziviranjem obdelovanja, mora javna oblast poskrbeti tudi za rentabilnost tržnih cen zadevnih vrst pridelkov oz. za možnost, da morejo poljedelci rentabilne cene doma ali v tujini doseči.

b) Cene stvarnih intenzivacij -
skih stroškov.

Če javna oblast ne more ali ne mara manipulirati tržnih cen agr. pridelkov, mora poskrbeti za zadostno razliko med troški in iztržki z zniževanjem intenzivacijskih stroškov; država more seveda hkrati storiti eno in drugo; končno je za kmečkega gospodarja važna le razlika med cenami, ki jih mora plačevati in cenami, ki jih dobiva.

Vpliv, ki jih ima država na cene posameznih vrst produkcij - skih sredstev, je pa različno močan; cene nekterih so oblastvenemu vplivanju dostopnejše bolj, nekatere manj. Vpoštev prihaja tudi univerzalni vetrikel gospodarske politike, zmanjšanje davčnih bremen poljedelcev in primerno oblikovanje transportnih tarif.

Takojšnjih velikih uspehov od te metode ni pričakovati, ker reagira agr. gospodarstvo na spremembe cen intenzivacijskih sredstev le polagoma. Iovoljne tržne cene pridelkov so vsekakor dosti močnejši stimulans, kajti pocenitev posameznih vrst proizvodnih sredstev se ne pokaže kaj znatno v razliki med troški in iztržki.

c) Intenzivno poljedelstvo kot
problem poljedelskih delovnih
moči.

Intenzifikacija pomeni več delovnih moči v splošnem, več kvalificiranih delovnih moči.

Teh more na kmečkem podeželju biti ali preveč, ali ravno zadosti, ali mnogo premalo.

Preobilica kmečkih delovnih moči, ki so ponavadi družinski člani kmečkih gospodarjev je v gospodarskem in socialnem pogledu nevšečen pojav, pomeni preobljudenost kmečkega podeželja. Rentabilnost poljedelstva prenese le določeno število ljudi, ki se preživljajo iz kmetijskih donosov.

Preobilica delovnih moči bi bila sicer povod za intenziviranje, toda ob preobljudenosti ostane premalo denarnih sredstev za to; življenska mera je ob preobljudenosti nizka tudi na najboljših zemljiščih in ne dovoljuje nabiranja finančnih sredstev za intenzivacijo.

Naloga javnih oblasti je v tem primeru, kako preobljudenost odpraviti z ustvarjanjem delovnih možnosti na drugih gospodarskih področjih, v obrti, industriji, trgovini, prometu i.dr.

Če je delovnih moči ravno zadosti, gre le za vprašanje njih interregionalno pravilne porazmestitve in višine njihovih dohodkov.

Če poljedelski produkciji delovnih moči hudo primanjkuje (rodbinskih in mezdnih, stalnih in sezonskih), intenzivnost agr. gospodarstva ne more napredovati, stagnira in celo nazaduje.

Vzrokov pomanjkanja kmečkih delovnih moči je mnogo; oni

povzročajo oni pojav, ki smo ga vajeni imenovati „beg s kmečkega podeželja“. Predvsem je privlačnost mesta tako močna, da privabi ne samo oni del prebivalstvenega prirastka, ki bi itak v kmetijstvu ne mogel najti trajne zaposlitve, marveč preko tega še mnogo takih, ki bi jih kmetijsko gospodarstvo prav zelo potrebovalo. Kmečko delo zapuščajo ljudje ravno tistih starostnih skupin, ki so na višku telesne razvitosti (letniki od 18 -- 40 let), tako da kmetijstvu nedostaje produktivno najizdatnejših starostnih skupin, da so pa relativno preštevilne neproduktivne starostne skupine (otroci in starci), ki jih mora skrčeno število delovnih moči prehranjevati.

Takšno kmetijstvo ne more zviševati intenzivnosti poljedelske proizvodnje in ako nastanejo nevšečne razmere, odpušča še ostale mezdne delovne moči in gospodari rajši ekstenzivno.

Takšno, agrarnopolitično navšečno stanje se more odpraviti z odpravljanjem vzrokov „bega s kmečkega podeželja“. K najvažnejšim, najpogostejšim vzrokom štejejo :

S e z o n s k i z n a č a j k m e č k e g a d e l a , ki je v naravi agr. produkcije same. Kmetje bi zaposlitev delavcev najrajše omejili na sezono, kmečki delavci pa imajo naravni interes zavarovati si eksistenco s stalno, neprekinjeno zaposlitvijo.

K m e č k o d e l o j e n a p o r n o , dolgo in trdo i.t.d. Mora se pa upoštevati, da kmečki gospodarji prevesno v tem pogledu niso na boljšem in da je kmečko delo vsekakor zdравejše, kakor katerokoli tvorniško delo, da je polno neprostovoljnih odmorov in brez one neusmiljene točnosti, ki jo zahtevajo stroji.

Z a s l u ž k i s o p r e n i z k i , tako da kmečki delavec nima izgleda se s svojimi prihranki kdaj gospodarsko osamosvojiti; tega nikdo ne zanika.

Z e l o p o m a n j k l j i v e s t a n o v a n j s k e r a z m e r e . Sami si stanovanj ne morejo zidati in tako nimajo pravega družinskega življenja. Stanovanja, ki jih jim dajejo gospodarji, so velik del nezdrava, premajhna, temna, vlažna etc., pogostoma morajo spati kar v hlevu. Gospodar velik del nima sredstev, da bi jim preskrbel boljša stanovanja in pogosto te potrebe ne uvidi, ker sam ne stanuje mnogo boljše.

N a d a l j n i v z r o k i s o : pomanjkanja sobotnega in nedeljskega počitka, neprijazno in surovo ravnanje z delavci, nezadovoljiv socialen ugled i.dr.

Kakor se vidi, se glede tega vprašanja gospodarsko-politični momenti tako tesno in komplicirano vežejo s socialnopolitičnimi, kakor malokje drugod; drugi se ne dajo zadovoljivo rešiti brez drugih.

G l a v n i i n t i p i č n i n a č i n i , ki je ž njimi država doslej skušala ustvarjati pogoje za retencijo

kmečkih delovnih moči, so :

P r i z a d e v a n j a , d v i g n i t i k m e č k i m d e l a v c e m z a s l u Ź k e .

Uspehi so redkokedaj zadovoljivi; oblastveni ukrepi zadevajo ob težke ovire. Kajti zaslužek kmečkih delavcev se more dvigniti le v tej meri, kakor se dviga rentabilnost agr. proizvodnje. Višjih denarnih zaslužkov, kakor jih dopušča gospodarska nosnost grunta, kmet ne more dati, s popolnoma ali prevesno naturalnim plačilom se pa kmečki delavec danes ne more zadovoljiti. Na drugih gospodarskih področjih morejo podjetniki povišek mezdnih troškov preveliti na kupce z zvišanjem cen ali povišek doteci z racionalizacijo obratovanja. Kmečki gospodarji tega ne morejo, ker sami nimajo vpliva na cene in ker je racionalizacija obratovanja težje izvedljiva oz. v prepičlem obsegu. Nadalje spada kmečka produkcija k tistim, ki tvorijo njih mezdni troški zelo visok del celokupnih produkcijskih troškov, tako da se že relativno majhna zvišba delavskih mezd na čistem denarnem donosu prav občutno pozna. Država more, kakor Anglija v letih 1917 - 1922 kmečkim delavcem z zakonom zagotoviti določeno višino mezde, mora pa v tem primeru, kakor Anglija, tudi kmetom garantirati rentabilne cene. Ta metoda je vabljliva, vpraša se pa : kakšno zvišanje agr. pridelkov prenese narodno gospodarstvo konkretne države kot celota in ali zvišane cene cene življenskih potrebščin po ovinku zvišanja cen produkcijskih sredstev in raznih nujnih potrebščin ne uničijo rentabiliteto agrarne proizvodnje oz. usmerijo proizvodnjo k ekstenzivnosti.

O m e j i t e v n a m e š č a n j a d e l a v c e v s k m e č k e g a p o d e Ź e l j a v n e k m e t i j s k i h o b r a t i h n . p r . z u s t a v i t v i j o j a v n e g a p o s r e d o v a n j a d e l a z a t a k š n e d e l a v c e , z o d r e d i t v i j o , d a s m e j o i n d u s t r . i n d r u g a p o d j e t j a p r v e n s t v e n o z a p o s l i t i s a m o d e l a v c e , k i p r i h a j a j o i z n e k m e č k i h p o k l i c e v i . p o d .

O r g a n i z a c i j a s p e c i a l n e g a p o s r e d o v a n j a d e l a z a d e l o v n e p r i l o Ź n o s t i v p o l j e d e l s t v u ; u s p e h i s o n e z n a t n i .

R a z t e g n i t e v s o c . z a v a r o v a n j a n a k m e č k e d e l a v c e . T o j e p r e c e j š e n n a p r e d e k , v o d i p a l a h k o k m n o g o t n e m u o d p u š č a n j u k m e č k i h d e l a v c e v .

M a k s i m i r a n j e d e l o v n e g a č a s a i n n o r m i r a n j e v i š j i h m e z d n i h p o s t a v k z a p r e k o č a s n o d e l o . T i u k r e p i m o r e j o p r i n e s t i l e d e l n o p o m o č , k e r j e e n o t n a u r e d i t e v d e l o v n e g a č a s a n . p r . 8 u r n i d e l a v n i k , v k m e t i j s t v u n e i z v e d l j i v a .

Z i d a n j e s t a n o v a n j z a k m e č k e d e l a v c e . A k o n a j t a k š n a a k c i j a k a j z a l e Ź e , b i s e m o r a l a d e l . s t a n o v a n j a p o s t a v i t i v z e l o v i s o k e m š t e v i l u , z a k a r p a j a v n i o b l a s t i n e d o s t a j e s r e d s t e v ; (č e r a č u n a m o , d a s t a n e s t a n o v a n j e z a 1 d e l a v s k o d r u Ź i n o s a m o 2 5 . 0 0 0 d i n . , b i b i l o t r e b a z a p o s t a -

vitev stanovanj za 100.000 delavcev že vsoto 2.5 milijarde din.

Različni drugi ukrepi socialno-političnega značaja. Mednarodni urad dela in Mednar. Zveza dela sta se pogostoma pečala z vprašanjem, kako popraviti položaj kmečkega delavstva, vendar pa doseženi uspehi niti od daleč ne odgovarjajo pričakovanjem. Narava kmečke proizvodnje se upira izvajanju socialnopolitičnih norem, ki so primerne za industrijske in podobne delavce in nameščence; tudi je težko kontrolirati izvajanje takih norm na milijonih posestev ob vsakem vremenu in vsakem letnem času, dočim je v industr. in obrtnih obratih lahko izvedljivo.

Na tem gospodarsko-političnem področju more država doseči trajne in zadovoljive uspehe samo z vstrajnim, vsestranskim in postopnim izboljševanjem tistih razmer (ekonomskih, socialnih, zdravstvenih, kulturnih), ki polagoma ustvarjajo pri kmečkih delavcih razporeditve, ki se kaže v zadovoljnim vstrajanju na deželi in v preferiranju kmečkega dela in življenja industrijskemu delu in mestnemu življenju. Pa to je program za dolgo dobo in za zelo razsežno podrobno delo; to je tudi področje, kjer je zgolj z ekonomskimi sredstvi zadovoljiv uspeh nedosegljiv.

č) Tehnični pogoji.

Vzročna zveznost med dovršenostjo agrikulturne tehnike in stopnjo intenzivnosti agr. proizvodnje se kaže že v dejstvu, da imajo najintenzivnejše poljedelstvo v Evropi države, kjer je tehnika poljedelske proizvodnje najbolj razvita, dasi prirodna rodovitnost zemlje v njih ni najboljša ali je celo slabša, kakor v drugih državah, ki imajo rodovitnejšo zemljo. Brez tega primera je jasno, da se more z bolj pripravnimi tehničnimi sredstvi in metodami učinkoviteje vplivati na vnanje pogoje rasti in na notranje vegetacijske energije. Zboljševanje proizvodne tehnike pomeni nadalje relativno zniževanje produkcijskih stroškov t.j. ob nespremenjenih cenah pridelkov zboljševanje rentabilnosti; zboljšanje pridelovalne tehnike more pa po drugi strani količino pridelkov dvigniti tudi tako visoko, da vsled pritiska ponudbe cene padajo in se rentabiliteta prehodno poslabša.

Javna oblast, ki smatra, da je intenzivacija poljedelstva v javnem interesu, more oz. mora ukreniti, kar je za zboljšanje pridelovalnih metod in sredstev potrebno. Ona more doseči ta svoj namen s propagando, s poukom na strokovnih kmetijskih šolah, z demonstracijskimi tečaji, z organizacijo kmetijske posvetovalne službe, z izdatnim dotiranjem združb in institucij, ki je zboljševanje poljedelskega dela njih namen (poskusnih krožkov, strojnih kmečkih zadrug, kmetijskih zbornic i.dr.), z vsem, kar pocenjuje najboljše produkcijske pripomočke, z znanstvenimi zavodi, ki izpopolnjujejo agrikulturno tehniko itd.; javna oblast more ustrezno stroje, orodja in pripomočke tudi sama nabavljati in razdeljevati kmetijskim interesentom po reducirani

nih cenah ali zastonj.

Uspehi, ki jih je mogoče doseči, zavise od razvojne stopnje poljedelstva, od finančnih sredstev kmečkoga prebivalstva in od strukture agr. gospodarstva; če prevladirata srednja in velika kmečka posest, je več verjetnosti zadovoljivega uspeha kakor pa ako je zemlja prekomerno razdrobljena na pritlikavo posest.

Napačno je pa pričakovati, da se more v državi, ki je v splošnem manj razvita tako v gospodarskem pogledu, kakor v drugih ozirih, z imitacijo dovršene agrikulturne tehnike doseči isti čisti denarni donos. Enakega gospodarskega uspeha tudi ob istih prodajnih cenah in ob isti ali celo večji prirodni rodovitnosti zemlje ni kmalu pričakovati, ker morajo biti na to naravnani mnogoštevilni drugi pogoji (prosvetni, psihologični, strokovni, pravni, socialni, kulturni, politični, prometni, kreditni, fiskalni valutni itd.) Produktivnost iste količine troškov, potrebnih za istovrstno agrikulturno tehniko na isti intenzifikaciji - ski stopnji in ob istih prodajnih cenah ni v vseh državah enaka, marveč se ravna po stopnji ugodnejše medsebojne naravnosti imenovanih in drugih pogojev; čim nižja je ta stopnja medsebojne naravnosti, tem več koristi se porazgubi in porazbline pred realizacijo čistih denarnih donosov, ker ta nenaravnosti povzroča dodatne troške oz. na mnoge načine po drugih plateh preprečuje pocenitev proizvodnje.

Končno velja pripomniti, da je tudi na tem področju shematičnost škodljiva in da je treba postopati precej diferencirano z ozirom na obratovalne sisteme poljedelske proizvodnje, na prirodno rodovitnost in na razne regionalne in krajevne razlike.

d) S u b j e k t i v n i p o g o j i .

Določena količovitost in kakovost objektivnih pogojev in določena njih konstalacija ustvarjajo vsem kmečkim gospodarjem, ki zanje veljajo, iste možnosti uspeha, subjektivni pogoji pa morejo ali za njimi daleč zaostajati ali jih daleč presegati; gre tudi za to, kako imajo agrarni producenti objektivne pogoje izrabiti. Zato vidimo ob istih objektivnih pogojih na relativnem majhnem prostoru prav ogromne razlike agrikulturnih uspehov; nadpovprečna sposobnost doseže na slabši zemlji pogosto boljše uspehe, kakor povprečna ali celo nedostatna na najrodovitnejši zemlji. Tudi raz zrelišče subjektivnih pogojev velja zakon o relativni primernosti določene intenzitetne stopnje poljedelske proizvodnje.

Subjektivni pogoji so dvojne narave :

o s n o v n a e k o n o m s k a m i s e l n o s t
k m e č k i h g o s p o d a r j e v i n

n j i h s t r o k o v n o , p o k l i c n o z n a n j e ,
h k t e r e m u s p a d a t u d i k o m e r c i a l n a
s p r e t n o s t .

Prva nagiba rada h tradicionalnosti in konzervatizmu; kmečki

gospodar ni dosti - kakor se pravi - kalkulatorično-racionalno orientiran, ne smatra svoje kmetije kot podjetje, marveč le kot podlago lastne prehrane, kot zgolj delovno priložnost, ki naj mu varuje zaposlenost. Nekaj opravičila nahaja konzervativna gospodarska miselnost kmetov v dejstvu, da jim nedostaje važne gonilne moči, namreč individualne konkurence, ki je tako živa in ostra na drugih gospodarskih področjih.

Pospeševanju in ohrani strokovno sposobnosti služi p o l j e d e l s k a p r o s v e t a, predvsem p o l j e d e l s k o š o l s t v o. To je postalo v novejši dobi jedna iz glavnih nalog javne gospodarske uprave; države, ki imajo najnaprednejše poljedelstvo, posvečajo strokovni prosveti kmečkih gospodarjev največji del budžetnih izdatkov poljedelskega resora. Produktivsko- tehnično in gospodarsko znanje kmečkih gospodarjev se ne pokaže samo v njih zasebnogospodarskih uspehih, ker se znajo ž njim poljedelci bolj prilagoditi časovnim zahtevam, marveč ustvarja tudi narodnogospodarske koristi, kajti zvišanje dohodkov poljedelstva pomeni posredno tudi zvišanje dohodkov na vseh drugih gosp. področjih.

Strokovna in poklicna prosveta kmečkega ljudstva se mora ustvarjati na najširši podlagi in je v najtesnejši zvezi z občo ljudsko vzgojo.

Začetek je treba napraviti že v l j u d s k i š o l i. Predvsem gre za to, kako v šoloobvezni kmečki mladini vzbuditi ljubezen do rodne grude, kako poglobiti njeno zanimanje za poljedelsko delo in jo ohraniti pred omalovaževanjem in zaničevanjem kmečkega dela in kmečkega stanu. Nadalje more ljudska šola pri otrocih vzbuditi, razviti in dvigniti dovezetnost za dogajanja v naravi, jih navajati k pazljivejšemu opazovanju prirodnih pojavov, vzgojiti v njih zanimanje za karzalne zveznosti v svetu prirode. Več kakor to ljudska šola ne more dati in še za to je treba zelo skrbnega programa in učiteljev, ki so takega vzgajanja zmožni.

Za vse, kar presega te meje, je treba posebnega strokovnega pouka.

Na prvi stopnji so namenjene tej nalogi o b č e k m e t i j s k e n a d a l j e v a l n e š o l e. Na njih vodi pouk poleg osnovnošolskih učiteljev tudi strokovnjaki. Na nadaljevalni šoli se more pouk že nekoliko poglobiti in osnovno razširiti, tako da posreduje najvažnejše elemente strokovnega znanja, kolikor ga je trebana na manjših in srednjih kmetijah. S posečanjem teh nadaljevalnih šol je strokovno šolanje za prevesno večino poljedelcev pri koncu; nadaljno znanje črpajo iz predavanj potovalnih učiteljev, iz dnevnega in strokovnega časopisa ter knjig, in iz praktičnih izkustev.

Na drugi stopnji je n i ž j a k m e t i j s k a š o l a. Te morajo učencem poleg praktične vežbe nuditi že nekaj teore -

tičnega znanja in nekaj splošne izobrazbe.

Čimbolj se učni načrt teh šol zdiferencira in spopolni, tem bolj se približujejo **p o l j e d e l s k i s r e d n j i š o l i**, ki uporablja praktično vežbanje samo še kot pomožno sredstvo teoretičnega pouka.

Poljedelska srednja šola posreduje že globlje razumevanje bivanja produkcijskega procesa in nudi pregled nad tržno menjavo agr. pridelkov, ona vzgaja vodje srednjevelikih poljedelskih obratov, za nameščence na velikih posestvih in v javni poljedelski upravi. Ponavadi razpolagajo kakor nižje kmet. šole s kakšnim večjim posestvom kot demonstracijskim objektom.

P o l j e d e l s k e v i s o k e š o l e pripravljajo znanstveno podlago in znanstvena sredstva za poljedelski napredek. Na njih črpajo svojo strokovno izobrazbo upravniki državnih domen, učitelji srednjih kmetijskih šol, gospodarji na velikih posestvih i.dr. Poljedelska visoka šola ima ali značaj samostojnega zavoda ali značaj fakultete vseučilišča.

Poleg teh občin šol so namenjene poljedelski prosveti še **s p e c i a l n e s t r o k o v n e š o l e** (za vinarstvo, sadjarstvo, hmeljarstvo, mlekarstvo, reparstvo, vrtnarstvo, živinorejo etc.etc. in pa kmetijske posvetovalnice ter vzgledna posestva oz. vzorne kmetije, kjer ni veleposestev.

Prosvetno vplivajo končno tudi **p o l j e d e l s k a p r e i z k u š e v a l i š č a**, ker izboljšujejo obratovalne metode. Prvotno so služila poskusom agrikulturne kemije, pozneje pozneje tudi živalsko- in rastlinskofiziološki eksperimentom, v novem času snujejo specialna preizkuševališča za vinogradništvo, sadjarstvo, reparstvo, žganjekuho, konjerejo etc. Posebna preizkuševališča se pečajo s selekcijo in kontrolo semenja, gnojil, krmil i.dr. Pomen preizkuševališč in kontrolnih postaj za poljedelski napredek je zelo velik, s svojim poslovanjem uspešno odmikajo mejo, kjer se začenja zakon o pojemajočem donosu bolj trdo uveljavljati. Notranja ureditev in organizacija teh naprav sta zelo različni in se ravnata po konkretnih individualnih okoliščinah.

Za dviganje poljedelske prosvete morejo poleg državne in regionalne javne oblasti mnogo storiti tudi prostovoljna društva kmečkih gospodarjev in kmetijske zbornice. Te so bile v Jugoslaviji uvedene z uredbo o kmetijskih zbornicah z l. 1937. (O ustroju in delokrogu kmet. zbornic gl. Službeni List št. 20/1937, o obtem pomenu stanovskih in poklicnih zbornic gl. predavanja o industr. politiki).

III. d e l

RENTABILNOST AGRARNEGA GOSPODARSTVA.

A) POSEBNOSTI TVORJENJA CEN AGRARNEGA GOSPODARSTVA.

Kmečka gospodarstva so glede prehrane večji del še avtarkična, glede zadovoljevanja ostalih potreb so pa navezana na tržno izmenjavo. Zato je zadovoljiva stopnja rentabilitete v današnjem denarnem gospodarstvu *conditio sine qua non* poljedelske proizvodnje in glavni predmet agrarne politike. Rentabilnost kmečkega gospodarstva ohranja in ustvarja javna oblast velik del tudi z ukrepi, ki so namenjeni strukturi in produktivnosti poljedelstva, v glavnem in najbolj učinkovito se mora v to svrho posluževati vplivanja na cene agr. pridelkov in njih umetne manipulacije.

Uspeh tega agr. polit. prizadevanja države zavisi tudi od upoštevanja posebnosti, ob kakršnih se v tržnem prometu oblikujejo cene poljedelskih pridelkov. K tem posebnostim spada učinkovanje že obravnavanega zakona o pojemajočem donosu, po katerem more poljed. proizvodnja *ceteris paribus* ustreči zvišanemu povpraševanju po agr. blagu samo ob zvišanih cenah. Ostale posebnosti so naslednje :

I) R a z n e . . . v r s t o . . . p r o d u k c i j s k i h v e z a n o s t i .

1) V e z a n o s t . . . v . . . s m i s l u . . . o r g a n s k o - b i o l o g i č n e . . . n e r a z d r u Ź l j i v o s t i .

Manoge vrste agrarnega blaga se ne morejo pridelovati druga brez druge, n.pr. mleko, meso, kože, kosti, dlaka - žito, slama, moka, otrobi - volna, meso - bombaž, semenje etc. etc. Vsaka vrsta se prodaja in kupuje posebej, ima svojo lastno ceno; te cene se morejo razvijati v istih pa tudi v nasprotnih smereh.

Racionalnost gospodarjenja zahteva, da določi poljedelski producent pridelovanje tistih vrst blaga, ki so vezane na ta način, takšen obseg, ki je ob njem vsota mejnih troškov enaka vsoti tržnih cen vseh vrst združenih pridelkov. Cena ktere gasibodi produkcijsko vezanega pridelka torej ne odloča sama za sebe o obsegu produkcije = o obsegu ponudbe.

2) Z d r u Ź e n o s t . . . r a d i . . . k o m p l e m e n t a r - n o s t i . . . k m e t i j s k i h . . . p a n o g . . . i n . . . s t r o k .

Ker dajejo druga drugi svoje pridelke kot surovino oz. polsurovino, njih tržne cene ne odločajo samostojno o obsegu ponudbe, marvoč tudi stopnja in značaj komplementarnosti.

3) Z d r u Ź e n o s t . . . v . . . s m i s l u . . . s u p l e m e n -

t a r n o s t i . p r o i z v a j a l n i h . s r e d s t v .
o obsegu ponudbe raznih vrst agr. pridelkov odloča tudi stanje
suplementarnosti produkte, sredstev, zlasti onih trajnejše narave;
najtrajnejše sredstvo je zemlja. Cene zavise torej od izmere, v
kateri se more ta suplementarnost izkoristiti.

Zavoljo teh treh vezanosti se reakcijska prožnost poljedelske
proizvodnje v pogledu gibanja cen zmanjšuje, t.j. ako se cene spre-
mene, proizvodnja ne more v zadostnem obsegu ali pravočasno rea-
girati s svojo razširitvijo.

II. T.e.ž.a.v.e...in...r.i.z.i.k.i...p.r.e.u.r.e.d.i.t.v.e o.b.r.a.t.o.v.a.l.n.e...o.r.g.a.n.i.z.a.c.i.j.e .

Reakcijsko prožnost proizvodnje (ponudbe) zmanjšuje nadalje
prepičla prožnost količinskih in kakovostnih razmerij med pano-
gami, strokami in kulturami na istem posestvu in razni načini in
stopnje intenzivnosti pridelovanja (kapitalna - delovna inten-
zivnost).

Ker kmet sam na cene pridelkov nima vpliva oz. ga ima veliko
premalo, bi moral v višji meri vplivati na količine raznih vrst
pridelkov; nanje pa iz omenjenih razlogov ne more vplivati za-
dostno in pravočasno, ne more svoje ponudbe pravočasno spaviti v
skladje s povpraševanjem, pa naj se cene agr. blaga dvigajo ali
popuščajo. Če se spremenijo cene agr. pridelkov ali cene produk-
cijskih sredstev, bi moral zmiraj znova poiskati novo substitu-
cijsko točko (optimalno točko obratovanja, optimalno razmerje
med panogami, strokami in kulturami) n.pr.

z drugačnimi količinskimi relacijami med raznimi poljed.
kulturami,

z drugačno porazdelitvijo produkcijskih sredstev na posamezne
kulture,

z opustitvijo posameznih kultur in navedbo drugih,

z izbiro novih kvalitete, pasem in vrst,

s spremembo intenzitetne stopnje in značaja intenzivnosti itd.
Toda takšne preureditve obratovalne organizacije so združene s
precejšnjimi riziki.

Velik rizik pohaja iz okolnosti, da se cene agr. blaga in agr.
produkcijskih sredstev spreminjajo pogosto, da so te spremembe
pogostoma velike in da se ponavadi ne spremeni samo ena cena
marveč več cen in to v različni izmeri in smeri (padec- dvig).
Na kumulativnost in divergentnost takih sprememb kmečki gospodar
težko reagira adekvatno, ker na nekatere pogoje svoje proizvodnje
sploh nima vpliva, na nekatere pa vsled spredaj omenjenih vzrokov
premalo oz. ne dosti pravočasno. In če zares zopet najde optimal-
na razmerja v svoji proizvodnji, stoji pred rizikom ponovnih ce-
novnih sprememb in pred rizikom nestalnosti naturalnih donosov,
ki povzroča v letini difference, ki dosegajo 50 % ali še več %.

To velja manj za monokulturno, popolnoma pa za polikulturno
poljedelstvo, kakoršno je z malimi izjemami v evropskih državah.

Omenjeni riziki in vezanosti povzročajo, da kmečki gospodarji sploh ne skušajo doseči vsakokratno točke optimalne organizacije obratovanja, da jim ne kaže, pridelovati trajnih, še rentabilnih količin. Tradicionalnost, konzervativnost kmetijske proizvodnje ima torej svoj smisel in dobro utemeljeno gospodarsko racionalnost, vpraša se samo, kje so in konkretno njene pravilne meje.

III. Posebnosti tvorjenja agr. cen na strani ponudbe.

1) Neenakomernost in nepredvidljivost naturalnih donosov.

Količina pridelkov zavisi od nekontroljivih vremenskih in drugih pogojev. Z eventualnostjo slabe letine se mora računati in da se izravna preteči manjek, obdelati nekoliko več površine, če je kaj. Radi tega ob dobri letini ponudba prekomerno naraste, kar povzroči nevarno padanje cen, ob borni žetvi se pa ponudba prekomerno skrči, tako da se cene izdatno dvignejo; tega dviga pa kmetovalci prevesno ne morejo izrabit, ker njim samim pridelkov nedostaja in ker morajo poskrbeti še za eventualnosti naslednjega gospodarskega leta; zelo mnogi poljedelci so prisiljeni, pridelke še dokupovati.

2) Nagibnost k prekomerni ponudbi ob zelo ugodnih in zelo neugodnih cenah pridelkov.

Kadar so cene kterešibodi vrste agr. pridelkov ugodne, skuša kmečki gospodar teh pridelkov pridelati več in tako zvišati svoje dohodke. Vsak posamezni poljделец ravna ekonomsko pravilno, toda, ker jih ravna enako na stotisoče in milijone, more biti posledica le prekomernost ponudbe in strmoglavljenje cen.

Če so pa cene neugodne, skuša posamezni gospodar ohraniti svoj dohodek na ta način, da zadevnih pridelkov pridelava in ponudi še več; ker jih vse preveč ravna enako, more biti posledica, da se cene ne popravijo brž, marveč šele pozneje, ko uvidijo neracionalnost svojega ravnanja. (V industriji in na drugih gosp. področjih so konkurenčne razmere pregledne, zato je lahko cene držati, če ne drugače, vsaj z medsebojnimi dogovori med ponudniki (karteli - delavski sindikati).

3) Nagibnost k časovni koncentraciji ponudbe.

Ponudba agr. pridelkov se prekomerno koncentrira jeseni, po žetvi in to radi nujne potrebe obratovalnega kapitala in nujnih izdatkov, ki nastanejo pred zimo; radi bojazni, da bo pozneje mogoče iztržiti še manj in ker ni dosti možnosti za vskladiščanje, naraste jeseni ponudba še bolj. Toda tej koncentrirani ponudbi ne odgovarja enako povpraševanje. Zato postanejo cene najbolj neugodne ravno v najbolj kritičnem času. Nujnost čimprejšnje prodaje izvira pri nekterih vrstah pridelkov tudi iz njihove kvarljivi-

vosti.

IV. Iosebnosti tvorjenja agr. cen.na.strani.povpraševanja.

1) Konkurenca med nameni potrošnje.

Poljedelski pridelki se morejo velik del uporabiti ali za človeško hrano ali za živinsko krmo ali za industrijsko predelavo; žito n.pr. za vse tri namene.

Razmerja med količinami, potrebnimi za razne potrošne namene, variirajo, kar vpliva na svoj način na tvorjenje cen; najboljše žito dobi cene živinske krme, krma more doseči zelo visoke cene.

2) Nedostatna prožnost potrošnje (povpraševanja).

Ob danih naseljenosti in danih dohodkih se potrošnja v celoti ne dvigne; fiziologična potreba je omejena (2600 - 3000 kalorij dnevno). Ob naraščajoči naseljenosti se potrošnja dvigne kvantitativno, ob naraščajočih dohodkih prebivalstva tudi kvalitativno. Toda izboljševanje rentabilnosti, ki nastaja vsled tega, narašča počasi, ako naraščanja ne ovirajo druge zapreke.

V agr. proizvodnji znižanje prodajnih cen torej ne povzroči sorazmerne okrepitve povpraševanja, odstotni padec cen je večji kakor odstotni prirastek potrošnje; povečanje produkcije (ponudbe) more povzročiti celo zmanjšanje celokupne vsote iztržkov, zmanjšati denarni donos. To se pravi : cena agr. pridelkov preokorno in prepočasi izravnava ponudbo in povpraševanje na točko ravnovesja, nahaja na strani povpraševanja preslabo reakcijo, zato je v agr. proizvodnji točka absolutne nadprodukcije mnogo bližja kakor v industriji in obrti.

3) Medsebojna nadomestljivost agr. pridelkov v potrošnji.

Kupci - potrošniki odredajo iz svojih relativno stalnih dohodkov določeno kvoto za nabavo hranil. Čim se cena kterešibodi vrste ali kvalitete hranil podraži, prehajajo k kupovanju druge cenejše vrste ali cenejše kvalitete, čim se cena kterešibodi vrste ali kvalitete hranil zniža, se kupuje manj onih vrst hranil, ki se jim cene niso znižale. Radi neprestane težnje konzumentov (prevesnega njih dela), svojo kupno moč na agr. trgu zvišati s primerno kombinacijo in prekombinacijo raznih vrst in kvalitet agr. blaga, se relacije cen agr. pridelkov ne morejo zaželjivo ustaliti tako, da bi bila na strani produkcije mogoča zanesljiva kalkulacija, pravilno nastavljanje cen.

4) Spremenljivost povpraševanja radi spremenljivosti prehrane.

Načini prehrane t.j. obseg povpraševanja po posameznih določenih vrstah agr. pridelkov se spreminja n.pr. zavoljo sprememb

v načinih življenja, radi drugačnih pogledov na racionalnost prehrane, zaradi športnega udejstvovanja, antialkoholnega gibanja etc.

V. Posebnosti tvorjenja agr. cen radi posebnosti trgovanja z agr. pridelki.

Te so :

Mnogoštevilnost malih kmečkih ponudnikov in njih pomanjkljiva organiziranost na eni strani in relativna maloštevilnost in boljša organiziranost trgovcev z agr. pridelki na drugi strani; tvorjenje cen mnogotnih agr. pridelkov na produktnih borzah; Močno valovanje cen mnogotnih agr. pridelkov na svetovnem trgu.

Dekonzentriranost in neenotnost tvorjenja cen pridelkov živinoreje in intenzivnih kultur.

Nedostatna interregionalna izravnanoost nekterih cen važnih agrarnih pridelkov.

(Vse te posebnosti so tako obče znane, da zanje ni treba posebnih pojasnil).

Iz povedanoga je razvidno, da vlada tako na strani ponudbe tako na strani povpraševanja nedostatna prožnost; povpraševanje ni prožno kot celota, je pa preveč prožno, kolikor se tiče na - domestljivosti posameznih vrst in kvalitet pridelkov. Javna oblast, ki namerava zboljševati oz. ohraniti rentabilnost poljedelstva z neposrednim ali posrednim vplivanjem na cene agr. pridelkov, mora, te okolnosti brižno upoštevati.

B) USTVARJANJE IN OHRANA RENTABILNIH AGRARNIH CEN OD JAVNE OBLAŠTI.

I) Vplivanje na troškovne elemente poljedelske proizvodnje.

1) Obča pripomba.

Za kmečko blagostanje ni samoposebi merodajna ne absolutna višina cen pridelkov ne absolutna višina troškov, marveč razmerja med cenami, ki jih kmečki gospodar dobi, in cenami, ki jih mora plačevati.

Če to razmerje ni ugodno, je kazno, skušati popraviti rentabilnost agr. gospodarstva s primernim vplivanjem na troškovne elemente.

Troški, ki prihajajo najbolj upoštev, so cene : kmečkega orodja, setvenega semenja, umetnih gnojil, krmil, kreditov (obresti) voznine, stavbnih potrebščin. Zadevni ukrepi se morajo torej storiti na področjih industrijske, kreditne, prometne politike, ako je kaj možnosti za to. Na nektare od omenjenih troškovnih cen ima javna oblast več vpliva, na nektare manj; zato

se mora postopati po individualnih razmerah.

Med omenjenimi troškovnimi elementi je cena izposojene kupne moči t.j. kredita pogosto najbolj važna.

2) K m e t i j s k i k r e d i t .

V dobi denarnega gospodarstva poljedelec ravno tako ne more izhajati brez kredita, kakor industrijec in obrtnik.

Med povpraševalci po kreditu pa so kmečki gospodarji v naj - slabšem položaju in v konkurenci z drugimi stanovi in sloji, zlasti z industrijskimi in trgovci, iz občega nacionalnega kreditnega fonda nikakor ne morejo ob istih konkurenčnih pogojih dobiti zadostnega deleža, ker so tako naturalni kakor denarni donosi poljedelske proizvodnje mnogo bolj nezanesljivi, kakor na katerikoli gospodarskem področju,

ker je produkcija sezonsko vezana in se vegetacijska doba ne da bistveno skrajšati,

ker se obratovalni kapital v istem času obrne manjkrat, v rastlinstvu enkrat na leto, v živinoreji vsako drugo - četrto leto,

Ker povečanje ponudbe (produkcije) spričo relativne stabilnosti povpraševanja (konzuma) donosov ne zviša zadostno,

ker so čisti denarni donosi v agr. produkciji izredno nizki, neprimerno nižji kakor v industriji, obrti in trgovini, tako da dobiva večina kmetov kot svoj dohodek zgolj boren delovni zaslužek, ki je pogosto nižji kakor mezdni zaslužek tvorniških delavcev. Iz tega sledi :

da morajo kmečki gospodarji nekje kredit dobiti ceneje, kakor ga nudi obči denarni trg, t.j. treba je poskrbeti za to, da niso primorani na občem kreditnem trgu konkurirati z drugimi stanovi in poklici, ki morejo najeti kredite tudi ob manj ugodnih pogojih,

da mora kmetijski kredit biti srednje in dolgoročen, ker se v agrarni produkciji kapital zelo počasi obrača,

da je treba ustvariti posebne institucije, ki morejo nuditi kmetom kredit ceneje in za daljšo dobo.

Takšne i n s t i t u c i j e (k r e d i t n i v i r i) so :

H i p o t e k a r n i z a v o d i .

Ne zasebni, kapitalistični (d.d.), ki je njihov namen doseči čim najzadovoljivejše dobičke, marveč javnopravni hip. zavodi države in teritorialnih samouprav; njihov namen ni visok dobiček, morejo izhajati brez dobička; zato morajo posojati proti nižjim obrestim in ugodnejšim drugim pogojem; država more prevzeti garancije ali kriti event. izgube (poslovne).

S a m o u p r a v n e h r a n i l n i c e .

Tudi njihov namen ni usmerjen na dobiček; vendar pa pridejo kot vir kmečkih kreditov znatnoje upoštev le v manjših provincial - nih krajih, dočim goje v večjih krajih in mestih bolj hišni hi-

potek. kredit. V Sloveniji so poslovale izza 1820 (Ilirska hran., pozneje Kranjska hr., sedaj Banovinska hran.) ; po hranilničnem regulativu iz l. 1844 (vzorni statut) so se imenovalle regulativne, njih ustroj in delokrog je na novo uredila Uredba o občinskih hranilnicah z 24.11. 1938 (gl. predavanja o kreditni politiki).

Z a d r u ž n i k r e d i t n i z a v o d i (posojilnice).

Pri nas so doslej najbolj ustrezale posojilnice Rajfajznovega sistema (Raiffeisen, + 1888, je ustanovil prvo tako posojilnico 1849 v Flammersfeldu).

Zadružne posojilnice (kreditne zadruga) so še najbolj primerne kot vir kmečkih kreditov, ker morejo dajati kredite po zares ugodnih pogojih; to morejo

ker imajo zelo omejeno teritorialno področje (eno ali par sosednih občin) in morejo kreditno sposobnost vsakega kreditojemalca zanesljivo oceniti in porabo kredita kontrolirati (rizik izgub se izdatno reducira),

ker so službe funkcionarjev častne, neodplatne,

ker se deleži ne obrestujejo oz. se obrestujejo zmerno,

ker se bilančni preseški ne razdele, marveč se ž njimi stalno razširja kreditna podlaga (lastna sredstva), (se morajo pripisati rezervam), ker je jamstvo neomejeno (trdna kreditna baza),

ker se daje kredit za dlje časa, najmanj 1 leto;

ker je normirano obvezno članstvo v revizijski zvezi, tako da se izvršuje redna kontrola in se vzdržuje stalna izravnava prebitkov in manjkov sredstev med kred. zadrugami.

S smotrno izgrajenim zadružnim sistemom se more agr. gospodarstvo še najuspešneje oprostiti od konkurence na občem kreditnem trgu, se postaviti v tem pogledu na svoje specielno organizirano področje, tako da morejo kmečki gospodarji dobiti kredite :

zađosti ceneje - dolgoročno in srednjeročno - proti vračanju v obrokih - brez dragih in zamudnih obličnosti.

Na slovenskem delu naše države je pokrenil snovanje kreditnih zadrug Dr. Jos. Vošnjak. L. 1872 ste se ustanovili prvi dve kreditni zadrugi : v Ljutomeru in v Sv. Jakobu na Koroškem . Do konca l. 1892 je bilo vseh slovenskih posojilnic 61.

Brata Jos. in Mihael Vošnjak sta ustanavljala kred. zadruga po Schultze- Delitschevem vzoru; te po svojem prvotnem niso bile namenjene kmetom marveč mestnim obrtniškim krogom; zato sta skonstruirala srednji tip med Schultze- Delitschevem in Raiffeisen-ovem sistemu.

V 90 letih je vodstvo zadružnega pokreta prešlo iz Celja, kjer se je bila l. 1883 ustanovila prva zadružna zveza (Zveza slovenskih posojilnic) v Ljubljano. Na kranjskem je Dr. Krek, ki je zgradil obširen kmečko- socialen program, populariziral čiste rajfajznovke. V tej drugi dobi (1892 - 1905) se je osnovalo na slovenskem ozemlju 481 zadrug.

L. 1910 je bilo na slovenskem ozemlju 512 kreditnih zadrug;

njih vloge in rezerve so znašale že 220 milijonov kron (po kupni moči več kakor 3 milijarde današnjih dinarjev). To je bil višek kreditno - združnih uspehov.

Izza svetovne vojne (3. doba) so kreditne zadruge zadele ob hude ovire nadaljnega napredovanja (izgube vsled vojnih posojil-zamenjava kron za dinarje -- kmečka razdolžitve -- agrarna kriza itd.) Njih snovanje, organizacijo in poslovanje je nanovo uredil zakon o gospodarskih zdrukah z 11.9. 1937 (gl. Služb. List št. 81/937).

V drugih pokrajinah naše države je nastalo kreditno združništvo v 90ih letih.

S p e c i a l n e c e n t r a l n e b a n k e z a
a g r . k r e d i t .

Te so nastale v mnogih državah kot javne ustanove za enotno regulacijo agr. kredita na vsem drž. ozemlju in so ustrojene tako, da morejo dajati kredite ob pogojih, ki so agr. gospodarstvo sprejemljivi.

V naši državi se je po zakonu z 16.4. 1929 ustanovila „Privilegirana agrarna banka“ v Beogradu. Ta je deln. družba z 700 milj. Din. glavnice; glavni delničar je država (120 milj. Din.). Daje kolektivne in individualne kredite kmečkim gospodarjem in njih organizacijam na zadolžnice, monice, lombard in hipoteko. Da bi mogla dajati cenen agr. kredit, uživa velike ugodnosti (država garantira za zadolžnice, za vloge in za minimalno dividendo 6 % - ugodnosti glede eksekucij - davčne ugodnosti etc) V upravnem in nadzornem odboru ima država odločilen vpliv. Priv. agr. banka je prevzela tudi obligacijsko službo agrarne reforme, upravlja državne poljedelske fonde, vrši kreditiranje trgovine s pšenico in ržjo in vrši službo kmečkega razdolževanja.

3) R a z d o l ž i t e v k m e č k e p o s e s t i .

Problem agr. kredita ne zahteva samo ustvarjanja posebnih agr. gospodarstvu primernih kreditnih virov in kreditnih institucij marveč tudi pomoč glede plačevanja kreditov, ki so zavoljo poslabšanja gospodarskega stanja poljedelstva postali prekomerno težko breme; gre za izboljšanje rentabilitete, za izboljšanje razmerja med donosi in kreditnimi troški. Razlogi nevšečnega stanja, ki zavoljo njega kmeti ne morejo več zmagovati obresti in amortizacij (= so prezadolženi), morejo biti različni (veliko na - raščanje produkcijskih stroškov, padec prodajnih cen, preobremenitev ob dednih prenosih, lahkomiselnost etc.); kreditni pogoji, ki so bili ugodni v dobi najemanja kredita, postanejo v spremenjenih gosp. razmerah krajno neugodni.

V gospodarskem pogledu moremo govoriti o prezadolženosti kmečkega posestva tedaj, ako po odbitku produkcijskih stroškov in davkov povprečni donosi ne zadoščajo več, da bi posestnik ohranil svoj navajeni primerni življenjski standard in da bi ostalo še dosti za obrestovanje in amortiziranje obstoječih hi-

potekarnih dolgov, tako da je treba najeti nove dolgove za plačevanje starih, ako je še kaj možnosti za to.

Pogostoma kot preventivno sredstvo predlagana zakonska omejitev zadolžljivosti kmečkih posestev brez velikih škod za agr. gospodarstvo vobče ni izvedljiva; kajti ako se normira za vsa kmečka posestva brez razlike, se agr. produkciji krediti odtegnejo tudi tedaj, ko ni nevarnosti, da postanejo opasni, ako pa naj velja le za določene kategorije kmečkih posestev, se brez velike in nepravične arbitrarnosti ne more najti zanesljiv kriterij, po katerem bi se za posamezna posestva izrekla omejitev.

Če je kaj izgleda, da se gospodarsko stanje poljedelstva v bližnji bodočnosti izdatno izboljša, more zadoščati odgoditev eksekucij (izvršilni moratorij) (za $\frac{1}{2}$ leta, 1 leto, event. po - daljšanje) in to ali za vsa posestva brez razlike ali le za očitno prezadolžena posestva. S tem se more združiti olajšano poravnalno postopanje (individualne sanacije, ki jih sprovajajo na trgovski podlagi posebni organi ob finančni podpori države).

Če je položaj zelo resen, se more za kmečke dolžnike odrediti generalni moratorij, t.j. obča načelna odgoditev plačevanja obresti in amortizacij. Vendar je pa to sredstvo priporočljivo le v krajnih primerih in je opasno, ako traja dlje časa, kajti radi tega odreveni lahko vse gospodarstvo in nastane obča pravna nesigurnost; generalni moratorij s svojimi posledicami prav zelo škoduje poslovni morali, vzame kalkulacijsko bazo tudi drugim gospodarskim področjem in povzroči, da postanejo mahoma vsi kmečki gospodarji kredita nezmožni, tudi tisti, ki niso zadolženi; ker nedostaje obratovalnih kapitalov, agr. proizvodnja nazaduje in med kmeti nastaja prepričanje, da se bodo vsi njih dolgovi socializirali, da jih sploh ne bo treba plačevati.

Kmečka prezadolženost more doseči takšen obseg in obči gospodarski izgledi morejo biti tako nevšečni, da mora država odrediti prisilno konverzijo kmečkih dolgov, t.j. zakonsko normirano izboljšanje kreditnih pogojev, bodisi glede glavnice, bodisi glede drugih pogojev (vračilnih rokov, obrestne mere i.dr.). Najenostavnejša taka konverzija je, ako se kratkoročni dolgovi spremenijo v dolgoročne brez spremembe drugih pogojev.

Prisilna konverzija kmečkih dolgov se more urediti in organizirati v podrobnostih na zelo različne načine.

V naši državi je nastala prezadolženost kmečkega podeželja vsled velike razlike med agrarno in industrijsko cenovno razino radi obče gospodarske krize, ki je nastala l. 1931 in iz drugačnih razlogov. Ko zakon z 19.4. 1932, ki je odredil odgoditev izvršb in mnoge poznejše ureditve niso pokazale zadovoljivih uspehov, se je z Uredbo o likvidaciji kmetijskih dolgov z 25.9.1936 uvedla prisilna konverzija.

Po tej uredbi prevzame dolgove, ki jih imajo kmeti pri denarnih zavodih (torej ne vseh dolgov) Privilegirana agrarna banka

(PAB) in jih uredi na račun države; kmeti prenehajo biti dolžniki denarnih zavodov in postanejo dolžniki LAB, ki pridobi proti njim vse upniške in zastavne pravice. Kmetom, ki imajo manj kakor 50 ha rodovitne zemlje, se zniža dolg za četrtnino, ob določenih pogojih za več; 25 % znižbo dolga morajo pokriti denarni zavodi izključno v breme vrednosti svoje glavnice oz. deložev (zadruga), kolikor se na ta način ne da pokriti, jo pokrije država, ki izda denarnim zavodom v znesku razlike obveznice.

Rok odplačevanja se določa na 12 let, obrestna mera pa se reducira na 3%, PAB odobri denarnim zavodom za polovico nereduciranih dolgov dobroimetje na tekočem računu; ta terjatev se jim izplača v 14 letih z 3 %nimi letnimi obrestmi; PAB daje denarnim zavodom bone do višine te terjatve, s katerimi si morejo priiskrbeti lombardni kredit (terjatve likvidirati). Za ostanek v višini 25 % skupne neznižane terjatve izroči denarnim zavodom PAB na račun države 3 %ne obveznice, ki se amortizirajo v 20 letih; te obveznice so terjatve denarnih zavodov proti državi in država poroštvoje za njih plačilo. Letne odplačilne obroke (anuitete) plačujejo kmečki dolžniki priv. agr. banki v "sklad za odplačevanje kmečkih dolgov" po pristojnih davčnih upravah.

II) Z...r...a...c...i...o...n...a...l...i...z...a...c...i...j...e...a...g...r...a...r...n...e p...r...o...i...z...v...o...d...n...j...e.

1) B...i...s...t...v...o...r...a...c...i...o...n...a...l...i...z...a...c...i...j...e.

Racionalno gospodariti v poljedelstvu se pravi doseči določeno količino pridelkov s čim najmanjšimi troški oz. z določenimi produke. sredstvi (troški) čim najugodnejšo količino pridelkov (kvantitativno in kvalitativno).

Racionalizirati kmetijsko obratovanje se pravi, je v tem oziru spopolniti, prizadevati se, pridelati isto količino pridelkov iste kakovosti ceneje ali z istimi izdatki večjo količino.

Racionalizacije kmečkega obratovanja ne smemo zamenjati z intenzivacijo agr. proizvodnje. Intenzivacija je prevesno tehničen problem, racionalizacija pa organizatoričen. Racionalizacija pomeni izboljšanje izrabe (Učinkovitosti, storilnosti) razpoložljive dane količine proizvodnih sredstev z boljšo organizacijo obratovanja brez povečanja dela in kapitala, intenzivacija pa pomeni povečanje dela in kapitala (dodatno delo in dodatno trošenje kapitala) na isti površini, da bi se dosegli večji ali kvalitativno boljši naturalni donosi. Intenzivnost presojamo po količini dela in naturalnih troškov (poslopij, vprege, inventarja gnojil etc.), racionalnost pa presojamo po smotrnosti izgube vseh uporabljenih obratovalnih sredstev, pa bila ta skromna ali bogata.

Racionalizacija lahko vodi tudi k intenzivaciji, kjer je ta gospodarsko racionalna; zviševanje intenzivnosti (= zvišanje uporabe dela in kapitala pro ha) more gospodarsko biti racionalno ali neracionalno; kajti troški sami po sebi ne dajejo donosa,

marveč načini, kako ve gospodar zoblikovati součinkovanje raznih troškovnih elementov. Glede intenzivacije se kaže racionalnost v tem, da se izbere najbolj primerna stopnja intenzivacije t.j. tista, ki je najbolj rentabilna. Ako je mogoče z intenzivacijo doseči ne samo večje naturalne donose marveč tudi višje čiste donose, pa se to opusti, je to ravno tako malo racionalno kakor vzdrževati višjo intenzitetno stopnjo, če bi se nižja rentirala ravno tako ali celo še boljše. Kmečki gospodar, ki pazi za racionalnost obratovanja, organizira to obratovanje zmiraj tako, da ustvari najvšečnejšo relacijo med specifično ekstenzivnimi in specifično intenzivnimi kulturami, t.j. on intenzivira oz. ekstenzivira produkcijo zdaj v eni zdaj v drugi smeri, prehaja glede posameznih kultur raz nižjih intenzitetnih stopenj na višje ali obratno, kakor narekujejo gospodarske razmere.

Racionalizacija poljedelskega obratovanja spada k tistim najtežavnejšim nalogam agr. politike, ki povzroča neprestano mnogo drobnega dela pristojnih javnih organov, stanovskih samouprav (kmet. zbornic) in strokovnih zasebnih organizacij.

Težavno je izboljševati racionalnost kmečkega obratovanja radi tega, ker agrarna produkcija po svoji naravi ne pogoduje racionalistične, kalkulatorične miselnosti gospodarjev in zato, ker v kmečkem gospodarstvu ni toliko prilik in možnosti za racionaliziranje kakor na drugih gospodarskih področjih, zlasti tam ne, kjer prevladujeta mala in drobna posest.

Agrarno tehnične metode, ki se more z njimi racionalizirati poljedelska proizvodnja, so zelo različne; zmiraj gre za to, kako doseči najboljšo stopnjo medsebojno naravnane součinkovanja raznih obratovalnih ukrepov kmečkega gospodarja (n.pr. s smotrno gradnjo, razmestitvijo in ureditvijo gospodarskih poslopij, s tehnizacijo in mehanizacijo obratovanja, z uporabo najučinkovitejših delovnih metod, s smotrno razdelitvijo in izrabo časa, s standardiziranjem, z ustvarjanjem najugodnejših razmerij med količinami dodajanih živnih snovi etc.etc.); pri vsem je treba stremeti za tem, kako doseči čim zanesljivejšo kalkulacijsko točnost.

K racionalizaciji poljedelstva spada tudi zložba zemljišč (komasacija) in kmečko gospodarsko zavarovanje.

2) K o m a s a c i j e k m e č k i h z e m l j i š č.

Namen komasacij je, da se celoma ali deloma odpravi razdrobljenost in raztresenost poljedelskih zemljišč in s tem ovire, ki se stavijo proti racionalnemu kmečkemu delu.

Glavne nevšečnosti te porazdrobljenosti in poraztresenosti so :

Precejšen del rodovitne zemlje se produkciji odtegne radi mej; če so parcele zelo dolge, se zgubi 3-5% ;

še večja izguba je radi poti in stez in radi izgube časa pri obdelovanju;

Radi porastresenosti se pogosto dela, zlasti žetev, ne morejo pravočasno opraviti, nadzor delavcev je težji;

hmetijski stroji postanejo neuporabni in melioracije se težje izvedejo;

pravna razmerja so pogosto sporna; treba je mnogo služnosti.

Všečnejše plati ne odtehtajo škodnih; k vsehnim spada zmanjšanje rizika elementarnih škod, ker niso vse parcele enako prizadete in olajšanje prometa s kmečkimi parcelami (olajšanje poti k gospodarski osamosvojitvi kmet. delavcev i.dr.).

T i p i č n i n a č i n i zložbe kmečkih zemljišč so :

a) K o n s o l i d a c i j e ; to so delne ureditve, ponajveč z medsebojno izmenjavo zemljišč, ali drugače, kakor se podaja iz situacije; izvaja jih odbor, izvoljen od prizadetih posestnikov, s pomočjo avtoriziranih geometrov in to na posameznih zemljiških kompleksih, ne na teritoriju cele občine.

b) K o m a s a c i j e : zemljišča cele naselbine ali občine ali večjega dela posestev se združijo v eno samo celoto, pri čemer se izvzamejo gospodarska poslopja, dvorišča, vrtovi, vinogradi, sadovnjaki, hmeljišča i.pod. specialne kulture; na ta način ustvarjena celota se smotrno porazdeli tako, da se vsakemu posestniku prideli, če le mogoče, en sam zaokrožen kos zemlje, ki leži ali neposredno okrog njegovih stanovanjskih in gospodarskih poslopij ali pa ima vsaj ugodno zvezo s primernimi potmi ali pa se mu prideli le manjše število večjih parcel. Novo prideljeni kompleks zemljišč mora biti glede svoje izmere enako velik, kakor skupna izmera prejšnjih raztresenih parcel in nova zemljišča morajo biti tudi po kakovosti enako vredna kolikor se to ne more doseči, se morajo razlike izravnati v denarju.

c) I z o l a c i j e : v novo celoto se pritegnejo tudi poslopja in vsa specialna zemljišča; vsak gospodar dobi po novi razdelitvi zadružen kos zemlje, sredi katere se mu postavijo nova stanovanjska in gospodarska poslopja, tako da vaški značaj naselbine izgine (redkost).

S samim priporočanjem prostovoljnih zložb javna oblast tudi ob znatni finančni podpori ne doseže pomembnih uspehov radi konzervativnosti in nesložnosti kmečkih gospodarjev. Zvoljlo tega se odredjajo obvezne zložbe, ako to zahteva kvalificirana večina ali posebno kvalificirana manjšina posestnikov; kvalifikacija se ravna ali po številu posestnikov, ali po površini njih zemljišč ali po katastrskem donosu ali po kakšni njih kombinaciji. Javna oblast pa more brez posebne formalne zahteve prizadetih po svobodnem proučarku določiti sama, da se kje izvede komasacija in kako se izvede.

Pri nas se začeli komasacije zakonsko normirati z zakonom o zložbi poljedelskih zemljišč z l. 1883 (okvirni zakon) in z zak. l. 1909. Za izvedbo komasacij v tehničnem in pravnem oziru so pristojna posebna upravna oblastva: komisarji in komisije za agr.

operacije.

Uspeh komasacij za racionalizacijo poljedelstva je večji, ako je z zakonskimi predpisi obenem poskrbljeno za to, da ostane dlje časa po izvedeni komasaciji ustvarjeno novo stanje nespremenjeno; drugače postane stanje za par desetletij lahko enako ali slabše kakor je bilo pred ložbo.

b) k m e č k o _ g o s p o d a r s k o _ z a v a r o v a -
n j e .

K racionalnosti kmečkega gospodarjenja spada zavarovanje zoper škodo, ki preti od elementarnih pojavov (toča, poplave, suša, slana, kobilice, škodljivi mrčes, rastlinske in živalske kužne bolezni i.dr.), to je breme škode porazdeliti na mnogo ramen.

Kmečko gosp. zavarovanje se mora, kakor vsako drugo, omejiti na one rizike, ki so slučajne narave in glede nastopa, obsega in trajanja nezavisni od človeške volje in ki so nadalje zavarovalni tehniki dostopni. Za verjetnostne račune, ki je šele na njih podlagi mogoče ustvariti solidno finansiranje zavarovanja, je treba tudi obširnih in zanesljivih statistik za daljšo vrsto let, takih pa nimamo niti glede toče; ako naj bi bila ta popolna, bi morala za dolgo vrsto let dajati podatke:

Povprečno kolikokrat na določenem ozemlju toča pobije v določeno dolgi dobi,

kako velike površine se povprečno prizadete,
kakšne kulture so povprečno najbolj zadete,
kakšna je bonitetna stopnja prizadetih zemljišč,
v kakšnem stanju zrelosti se nahajajo povprečne prizadete kulturne rastline,

kako močno pobije toča, ali deloma ali celoma, ali se morejo prizadeti sadeži še za kaj uporabiti ali ne;

kako velika je bila povprečna denarna škoda ?

In vse to bi se moralo takoj po toči na kraju samem od izvedencev točno strokovno ugotoviti.

Danes je izvedljivo le kmečko gosp. z a v a r o v a n j e z o p e r š k o d e o d t o č e in deloma zoper škodo od živinskih bolezni, ne pa proti škodam od drugačnih elementarnih pojavov; misel o zavarovanju zoper škode od vseh imenovanih rizikov nima še praktičnega pomena.

Rizik, da pobije toča, je zavarovalni tehniki še najbolj dostopen (čista slučajnost - nedostopnost za vplivanje od strani zavarovancev - se da računsko ugotoviti - število prizadetih subjektov je primerno visoko).

Pri izbiri organizacijske metode tega zavarovanja je treba upoštevati :

da to zavarovanje ne prinaša relevantnih dobičkov,

da ne prenese drage režije,

da mora biti zelo poceni (nizke premije),

da je treba škodo od toče takoj zanesljivo na kraju samem ugotoviti,

da se morajo odškodnine izplačati takoj v polnem znesku,
da morajo ostati premije daljšo dobo stabilne.

Samo ob takih pogojih je računati, da se kmetje poslužujejo tega zavarovanja stalno in v zadostnem obsegu (številu). Takim po - stulatom privatne pridobitne zavarovalnice ne morejo ustreči, marveč samo nepridobitne (zadružne in javnopravne) institucije, ki morejo poslovati brez dobička in celo vrsto let z izgubami.

Na vprašanje, ali naj bo to zavarovanje prostovoljno ali obvezno, priporoča njegova narava v odgovor, naj bo obvezno, ker bi se sicer zavarovali samo kmetje iz takih pokrajin, kjer toča pogostoma pobije, ne pa tudi iz takih, kjer ne pobije nikoli ali le redkoma, tako da bi odpadli ugodni in ostali sami slabi riziki, vsled česar bi morale premije biti tako visoke, da bi jih kmetje težko zmagovali; takšno zavarovanje je uvedla n.pr. Bolgarska, kjer pobira država z lastnimi organi v obliki pribitkov k zemljarini.

Velike in močne zavarovalne institucije z obsežnim zavar. teritorijem, imajo več izgledov na uspešno delovanje, kakor samopomočne (zadružne) zavarovalnice, kajti na majhnem teritoriju je težko doseči takšno izravnavo ugodnih in neugodnih rizikov, da bi mogle biti zavarovalne premije nizke in da bi mogla premijska tarifa biti stalna. Sestavljanje te tarife zahteva upoštevanje krajevnih razlik glede verjetnosti, da nastane škoda od toče (da se realizira rizik) in odpornost posameznih vrst poljedelskih kultur proti toči. Na tej podlagi se še le morejo izračunati nevarnostne stopnje, ki se vanje uvrste posamezni kraji, okraji in pokrajine in pa nevarnostni razredi za posamezne vrste rastlin, tako da postane vsaka premijska stopnja nekakšna kombinacija različnih nevarnostnih momentov za posamezne kraje in poljedelske kulture.

V Jugoslaviji normira okvirni zakon z l. 1931 obvezno zavarovanje plodov in posevkov; izvedbo zavarovanja prepušča banovinam

Država more mesto uvedbe zavarovanja škode od toče omejevati oz. popraviti n.pr. :

z refundacijo zemljarine oz. z davčno oprostitvijo prizadetih posestnikov (gl. čl. 12 zakona o neposred. davkih),

z dajanjem podpor iz specielnih stalnih skladov, dotiranih v glavnem iz obćih drž. dohodkov,

z dajanjem prispevkov k anuitetam za odplačevanje kreditov, najetih od kmećkih organizacij za popravo škod od toče in z drugimi sredstvi.

Z a v a r o v a n j e ž i v i n e bi bilo potrebno posebno v deželah in pokrajinah, kjer prevladuje drobna in mala posest, ker takšno že izguba enega samega živinčeta hudo zadene. Poskusi takega zavarovanja segajo v 16 stol. nazaj, ponajveč se

je skušalo izvesti, kakor tudi danes, na osnovi **zadružne samopomoči**. Proti pravemu zavarovanju na široki podlagi se stavi narava tega rizika, čigar realizacija v veliki meri zavisi od človeške volje; ta rizik se označuje še z mnogotrim nastajanjem; škoda od živinskih kug sploh ne more biti predmet zavarovanja. Namesto zavarovanja je po vsem izgledu boljše dajati prizadetim javno denarno pomoč in poskrbeti s posebnimi zakoni in ukrepi za preventivno zatiranje in preprečevanje živinskih bolezni (gl. zak. o odvrčanju in zatiranju živalskih kužnih bolezni z l. 1928). Glede odvrčanja rastlinskih škod je današnja država poskrbela s mnogoštevilnimi specielnimi zakonskimi predpisi (gl. naš zakon o zatiranju bolezni in škodljivcev kulturnih rastlin z l. 1930).

III) Z.v.p.l.i.v.a.n.j.e.m.n.a.t.r.g.o.v.s.k.e
t.r.o.š.k.o.v.n.e.e.l.e.m.e.n.t.e.

Prevesno večino agrarnih pridelkov kupi pri kmetu poklicna trgovina; agrarno blago prihaja **neposrednim potrošnikom** v roke po prehodu skozi več stopenj pridobitnega komercialnega posredovanja; na teh prehodnih stopnjah se agr. blago še sortira, građura, kombinira (meša), sestavlja, očišča, vlaga v pripravne omote etc., tako da ga more kupiti finalni konzument v taki obliki, v taki količini in v taki kvaliteti, kakor konvenira njegovi potrebi in kupni moči.

Na vsaki teh posredovalnih stopenje nastajajo razni novi stvarni troški in se zaračunavajo posebne kvote za trgovski zasluzek, tako da je med ceno, ki jo dobi producent in ceno, ki jo plača finalni konzument, razlika, velik del prav znatna razlika; pogosto je cena, ki jo dobi producent, le polovica, tretjina, četrtina, petina cene, ki jo plača finalni konzument. Od kar se je po vojni število posredovalcev, zlasti detajlnih, precej zvišalo, kaže omenjena diferenca vspenjavo nagibnost. Komercialni troški težko obremenjujejo tako producentovo kakor konzumentovo ceno. Za kmeta-producenta je važna tudi cena, ki jo plača konzument, kajti od te cene zavisita kupna moč konzumentov in rentabilnost proizvodnje.

Agrarnopolitično vprašanje se glasi : kako ohraniti, ustvariti oz. zboljšati rentabilnost agr. produkcije (razmerje med denarnimi donosi in troški) s pripravnim vplivanjem na trgovanje z agr. pridelki in na njegove troškovne elemente ?

Radi njegove rešitve more javna oblast se prizadevati racionalizirati trgovsko posredovanje, znižati ali aliminirati njemu vplivu dostopne troškovne elemente ali pa pridobitno trgovinsko posredovanje med potrošniki in proizvajalci izločiti.

Racionalizacija trg. posredovanja ni presantna skrb javnih oblasti, ker skrbi zanjo že ostra konkurenca med trgovci; država pa more dasi le v ozkih mejah in prehodno z obrtno zaporo

ustaliti ali celo zmanjšati število detajlnih trgovcev z agr. pridelki; prekomerna številnost le-teh podražuje blago (vsak mora zaslužiti režije in doseči dobiček, kar zviša kvoto troškov, odpadajočih na enoto blaga). Radikalen ukrep v tem smislu pomeni numerus clausus za trgovine z agr. živežnim blagom.

Znižanjem oz. eliminaciji komercialnih troškov so dostopni le nekateri med njimi; uspeh ostane nezanesljiv in se pokaže le deloma v proizvajalčevih cenah, ker ostane velik ali prevesni del tako doseženih prihrankov v rokah trgovine. Država more seveda predpisati trgovini določeno višino njenega zaslužka (določeno maksimalno razliko med nabavno in prodajno ceno), pa to je zelo radikalen ukrep, ki zahteva dalekosežno in drago kontrolo in more povzročiti nevšečne posledice.

Največ uspehov se je na tem področju doseglo z eliminacijo pridobitne poklicne trgovine z agr. pridelki in z organizacijo samopomočne zadržne prodaje kmečkih producentov samih; ponudbo agr. blaga organizirajo producenti s pomočjo posebnih društev (zadrug), kakor so že ptej organizirali konzumenti povpraševanje s konzumnimi zadrugami.

Zadržna koncentracija ponudbe ima svoj trajen ekonomski smisel osobito vsled okolnosti, da je agr. produkcija (v Evropi vsaj pretežno) polikulturalna in da je prevesna večina poljedelskih obratov mala in srednja posest; takšno posestvo more vsake vrste pridelkov pridelati in dati v tržni promet le relativno majhne količine; majhne količine pa se morejo ob današnjem stanju trgovanja z agr. pridelki iz prve roke prodati dosti manj ugodno kakor velike količine; zato je v tem pogledu veleposestnik od začetka v boljšem položaju kakor kmet.

S tem, da prenesejo srednji in majhni kmečki gospodarji del svojih poslov (predelovalnih in prodajnih) na zadruge (vnovčevalne, prodajne, mlekarske, sirarske, kletarske, vinarske i.dr.), izločijo pridobitno posredovanje poklicne trgovine na eni, na več ali na vseh stopnjah; one ne izločijo stvarnih troškov (ti ostanejo tudi zadržni trgovini) pač pa donose poklicne trgovine, ki ostanejo producentom in jim izboljšujejo rentabilnost; to izboljšujejo še z drugimi zadrugami (kreditnimi, nakupnimi etc.), ki pocenjujejo posamezne stvarne troške produkcije; proizvajalec se s tem primakne finalnemu konzumentu bližje, skrajša komercialno pot svojih pridelkov.

Ako pa naj take zadruge zares z uspehom vrše svoje funkcije, morajo biti izpolnjeni, kolikor v konkretnosti gre, vsaj ti-le pogoji :

a) da morejo zadruge dobavljati odjemalcem točno in po naročila, mora vladati med zadržniki disciplina, tako da se more zadruga manje zanesti (da ne oddajajo zadrugi pridelkov, če jih drugače ne morejo prodati):

b) Zadruga morajo imeti možnost, dobavljati blago sortirano in ustrezne kvalitete, t.j. blago, ki ima t r ž n o s p o - s o b n o s t (žito enake kvalitete v večjih partijah, maslo, ki je dobro predelano, ne vodeno, brez primesi in kvalitetno graduirano, krompir v večjih količinah, sortiran po kakovosti in namenih porabe itd.); zadruga posluje lažje, ako more dobavljati vseskozi standardizirano in tipizirano blago, ki gre bolj gladko v denar in doseže povoljnije cene. V tem pogledu more javna oblast mnogo storiti za rentabilnost kmetijstva z - dobro izvajanimi - zakonskimi predpisi o kvalitetnih razredih in vrstah agr. blaga, obveznem signiranju, znamkovanju in zaobaljanju. Zadruga same pa morejo z diferenciranjem prevzemnih cen ustvariti pri kmetih zadosten ekonomski motiv za pridelovanje kvalitetnejših pridelkov.

c) Zadruga naj se kolikor mogoče s p e c i a l i z i r a - j o in naj ne k o m u l i r a j o r a z n o r o d n i h p o s l o v. Za uspešno trg. poslovanje s katerokoli vrsto blaga, tudi agrarnega, je treba dosti specialnega znanja, strokovne usposobljenosti, minucioznega opazovanja pri zasledovanju tržnih razmer in zlasti mnogo praktičnih izkustev; v tem oziru stavi sleherna vrsta agr. blaga svoje posebne tehnične in komercialne zahteve; s specializacijo se doseže več. Pogosto pa specializacija vsled svojevrstnih razmer ni izvedljiva ali ne zadosti tako da je bolje, ako se posli kombinirajo.

č) Take kmečke zadruga morajo imeti močno in z a n e s - l j i v o o p o r o v s v o j i z v e z i, ker same nikakor ne prenesejo vseh rizikov, ki sledijo iz močnega valovanja agrarnih cen. Take zveze, ki poslujejo na širšem teritoriju, morejo vzdrževati centralizirane veletrgovne velevnovčevalnice z velikimi skladišči in predelovalnimi napravami, morejo zaposlovati strokovno popolnoma izvežbano osebje, imajo širšo kreditno podlago, morejo ob pravem času ponuditi velike količine sortirane blaga in le one se morejo spuščati v konkurenco s pridobitno veletrgovino ter navezati tudi direktne stike z veletrgovnicami pridobitnih in združenih detajlnih trgovin.

M e d z a d r u Ź n o t r g o v i n o m e d z a d r u Ź n i m i z v e z a m i agr. producentov in združenimi zvezami konzumentov, ki naj poklicno pridobitno trgovino z agr. pridelki izloči na celi črti, so mnogo priporočali in od nje se mnogo pričakuje. Priporočila jo je tudi svetovna gospodarska konferenca l. 1927 češ, da bo takšno sodelovanje centralnih prodajnih in nakupnih združenj zadovoljivo uredilo in pobotalo tako producerske kakor konzumentske interese, ustalilo agr. cene in ustvarilo gospodarsko ravnovesje.

Ako naj se to vsaj deloma uresniči, bi se morali ustvariti ti-le pogoji :

Izrehati bi moralo oz. izdatno bi se moralo omiliti sociolo-

gično osnovano in tradicionalno utrjeno nasprotje med mestnimi konzumentnimi sloji in kmečkimi producenti;

Kmečko zadružištvo bi moralo biti veliko bolj specializirano in na področju posameznih vrst agr. blaga dosledno centralizirano. Enotno centralno bi morale biti oragnizirane tudi konzument-ske zadruga. Mreže zadr. organizacij bi morale biti nadalje na obeh straneh zelo goste in zadružno bi morala biti organizirana tako prevesna večina kmečkih producentov kakor prevesna večina konzumentov.

Osrednje kmečke zadruga (zveze) bi morale imeti možnost do neke minimalne mere regulirati agr. proizvodnjo, ker drugače ni garancij, da bi mogle zmiraj ustreči potrebam osredn. konzument-skih zadrug glede količin in kvalitet zahtevanega agr. blaga; to pa ni izvedljivo, ker zavise tako količine kakor kvaliteta od vplivanja nedostopnih vrenenskih razmer.

Morala bi biti tudi možnost, potrebe in strukturo potrošnje za dlje časa ugotoviti, določiti vnaprej. Toda relativno stalna je samo potrošnja mnogotnega agr. blaga, najnavadnejših, najnujnejših in najcenejših vrst agr. pridelkov; za kmečko rentabilnost so pa mnogo važnejši pridelki intenzivnega gospodarjenja, t.j. kvalitetnejše in dražje vrste pridelkov; potrošnja teh pa je zelo prožna in brž reagira na relativno ne velike spremembe cen.

Med zadr. organizacijami trgovine z agr. pridelki se stavijo torej v pot težko premagljive ovire psihologične, produkcijsko-tehnične in komercialne narave.

Nič manjše niso ovire proti popolni izločitvi samo detajlne trgovine z agr. pridelki; ako naj bi se to doseglo, bi morale zadružno prodajalne razpolagati vsak čas z zadostnimi količinami in kvalitetami agr. blaga; toda glede tega so zavisne od zadrugnikov, ki jim velik del in pogosto ne morejo ustreči. Te prodajalne bi morale razpolagati z razmeroma velikim obratovalnim kapitalom; naberejo ga pa težko, ker poslujejo brez dobička, da bi mogle zadrugnikom nuditi boljše cene. One bi morale kupcem velik del dajati na kredit in na ta način, kakor pridobitna trgovina, vršiti funkcijo časovne porazdelitve periodično ali okasionalno pritekajoče kupne moči prevesnega dela konzumentov. Nadalje bi morale zadružno prodajalnice gladko vršiti tudi časovno reparticijo ponudbe in še druge funkcije pridobitne detajlne trgovine. Vse te funkcije pa povzročajo obilne stvarne in osebne troške, ki paralizirajo in več kakor kompenzirajo tiste ugodnosti, ki jih ima zadruga kot samopomočna organizacija. Vsled tega tudi na tem področju od zadrugištva ne smemo pričakovati več, kakor dovoljuje narava njih poslovanja in narava blaga, s katerim poslujejo.

IV) Z...v.p.l.i.v.a.n.j.e.m...n.a...c.e.n.e...a.g.r...
p.r.i.d.e.l.k.o.v .

Na višino cen poljedelskih pridelkov more vplivati država posredno in neposredno. Posredno vpliva na ta način, da vpliva na ponudbo ali na povpraševanje ali na oboje hkrati in na činitelje, ki so za ponudbo in povpraševanje. Neposredno vpliva na cene z oblastvenim normiranjem višine cen.

1) Z...v.p.l.i.v.a.n.j.e.m...n.a...p.o.v.p.r.a.š.e.v.a.n.j.e

Ta metoda od vsega začetka ne obeta velikih uspehov in možnosti, kajti svoboda potrošnje je kakor svoboda proizvodnje kardinalna konstruktivna prvina individualističnega našega gospodarskega reda; samo posamniku pritiče odločanje o tem, kako bo svoj dohodek po odštetju določenega zneska za poravnavo javnih obveznosti porazdelil za kritje raznih svojih potreb po načelu relativne subjektivne koristi in po vrstnem redu najnosti in pomembnosti teh potreb.

V našem gospodarskem redu načrtna ureditev potrošnje (povpraševanja) v obliki oblastvenega prideljevanja dobrin ne prihaja upoštev, marveč samo posredne metode; v „totalitarnih“ državah jih je mogoče uporabiti bolj, v demokratičnih manj.

K najbolj tipičnim takim metodam spadajo te-le :

a) P.r.o.p.a.g.a.n.d.a...p.o.t.r.o.š.n.j.e...d.o.l.o.č.e.n.e...
v.r.s.t.e... (v.r.s.t.)... (k.v.a.l.i.t.e.t) a.g.r. p.r.i.d.e.l.k.o.v .

To sredstvo je psihologične narave in se vpraša, ali se dajo z njo doseči trajni uspehi, pa naj se apelira tudi na ekonomske motive potrošnikov (Švica - sir, mleko) (Nemčija - rženi kruh) (Italija- riž.

b) U.m.e.t.n.a...p.o.d.r.a.ž.i.t.e.v...e.n.e...a.l.i...v.e.č...
v.r.s.t... (k.v.a.l.i.t.e.t) a.g.r. p.r.i.d.e.l.k.o.v z...
n.a.m.e.n.o.m, d.a...b.i...s.e...p.o.t.r.o.š.n.j.a...o.b.r.n.i...
l.a...k...d.o.l.o.č.e.n.i...d.r.u.g.i...v.r.s.t.i... (k.v.a.l.i...
t.e.t.i) a.g.r. p.r.i.d.e.l.k.o.v .

Ta metoda je uporabljiva glede pridelkov, ki se v potrošnji brez težav lahko substituirajo. N.pr. podražitev margarinev v korist masla in masti ali olivnega olja, podražitev svinjskega mesa v korist govejega mesa etc.etc. Kot podražitveno sredstvo se uporabljata zlasti carina in trošarina; dohodki iz njih morejo služiti za subvencioniranje prizadete proizvajave dotične vrste agr. blaga. Potrošnjo je mogoče napotiti k pridelkom, ki naj se jim zboljša odjem in rentabilnost, tudi drugače, n.pr. z uvedbo brezmesnih dni se dvigne potrošnja masla, jajec, krompirja etc.

c) U.m.e.t.n.o...d.v.i.g.a.n.j.e...p.o.t.r.o.š.n.j.e...d.o...
l.o.č.e.n.e...v.r.s.t.e...a.g.r. p.r.i.d.e.l.k.o.v z...o.b...
v.e.z.n.i.m...n.j.e.n.i.m...p.r.i.m.e.š.a.v.a.n.j.e.m...i.n...
p.r.i.d.a.j.a.n.j.e.m...k...d.o.l.o.č.e.n.i...d.r.u.g.i...

v r s t i a g r p r i d e l k o v .

Te metode so se v mnogih državah v poslednjem desetletju posluževali prav pogosto; n.pr. predpisi o obveznem primešavanju določenih količin domačega masla, masti in jaje pri produkciji margarine, o obveznem primešavanju špirta k bencinu, krompirjeve, koruzne, rižne, ržene moke k pšenični, mleka, rozin itd.

č) Z n i ž a n j e o d s t o t k a i z m l e v a n j a ;
mlini morajo odkupiti od poljedelcev več pšenice; vprašanje je, kako se razvijejo cene preobilnih otrobi kot produkcijsko vezanega pridelka.

Take in podobne metode se morejo kombinirati med seboj in z ukrepi, ki se skuša z njimi vplivati na ponudbo oz. ki se z njimi normirajo trdne cene.

Uspeh omenjenih oblastvenih ukrepov ni zanesljiv, zadosten in trajen; tudi izvirajo iz njih vplivi na cene drugih vrst agr. pridelkov in na konzumne navade.

Počasneje pa zanesljiveje in trajneje doseže v tem pogledu država uspeh z d v i g a n j e m k u p n e m o č i š i r o -
k i h p r e b i v a l s k i h p l a s t i , ki se njih prehranjevalne razmere pomanjkljive; takih prebivalskih plasti pa je še obilo celo v najbolj bogatih državah.

Vplivanje države na potrošnjo je pa omejeno na domače prebivalstvo; vplivati na inozemsko povpraševanje je mogoče le z ustvarjanjem in utrjevanjem ekonomskih nagibov pri prebivalstvu v drugih državah, ki zavoľjo njih dajejo tuzemskim pridelkom prednost n.pr. radi ugodne cene, radi zajamčene dobre kvalitete, radi posebnega okusa etc.; za ugodne cene se more poskrbeti če je treba, z izvoznimi premijami, nizkimi prevoznimi tarifami, subvencioniranjem izvoza in s podpiranjem stalne propagande tuzemskih pridelkov v inozemstvu.

2) Z v p l i v a n j e m n a p o n u d b o .

a) O b t r a j n i a k t i v n o s t i p r i z a d e -
(i h) a g r . s t r o k e (o k) .

(Domača ponudba trajno znatno presega domačo potrošnjo).

aa) Z a š č i t a d o m a č e p o n u d b e o d
k o n k u r e n c e i n o z e m s k e p o n u d b e v
t u z e m s t v u .

V primeru, da so cene domače ponudbe nižje kakor cene, za katere more inozemska konkurenca prodajati v tuzemstvu, zaščite ni treba, razen morda kje v obmejnih pokrajinah, ki dotično blago ne proizvajajo, pa je njih prometna lega za inozemsko ponudbo zato ugodnejša kakor je domača.

V primeru, da more proizvajati in prodajati v tuzemstvu domača agr. proizvodnja kteresibodi vrste pridelkov trajno le po dražjih cenah, kakor inozemska konkurenca in preti, zato domači proizvodnji nerentabilnost, mora javna oblast poseči po zaščitnih

Zaščitne metode in sredstva:

- 1.) Uvozne prepovedi in uvozne carine (gl. trg. pol.)
- 2.) Razbremenitev domačega trga z agr. pridelki od prekomerne domače ponudbe.

S sklepanjem primernih trgovinskih pogodb. S takimi pogodbami more država doseči, da koncedirajo druge države za agr. uvoz iz tuzemstva ugodne uvozne carine ali carine prosti uvoz ali da dovolijo večje uvozne kontingente ali preferenčne kontingente. Protiusluge, ki jih je treba za to dati, - gospodarske in politične - morejo vplivati škodljivo na druga področja domačega narodn. gospodarstva. Te protiusluge postanejo lahko brezkoristna žrtev, ako domači izvoz kontingentov ne more izrabiti; zategadelj mora država skušati doseči pogodbeno še obvezni prevzem kontingentov.

- 3.) Z i z v o z n i n i p r e m i j a n i i n s u b - v e n c i j a n i .

S pomočjo le-teh morejo domači izvozniki prodajati na svetovnem trgu po nižjih konkurenčnih cenah. Namesto da bi izvoz subvencionirala neposredno more država izvoz subvencionirati posredno z znižanjem transportnih tarif, z „vračanjem“ carin, plačanih ob uvozu v druge države i.dr. Posebna vrsta izvoznih subvencij pomenijo uvozne izkaznice; ako so agr. pridelki, ki naj se njih izvoz pospešuje, zaščiteni z domačo uvozno carino, dobi izvoznik od carinarnice, preko katere izvaža, uvozno izkaznico, glasečo se na določen znesek carinskega plačila; on sam ali kdorkoli, ki mu izkaznico proda, more potem brez plačila uvozne carine uvoziti takšno količino kakšne druge vrste agr. blaga, ki je njena carinska vrednost enaka carinski vrednosti blaga, ob izvozu katerega se je izstavila uvozna izkaznica. Ta carine prosti uvoz pomeni izpadek carinskih dohodkov države in subvencijo izvoznika; iz drž. blagajne se sicer ni storil izdatok, izpadel je pa dohodek.

Neposredno subvencioniranje izvoza zahteva visoke vsote, ki jih državna blagajna ne more pogrešati. Zategadelj se pogosto ustanovi poseben subvencijski fond, v kterega se stekajo dohodki iz taks, pristojbin in davščin, ki se v to svrho nalože domačim predelovalcem in konzumentom dotične vrste agr. blaga (domači konzument daje radi zvišbe domačih cen podporo inozemskemu neznanemu konzumentu, da bi ta isto blago mogel kupiti ugodneje in da bi domači producent imel rentabiliteto).

- 4) R e g u l a c i j a p o n u d b e n a s v e t o v - n i h t r ž i š č i h s p o g o d b a m i z d r u g i - m i d r ž a v a m i i z v o z n i c a m i .

b) Z r e g u l a c i j o d o m a č e p o n u d b e v

t u a c i j a m .

Ukrepi te vrste postanejo potrebni osobito zavoljo sezonske (jesenske) koncentracije ponudbe; ponujenih velikih količin ne moreta v celoti prevzeti ne pridobitna grosistna ne združna trgovina. Gre za to, kako storiti to prekomerno ponudbo neškodno, kako jo odpraviti, omiliti ali celo preprečiti oz. jo vsaj zadržati in jo enakovredneje porazdeliti na vse kmečko gospodarsko leto.

Tipične metode in sredstva :

1) L a e š k i ž i t n i l o m b a r d .

Lombarda je jeseni zlasti radi tega tako nujna, presantna, ker kmeti nujno potrebujejo obratovalni kapital, za plačilo delovnih plačil in davkov in za pripravo na zimski čas; kmetje velik del tudi nimajo primernih prostorov za vskladiščenje pridelkov.

Prekomerna koncentracija ponudbe se more zmanjšati in celo odpraviti, ako država posrbi za zadostno velike fonde, iz katerih morejo dobivati kmeti predujme na pridelke, ki jih zadržijo doma ali še boljše, ki jih vskladiščijo v združnih in državnih skladiščih. Skladiščnice (skladiščne liste) (žitne zastavnice, vante) morejo kmeti diskontirati pri emis. banki ali kakšni denarni instituciji, ki ji more država dati prehodno v ta namen večja finančna sredstva na razpolago. Mogoč je, da sò zadostno velika skladišča, ki imajo velika denarna sredstva, sploh na razpolago. V Jugoslaviji se je posrbelo za to z uredbo o silosih z 14.VI. 1938. Silosi so javna skladišča, ki omogočajo pravilno vskladiščenje poljskih pridelkov, njih čiščenje, sušenje in tipiziranje in ki kreditirajo na podstavi lombarda tem pridelkov. Poslujejo po določbah zakona o javnih skladiščih z 23.VIII.1930. Radi gradnje silosov se je ustanovila v Beogradu " Privilegirana deln. družba za silose " z začetno deln. glavnico 220 milj. Din., od katere so prevzele država in njene bančne institucije 200 milj. Din.

2) U m e t n a d e l n a o d t e g n i t e v d o l o č e n e v r s t e a g r . p r i d e l k o v p r i m a r n e n a n a m e n u p o t r o š n j e i n o d r e d i t e v o z . n a s p o s o b i t e v z a d r u g a č n o p o t r o š n j o .

Ukrepi te vrste so po bistvu radikalnejši; n.pr. denaturiranje (eosiniranje) pšenice in rži, sterilizacija vina v špirit i.pod. ta metoda zahteva znatna finančna sredstva, ker je treba količine, ki jim je odrejen drugačen namen potrošnje, kupiti po višjih in prodajati po nižjih cenah oz. ker se mora prizadetim dati odškodnina.

3) V e l i k i i n t e r v e n c i j s k i n a k u p i .

Država ali z državno pomočjo močno zasebno podjetje pokupi v sezoni velike količine določene vrste agr. pridelkov definitivno, jih naenkrat vzame iz trga, vskladišči in pušča pozneje, kadar

postanejo cene bolj ugodne, v tuzemski in inozemski promet oz. jih hrani kot rezervo za čas slabe letine; ta metoda zahteva zelo velika finančna sredstva. Tudi vojna uprava more takoj po žetvi prevzeti velike količine in nujnost mnogotne ponudbe precej omiliti.

Ukrepi te vrste morejo postati riskantni, kajti ako si več let zaporedoma slede bogate letine druga za drugo in z intervencijskimi ukrepi nagromađenih pridelkov ni mogoče pravočasno prodati (izvoziti), narastejo zaloge v gigantične dimenzije, ki se kvarijo in že zgolj s svojo eksistenco tlačijo cene še bolj; za državo nastanejo ogromne finančne zgube, ki jih je treba kriti iz običnih državnih dohodkov (sedanjih ali bodočih); finančna sredstva so lahko predčasno izčrpana ne da bi se dosegel pravi uspeh. Ako so prevzemne cene intervencijskih nakupov vsaj nekoliko ugodne, zavajajo agr. producente k še večjemu razširjanju proizvodnje zadevne vrste pridelkov in k povečanju ponudbe.

Ta okolnost veli, storiti še radikalen korak dalje, sploh ne dopustiti, da pridejo odvišne količine na trg in zato odrediti

4) U n i č e n j e _ p r e s e ž k o v _ i n _ z a l o g .

Te metode so se države posluževale že davno, nikoli pa v takem obsegu, kakor v preteklem dvajsetletju; tako so n.pr. uničili ogromne zaloge zelenjadi, kave, čaja, pšenice, koruze, svinj, krav, ovac, začimb, hmelja, južnega sadja ali so pridelke predelali za čisto drugačno porabo (n.pr. predelali živino v krmno moko, svinje v gnojila, uporabljali kavo in žito kot kurivo i.pod.). Raz socialno-politično zrelišče bi bilo kazno, razdeliti odvišne količine onim krogom oseb, ki normalno ne prihajajo v poštev kot kupci, pa to bi odjemu škodovalo posredno; kajti ne glede na težkočo, razmejiti v prebivalstvu, ki je v njem vsakdo pri najmanjšem vsaj eventualni kupec, kupce od ne-kupcev, je treba računati z nevarnostjo, da bi porazdelitev odvišnih, uničenja namenjenih količin določene vrste agr. pridelkov reduciralo prodajo drugih vrst agr. blaga in povzročilo agr. producentom škodo na drugih področjih (konkurenca raznih vrst agr. blaga v potrošnji).

Tudi taki ukrepi zahtevajo od države velike finančne žrtve; da ne nastanejo, more storiti država še korak dalje in preprečiti sploh nastanek prekomerne ponudbe, spraviti ponudbo od vsega začetka v skladjo s povpraševanjem; temu namenu služi

5) O b l a s t v e n o _ o d r e j e n a _ r e s t r i k - c i j a _ p r o i z v o d n j e _ p o s a m e z n i h _ v r s t _ a g r . _ p r i d e l k o v .

Majlažje se izvede, ako se tiče pridelkov, ki morajo, dasi jih prideluje visoko število producentov, preden postanejo za potrošnjo sposobni, iti skoz majhno število predelovalnic n.pr. proizvodnja sladkorne repe, hmelja i.pod.; kontingentira se količina sladkorja, piva, špirita i.dr., ki sme priti v prodajo

in s tem se obenem omeji proizvodnja pridelkov.

Drugače je mogoče restrikcijo organizirati le z večjimi težavami; takšne povzroča že individualistična miselnost agr. producentov, ki težko prenaša zapovedovanje in prepovedovanje glede izbire posevkov, kontrola je zamudna in draga, osobito če prevladujejo manjša posestva, v obratovanju poljedelstva nastaja desorganizacija, pribavljanje statističnih pregledov prinača zavlačitve itd. Zlogotega prete še riziki, n.pr. rizik, da poljedelci izvedejo restrikcijo le na slabejših zemljiščih lepše pa boljše obdelajo, s čimer more ponudba celo še narasti, ali rizik, da restrikcija ene vrste pridelkov razširi proizvodnjo kakšne druge vrste pridelkov tako prekomerno, da postanejo njih cene radi preobilne ponudbe nerentabilne.

N a č i n i izvedbe restrikcije morejo biti mnogovrstni; k najbolj tipičnim spadajo ti-le :

a) Nasveti javne oblasti, stanovskih in združenih organizacij;

b) Pogodbe med drž. oblastjo in vsakim posameznim producentom, ki se jim pa morajo nuditi kakšne kompenzacije, zlasti v obliki subvencij; te se morejo jemati iz specialnih fondov, ki se vanje stekajo posebne (namembne) davščine, pobrane od predovalcev in konzumentov dotične vrste agr. pridelkov;

c) zakonska prepoved, dati količine, ki presegajo določeno mero, na trg; količino je treba diferencirati po obsegu posestev ali po drugačnem kriteriju, ki ne more biti kakor manj ali bolj arbitraren; za blago, ki sme priti na trg, mora prodajalec pribaviti predhodno izkaznico;

č) Diferenciranje tržnih cen; one količine pridelkov, ki jih producent ponudi preko določene mere, se smejo prodati le za nižje cene.

6) p r e u s m e r i t e v . . d o m a č e . . p r o i z -
v o d n j e .

Če ovirajo rentabilno prodajo težko premagljive težave, se sama po sebi priporoča metoda preusmeritve produkcije, da bi se prekomerna ponudba preprečila trajno. Gre za ukrepe, po katerih naj se n.pr. prideluje več pšenice in manj rži ali narobe, več kranega in manj krušnega žita, več pomladnega in manj jesenskega krompirja, več kvalitetnega in manj navadnega masla, več industrijskih in manj hranilnih rastlin, več svinj manj goved, več prašutov, manj pitanih svinj, več ječmena manj ovsa etc., skratka, kmečki gospodarji naj se napotijo od pridelovanja manj rentabilnih k pridelovanju bolj rentabilnih pridelkov. Takšen je eden izmed glavnih postulatov in prizadevanj agr. politike zadnjih desetletij.

Na navidez enostavna metoda pa se da težko izvajati, kajti : proti rizik, da postane v stroki, h kateri se je agr. produkcija radi preusmeritve napotila, zavljo mnogoštevilnosti produ-

centov ravno takšna prekomerna ponudba in da padejo cene, ki naj bi bile rentabilne, prav globoko. Kolikor je preusmeritev tehnično in obratovalno-organizacijsko izvedljiva, se je agr. producenti ponavadi poslužijo že iz lastne iniciative.

Preti rizik nezadostne preusmeritve potrošnje in ponovne spremembe potrošnje glede zahtevanih količin in kvalitet;

pojavi se ovire tehnične narave, n. pr. radi prepičle elastičnosti obstoječega plodoreda; vsako posestvo ima svoj racionalen in optimalen plodored, svojo posebno prikrojeno menjava v zaporedju zemljišč in parcel za pridelovanje določenih vrst kulturnih rastlin; v okvirju plodoreda se ne more kiterakoli vrsta pridelkov, ker je ravno rentabilna, nadomestiti brez nadaljnjega z drugo, bolj rentabilno, marveč mora vsaka vrsta sadežev priti tja, kamor v določenem letu spada, ako naj ne pride nered v obratovalno organizacijo;

radi tega, ker ima vsaka vrsta pridelkov svoje geonomične pogoje, svoje zahteve glede kemične sestave in fizične ter mehanične narave zemlje;

ker zahteva preusmeritev precej stroškov in se vpraša, ali razpolagajo v to svrhu poljedelci z zadostnim obratovalnim kapitalom.

Pri preusmerjanju agr. proizvodnje posvečajo v zadnjih par desetletjih posebno pažnjo razširjanju pridelovanja industrijskih rastlin, deloma radi dvigunja rentabilnosti kmečkega dela deloma iz drugih, zlasti avtarkičnih razlogov.

V Jugoslaviji se pospešuje v novejšem času osebno pridelovanje oljnatega semenja (oljnate repice, kapusove repice, sončničnega semenja, belega maka, bučnega zrnja, lanu, ricinusa), bombaža, hmelja i. dr. da bi pridelovanje postalo rentabilno, je normiran domačim pridelovalnim industrijam obvezem odjem po cenah, ki so višje kakor svetovne cene (minimalne cene) (gl. uredba o preskrbovanju industrij za semensko olje z oljnatim semenjem iz l. 1936 in uredba o odkupovanju domačega bombaža z 9.9. 1936 i. sl.). Da bi se industrijske rastline pridelovale v obilnejšem obsegu in v boljši kvaliteti in da bi se mogle rentabilno izvažati, so pri Zavodu za pospeševanje zunanje trgovine ustanovili l. 1937. „strokovni odbor za industrijske rastline“. Na področju živinoreje so začeli izza l. 1937 pospeševati ovčarstvo ter v to svrhu osnovali „Preskuševališče za volno“ in „Sklad za pospeševanje ovčarstva“; v ta sklad se stekajo tudi obvezni prispevki tekstilnih industrijcev, ki jim določa višino za vsako leto posvetovalni odbor za ovčarstvo.

b) O b t r a j n i p a s i v n o s t i p r i z a d e -
t e (- i h) a g r . s t r o k e (- k) .
(Domača ponudba trajno ne krije domačega povpraševanja)

Zavoljo prepičle domače proizvodnje je treba pridelke posamezne vrste (posameznih vrst) uvažati; inozemska ponudba konkurira

radi tega domačim producentom na domačem trgu. Če more domače kmetijstvo pridelke dotične vrste rentabilno pridelovati ceneje, kakor inozemska ponudba, ni problema, ker bo doseglo iste višje cene, kakor dražja inozemska ponudba.

Drugače je pa, če more inozemska konkurenca v tuzemstvu ponujati po nižjih svetovnih cenah, ki za domačo proizvodnjo niso več rentabilne. V tem primeru pa moramo zopet ločiti dve možnosti :

aa) S v e t o v n e c e n e s o r e l a t i v n o
s t a l n e

Če more uvozna trgovina ponujati po svetovnih t.j. nižjih cenah in resno ogroziti oz. onemogočiti rentabilnost pridelovanja zadevne vrste (vrst) agr. pridelkov, se more domačo proizvodnjo učinkovito zaščititi s primerno visoko u v o z n o c a r i n o (oz. z njeno zvišbo). Carina ustvari domačim producentom možnost zahtevati od domačih kupcev vsaj tisto ceno, ki sestoji iz svetovne cene, carine, prevoznih in drugih troškov in zaslužka uvozne trgovine. Carina daje domačim kmet. producentom neke vrste anonimno kolektivno subvencijo iz dohodkov drugih prebivalskih plasti. Svetovne cene so bile vsled srečnega součinkovanja raznih važnih ekonomskih in drugih okolnosti relativno stalne pred vojno; zavaljo tega se je v tem pogledu agrar. politika vsa desetletja pred vojno mogla zadovoljiti z manipulacijo uvoznih carin.

Če se pa uvedejo uvozne carine, se morajo ž njo obremeniti tudi tiste vrste agr. pridelkov, ki z zaščiteno vrsto konkurirajo v potrošnji (pšenica, koruza, rž - razne vrste mesa - seno, oljnaté pogače etc.). Uvozne carine na posamezne vrste pridelkov morajo biti v določenem medsebojnem skladju, v določenih relacijah, ako naj se ohrani ravnovesje med kulturami in kontinuiteto v obratovanju.

Zvišba cen, ki nastane radi uvedbe ali zvišbe uvoznih carin, povzroča na domačem občem gospodarskem trgu celo vrsto obremenjevalnih in razbremenjevalnih akcij in reakcij, ker želi vsakdo ohraniti realno kupno moč svojih dohodkov oz. nominalni dohodek prilagoditi. V tem pogledu sproži uvedba ali znižba ali zvišba agr. carin celo vrsto ekonomskih vprašanj, ki jih mora agr. politika skrbno upoštevati vnaprej, n.pr.

Kako utegne carina verjetno učinkovati na nar. gospodarstvo kot celoto ? ali se bo narodni dohodek zvišal, znižal, ostal enak in ob katerih drugih okolnostih ? Kako se utegne spremeniti porazdelitev nacionalnega dohodka na posamezne prebivalske plasti in poklice ?

Kako bo carina učinkovala predvidoma na prehrano, kako se bo de uveljavila različna utesnjivost potrošnje raznih vrst agr. pridelkov ?

Kako bo carina predvidoma učinkovala na domačo agr.potrošnjo?

katere posestne skupine bodo imele največjo korist, katere morebiti celo škodo ?

Kako bo učinkovala carina na industrijsko in obrtno proizvodnjo in na katere njene glavne skupine ?

Kakšen vpliv utegne imeti uvedba (zvišba) carin na svetovne cene in na agr. proizvodno v drugih državah in kakšne posledice bi mogle iz tega nastati domačemu nar. gospodarstvu ?

Na takšna predhodna vprašanja se mora najti odgovor le po temeljiti presoji konkretnih okolišnosti in razmer.

bb) S v e t o v n e c e n e s o n e s t a l n e .

Kadar pridejo cene agr. pridelkov na svetovnih tržiščih radi česašibodi n.pr. radi velikih strukturnih in konjunktturnih sprememb v svetovnem gospodarstvu, v naglejše in neredno valovanje, uvozna carina ne zagotavlja rentabilnih domačih cen. Kadar padejo svetovne cene pod določeno mejo, preskoči inozemsko blago tudi zelo visoko carinsko pregrado in stlači domače cene pod rentabilno razino, če se pa svetovne cene požene visoko, se dvignejo tudi domače cene, če ni zaprek, tako zelo, da postanejo za konzumente meznosne.

Ker ob globokem padcu svetovnih cen zvišanje uvoznih carin zavoljo konzumentskih interesov ni več kazno, je treba vstaviti med valujočo svetovno ceno in rentabilno domačo ceno čini-telja, ki je dosti elastičen, da more nasprotja avtonatično izravnavati. V tem pogledu uporablja država te-le tipične metode: polzečo carino, pooblastilni carinski režim, kontingentizacijo uvoza ter oblastveno centralizacijo in monopolizacijo uvoza.

1) P o l z e č a _ u v o z n a _ c a r i n a .

Višina carine se sproti zvišuje in znižuje, kakor padajo oz. se dvigajo cene zadevne vrste pridelkov. Ako cene v določeni periodi (n.pr. v 1 četrtletju) za določen minimalen odstotek (n.pr. 10%) poskočijo in se na tej višini drže, se uvozna carina primerno zniža, če pa za določeni odstotek padejo in se na tej višini drže, se carine primerno zvišajo. Na ta način se skuša vzdrževati nezavisno od gibanj in valovanj svetovnih cen v tuzemstvu zmiraj tista cena, ki jo smatrajo za rentabilno za proizvajalce in sprejemljivo za konzumente.

Polzeča carina ni prinesla zadovoljivih uspehov. Glavna konstruktivna njena hiba je ta, da bi mogla pravilno funkcionirati samo tedaj, če bi bile svetovne cene v tisti periodi, ki v njej določena višina carine velja, iste, kakor svetovne cene, ki se je na njih podlagi izračunala in normirala carina za naslednjo periodo. Toda periodo, ki zanjo veljajo določene carinske postavke, je v časovnem oziru drugačna, kakor periodo, ki se na podlagi njenih svetovnih agr. cen izračunalo in normiralo veljavne carinske postavke.

Dogaja se pa, da se dvignejo kmalu po zvišbi uvozne carine visoko, oz. da kmalu po znižbi carine svetovne cene globoko

padejo, sprememba carine pa se smu po zakonu izvršiti še le po pretoku cele periode. Ta nevšečnost bi se mogla odpraviti z normiranjem prav kratkih period, toda s tem bi se vzela trgovskemu poslovanju kalkulacijska podlaga.

Druga njena konstruktivna hiba je, da more njen namen uvezna trgovina s svojim spekulacijskim poslovanjem, omogočenem ravno radi zakonsko normiranega objektivnega stanja, ki se ob njen višini carine spremeni, velik del ali popolnoma obrazuspešiti; trgovina omeji in popolnoma obustavi uvoz že dolgo pred pričakovano znižbo carine in pohiti z uvozom na zalogo že dolgo pred pričakovano zvišbo carine. Ako se hoče država tem nevšečnostim izogniti, more uvesti

2) P o o b l a s t i l n i c a r i n s k i s i s t e m .

Ko njem se gibanje carinskih postavk ne predvideva več vna - prej po določenih periodah in po določeni višini carine, marveč se za manipuliranje carinskih postavk v zakonskih predpisih normirajo samo smernice, t.j. normira se določena višina cen zadevnih vrst (vrste) agr. pridelkov, ki so sprejemljive tako za producente kakor za konzumente. Državna uprava dobi pooblastilo, da po svobodnem preudarku, kadar se ji zdi potrebno, zviša oz. zniža zadevne carinske postavke. Vlada ima v tem oziru ali popolnoma svobodne roke ali pa se z zakonom normira gorenja in spodnja meja carine, ki je ne sme prekoračiti. Na ta način se spekulacijsko obrazuspeševanje polzeče carine sicer odpravi, toda uvezna trgovina pride v neugoden položaj, kajti možnost ponovnih nenadnih carinskih sprememb vzame kalkulacijsko podlago; zavoljo tega more zakon dati finančni upravi pooblastilo, da se glede višine carine ob potrebi pobota z uvozniki individualno.

3) K o n t i n g e n t i r a n j e u v o z a .

Carinska zaščita more učinkovati še bolj racionalno, ako uprava carino po žetvi zviša, proti koncu kmečkega gospodarskega leta pa znižuje, toda ne dovoli trgovini, da uvozi kolikor hoče, marveč uvoz kontingentira (določi vsakokrat količine, ki se smejo uvoziti); metoda obremenjevanja uvoznih carin se kombinira na konkretno ustrezen način z metodo omejevanja uvoznih količin. Da se omogoči uspešna kontrola, vlada ne more dopustiti, da uvaža kdorkoli, neznano število oseb, marveč poveri uvoz kontingentiranih količin samo omejenemu številu uvoznih tvrčk (volantinom in večjim grosistem) (sistem individualnih uvoznih licenc). More se pa postopati tudi tako, da se določi kontingent, ki se sme uvoziti ob nižjih carinah, dočim veljajo za količine, ki se uvozijo preko kontingenta, višje carinske postavke.

4) D r ž a v n a c e n t r a l i z a c i j a i n n o r m a l i z a c i j a u v o z a .

Čim manjše je število uvoznih tvrčk, ki se jim pridelo kontingenti radi uvoza, in čimbolj tudi država odloča o času uvoza in o državah, ki se sme iz njih uvoziti, tem bolj se gorenji

sistem približuje državi centralizaciji uvoza in državnemu uvoznemu monopolu.

Tak državni uvozni monopol postane popolen, kadar uvaža izključno država bodisi na svoj račun bodisi zanjo sindikat privilegiranih uvoznih tvrdk in uvoženo blago pušča načrtno v promet tako, da se vzdržuje rentabilnost cen zadevne vrste (vrst) pridelkov.

Monopolska organizacija, ki ji je poverjeno vzdrževanje rentabilnosti domačih cen, mora prevzeti po določenih cenah tudi pridelke, ki jih ji ponudijo domači producenti, v inozemstvu pa nabavi tisto količino, ki je potrebna za kritje domačih potreb; nabavi jo tam in tedaj, kjer in kadar so cene najbolj ugodne in event. kakor je mogoče za ta nakup dobiti za domači izvoz uvozne ugodnosti v druge države. Če je pasivnost države glede dotične agrarne stroke velika - n.pr. če domača proizvodnja krije le $1/10$, $1/5$, $1/3$ domače potrebe, mora monopolska organizacija kljub temu, da mora prevzeti domačo ponudbo po visoki ceni, odajati zadevne agr. pridelke domačim konzumentom po razmeroma nizki povprečni ceni; tako imajo od tako urejene zaščite koristi tako producenti kakor konzumenti in tudi tedaj, če bivajo v oddaljenih, prometno neugodno ležečih krajih, ker v kalkulira monopol. organizacija za vsaktero predajo le srednje, povprečne prevozne in režijske troške, ne pa tudi specielnih, kakor zasebna poklicna trgovina. Drugače se pa mora konstrukcija uvoznega monopola prilagoditi specielni naravi zadevne vrste agr. pridelkov in drugim posebnim konkretnim okoliščinam.

Mnenja o primernosti oz. neprimernosti zaščite rentabilnih agr. cen z monopolsko organizacijo uvoza se zelo razhajajo, kakor se pač presejajo ugodni in neugodni, bližji in oddaljeni, neposredni in posredni učinki na agr. proizvodnjo in na druga področja narod. gospodarstva. Taki učinki so že zaradi tega neizbežni, ker mora imeti monopolska organizacija pod svoje kontrolo ne samo proizvodnjo dotične vrste pridelkov, marveč tudi industrijsko predelavo (mnogo tisoč mlinških in drugih obratov n. pr.); kaj kmalu nastane nepregledno število kontrolnih predpisov, kar občuti prebivalstvo kot nadležno oviro svojega gospodarskega udejstvovanja. Prav dalekosežni učinki pa nastanejo zaradi okoliščin, da nastanejo težave radi različnih, že omenjenih zveznosti kmetijskih cen; radi konzumne konkurence in nado mestljivosti raznih vrst agr. pridelkov in radi nesnakosti le - tin, monopol težko ugotovi vsakokrat pravilno prodajno ceno in napake, ki se neizbežno storijo v tem oziru, vnašajo desorganizacijo v poljedelsko obratovanje.

Možnost in verjetna uspešnost imenovanih metod in sredstev se mora v nadaljnjih podrobnostih presoditi po konkretnih razmerah. Vsekakor velja upoštevati, da mora biti kupa noč prebivalstva zadosti elastična navzgor in da proizvodnja dotične

vrste pridelkov radi rentabilnosti cen ne sme napredovati hitreje, kakor napredujeta kupna moč in konzumna potreba.

b) Ochrana in ustvarjanje rentabilnosti poljedelske proizvodnje z oblastvenim določanjem prodajnih cen agr. pridelkov.

a) Agrarno-politično pomembni načini določanja prodajnih cen.

aa) Smerne cene.

Te se ne normirajo s trdnimi zneski, marveč se odredi le smer njihovega gibanja oz. višina, okoli katere naj se brez velikih odklonov gibljejo, pogosto s pretnjo, da bo oblast odredila trdne cene, če bi se tržni kontrahenti ne ravnali po tem.

bb) Minimalne cene.

Enotna minimalna cena, ki se predpiše vsem prodajalcem in kupecem določene vrste pridelkov na določenem ozemlju.

Neenotna (dvojna, trojna itd.) minimalna cena, ki velja za različne kategorije kupcev (n.pr. za meso, maslo, moko, krompir se predpišejo različno visoke minimalne cene za različne kategorije kupcev po kriteriju njihovih dohodkov, poklica i.pod.).

cc) Maksimalne cene.

Takšne se normirajo v korist konzumentov;

Enotna maksimalna cena velja za vse prodajalce in kupce določene vrste pridelkov; ona je ali

stalna maksimalna cena (n.pr. za maslo v detajlni trgovini, za jajca določene boljše kvalitete i.pod.) ali

polzeča maksimalna cena, ki se ravna po raznih kategorijah prodajalcev;

Neenotna maksimalna cena je različna za različne kategorije kupcev

čč) Razponske cene.

Odredi se hkrati gorenja maksimalna in spodnja minimalna cena.

dd) Trdne določene cene.

Pa more biti normirana

za osnovni tip določene vrste agr. pridelkov s sprejemljivimi pribitki in odbitki za postranske vrste (n.pr. žita, moko), ali

za osnovne tipe določenih vrst agr. pridelkov s trajnimi pribitki in odbitki za postranske vrste ali kvalitete (n.pr. za mleko po maščobnosti, za žito po prostorninski teži, za maslo po vodenosti i.pod.) ali

za določene enosmiselno imenovane vrste pridelkov, ki njih kvalitetne razlike niso relevantne.

ee) V e z a n e d i f e r e n c e m e d n a k u p n o
i n p r o d a j n o c e n o .

Te se normirajo za predelovalce agr. pridelkov in za trgovce z agr. pridelki; odredjajo se zavoljo tega, da ostane več kupne moči za producente (dovoli se n.pr. le določen odstotek kot trgovski ali predelovalni zaslužek).

Za rentabilnost agr. cen je najvažnejša njih minimalizacija, bodisi le za eno vrsto pridelkov ali za več oz. za vse vrste agr. pridelkov.

V novejšem času se uspešno poslužujejo tudi metode trdno določenih cen s pribitki in odbitki in metode vezanih diferenc. Metoda smerničnih cen učinkuje nezanesljivo; metoda maksimiranja cen velja konzumentskim interesom in je bolj socialnopolitične narave.

b) M i n i m a l i z i r a n j e c e n e e n e v r -
s t e p r i d e l k o v .

aa) Z a p r e h o d n o , r e l a t i v n o k r a t -
k o d o b o .

Država sama ali zanjo organizacije poklicne trgovine (pridobitne in zadružne) pokupijo previške po določeni minimalni ceni, jih vskladiščijo, hranijo in puščajo v promet, osobito v inozemski promet. Kolikor se v inozemstvu dosežejo le nižje cene, kakor so plačane minimalne cene, je treba diferenco pokriti bodisi iz obćih državnih dohodkov ali iz specialnih skladov, ki črpajo svoja sredstva iz posebnih davšćin, ki se pobirajo od predelovalcev in konzumentov zadevne vrste pridelkov . Te metode se je v zadnjih letih poslužila tudi Jugoslavija.

V tem primeru ni treba snovati posebne stalne in komplicirane organizacije radi izvedbe.

bb) Z a d a l j š o v r s t o l e t a l i t r a j -
n o .

V tem primeru postane izvedba zamotanejša; treba je ustvariti predvsem te-le pogoje :

Višino minimalne cene jo treba normirati tako, da ustreza dejstvu in da se more v tržnem prometu dejanski uveljavljati. Minimalna cena mora ustrezati :

produkcijskim troškom,
kvalitetnim razlikam,
transportnim relacijam,
krajevnim in regionalnim okolšćinam,
konzumentski potrebi in kupni moči,
interesom trgovcev in predelovalcev.

Zmiraj preti nevarnost, da se minimalna cena nastavi ali p r e n i z k o, tako da ne prenese tlaka preobilnih žetvenih previškov in prekomerne ponudbe in se zruši, ali p r e v i s o k o, višje, kakor dovoljuje prožnost potrošnje. (ob minimalnih cenah se zmiraj vpraša, ali bodo potrošniki po njih

hoteli kupovati, ob maksimalnih cenah se vpraša, ali bodo producenti po njih sploh hoteli prodajati).

Rešiti je treba cel kompleks vprašanj, ki se tičejo učinkovanja normirane minimalne cene ene vrste pridelkov na svobodne cene ostalih vrst pridelkov.

Ta vprašanja nastajajo iz tesne zveznosti cen agr. pridelkov. Zavrlo nje more nastati potreba, normirati še cene ene ali več vrst drugih pridelkov oz. reglementirati njih uvoz in izvoz ali kontrolirati obseg njih proizvodnje, sploh poskrbeti za pravilne relacije med njimi. Vse to pravilno vpoštevati spada k najtežjim nalogam agr. politike, ki skuša poskrbeti za rentabilnost z minimaliziranjem cen.

Primeri je treba upoštevati kvaliteto produkcije. Če bi veljala samo ena minimalna cena, bi producenti ne imeli ekonomskega povoda, proizvajati kvalitativno boljše pridelke; odstopanje minimalne cene po kvalitativnih stopnjah pa naletuje na težavnosti, zlasti ker ni lahko najti kriterija, ki bi bil na zunan očiten in zanesljiv; to velja osobito glede živine.

Poskrbeti je treba za to, da se prepreči prekomerno razširjanje proizvodnje tiste vrste pridelkov, ki njeno rentabilnost vzdržuje minimalna cena.

Ti p i č n i n a č i n i , ki se ž njimi to prepreči, so n.pr.

a) Možnost prodaje po minimalni ceni se stori zavisno od ustrezne redukcije setvene površine oz. števila živali;

b) Državna oblast odredi vsako leto po kakšnem povprečju, na kako velikih površinah se sme pridelovati zadevna vrsta pridelkov. V tem primeru javna oblast nekako kartelizira agrarne producente, ki se radi svoje mnogoštevilnosti in neenakosti interesov sami ne morejo kartelirati; bistveno se zgodi isto, kakor pri industrijskih kartelih : manipulirajo (minimalizirajo) se enotne prodajne cene in manipulirajo (kontingentizirajo) se količine blaga, ki pride na trg. Toda ta metoda je zelo nezanesljiva radi neenake rodovitnosti zemljišč (producenti pridelujejo le na najboljših zemljiščih zadevno vrsto blaga in pridelovanje na njih intenzivirajo) in radi količinske ter kakovostne neenakosti letin, ki variirajo za 25, 50 in celo več odstotkov. Kontrola je draga in težavna, ker je število producentov veliko.

c) Kontingentira se količina pridelkov, ki se prevzame po minimalni ceni v tržni promet. Kmečki gospodarji morejo ponuditi več kakor znaša njih individualni kontingent, toda za količine, ki presegajo kontingent, dobijo le nižje cene ali celo le svetovne cene, tako da nimajo ekonomskega razloga pridelati več kakor svoj kontingent. Ta metoda je riskantna, ker se vnaprej ne ve, kakšna bo letina in kako veliko bo povpraševanje; ob obilni letini se kontingent daleč preseže in nastane vprašanje, kam s previški, ob borni letini se kontingent pa sploh ne doseže

in nedostaje lahko celo za lastne potrebe kmečkih gospodarjev.

č) Regulira se količina pridelkov določene vrste, ki se prevzame za minimalne cene, ki so pa spremenljive. Minimalna cena sestoji iz dveh delov; jeden je stalen, drugi se periodično spreminja.

Uspeh teh metod zavisi velik del od discipliniranosti in uvidevnosti kmečkih posestnikov, zavisi pa tudi od primernosti onih organizacijskih naprav in institucij, s pomočjo katerih se morejo uporabljati. Stalnost minimalne cene zahteva že veliko monopolno organizacijo; ta se more oblikovati dosti različno, more biti popolnoma državna, kakor n.pr. v Bolgariji, more pa biti zasebna, ki je pod državno kontrolo (Jugoslavija).

Glede p o s l o v a n j a te organizacije je treba predhodno urediti in odrediti :

a) Kakšno naj bo pravno razmerje med organizacijo in državo,
b) kako naj se zavaruje finančna podlaga za uspešno poslovanje, n.pr. ali naj poskrbi država za glavnico in obratovalni kapital, ali naj garantira država za določeno višino čistega donosa, ali imej država dolžnost pokriti izgube i.dr. Najboljše je, ako se more gospodarstvo take organizacije postaviti popolnoma na samoupravno podlago, tako da se financira sama in ni vezana na dotacije iz državne blagajne.

c) Poskrbeti je treba za ustrezno ureditev izvoza, da bi se tej organizaciji ne gromadile zaloge preko finančnih možnosti, in za dosti gosto mrežo skladišč (silosov) po vsej državi. Organizirati se mora kontrola nad producenti in komisionarji - (trgovci in mlini), ki prevzemajo pridelke po minimalni ceni. Vnaprej se mora nadalje natančno urediti vprašanje glede porazdelitve kompetenc, osobito v tem pogledu, kdo je pristojen za določanje minimalnih prevzemnih cen in eventualne redukcije posevkov (ali parlament - ali min. svet - ali resorni minister - ali komite nekterih ministrov - ali vodstvo organizacije?)

m i n i m a l i z i r a n j e c e n v s e h v r s t
a g r . p r i d e l k o v .

K njej prisili državo prej ali slej minimaliziranje več vrst pridelkov (radi tesne zveznosti vseh agr. cen).

Namen take ureditve je velik del, ako ne prevesno, metaekonomске narave, njene cene so izrazito "politične cene".

V tem primeru ne gre več zgolj za trenutno ali trajnejšo pomoč posamezni kmetijski stroki, marveč se vse agr. gospodarstvo na področju države kakor izloči iz mehanizma tržnega prometa, se nekako izolira ter organizira po skozi in skozi oblastveno odredenih normah o zvezah med cenami, ponudbo in povpraševanjem. Oblast odloča o cenah in s tem odločanjem odloča hkrati o ponudbi in o povpraševanju oz. oblast mora prevzeti funkcijo svobodne cene in mora sama naravnati proizvodnjo na potrebe potrošnje in naravnati potrošnjo po zahtevah in mejah produkcije.

Takšno splošno reglementiranje vseh agr. cen predpostavlja osrednjo oblastveno organizacijo z zelo širokimi kompetencami, da more po enotnem konceptu in dalekosežno kontrolirati proizvodnjo in povpraševanje. Ker mora imeti ta organizacija natančen pregled vsega, kar se dogaja na trgu z agr. pridelki, trgovini ne more več prepustiti svobodnih rok, marveč ji mora predpisati določene difference med nakupnimi in prodajnimi cenami ter predpisati, kje, od koga in kdaj naj kupuje ter komu in kje naj prodaja; producent kakor konzument sta zavezana opraviti svojo tržno menjavo na določenem mestu.

Produkcija kakor potrošnja se morata v veliki meri poenotiti, da bi se mogla sploh ustvariti možnost, dirigirati potrebne količine pridelkov vsakokrat na mesto potrošnje, prilagajati proizvodnjo potrošnim zahtevam in izvesti interregionalno izravnavo.

Dalekosežna reglementacija, kakor je za takšno zaščito agr. rentabilnosti potrebna, se lažje izvede na strani produkcije kakor na strani potrošnje.

Na strani ponudbe postane lahko nujno uvesti obvezno ponudbo določenih vrst agr. pridelkov, ako naj se realizira enako - merna oskrba vsega ozemlja, proizvodnjo je treba po dejanskih konkretnih potrebah zdaj kontingentirati, zdaj odrediti restrikcijo, zdaj poskrbeti za njeno razširitev in to za razne vrste pridelkov različno. Svobodna proizvajalčeva iniciativa se more na razne načine združevati z oblastvenimi direktivami, ki ž njimi država proti kmečkim gospodarjem zastopa "javni interes".

Na strani povpraševanja je reglementacija težje izvedljiva, ako naj se svoboda konzuma, ta najtrdnjejša konstruktivna prvina našega gospodarskega reda, prekomerno ne utesni. Na tej strani se mora večkrat seči po sistemu uradnega prideljevanja agr. pridelkov v dobi nezadovoljivih letin (nakaznice za nakup kruha, mesa, masla etc.)(nakazniški tržni promet).

Kolikor se agr. pridelki, ki se pridobivajo tudi v tuzenstvu, uvažajo, je treba preprečiti, da bi cene uvoženih količin vplivale na domačo agrarno cenovno razino; zato se mora uvoz podvreči kar najstrožji kontroli in centralizaciji in uvoženo blago se mora smotrno in po direktivah oblasti spuščati v notranji promet.

Trdne minimalne cene mora država normirati z upoštevanjem pravih relacij med cenami raznih vrst pridelkov in jih mora diferencirati z ozirom na dobo kmečkega gospodarskega leta (sezonsko) z ozirom na kvalitete stopnje, z ozirom na transportno lego in lahko jih še diferencira z ozirom na razne druge agrarno-politično ali drugače relevantne okolščine.

K o n č n a p r i p o m b a :

Na agrarnem področju pomembnost oblastvenih prizadevanj ščititi, ustvarjati in izboljševati rentabilnost nima istega značaja in ne istega pomena, kakor na drugih področjih narodnega gospodarstva, osobito v industriji in obrti.

To sledi že iz obče znanega dejstva, da je poljedelska proizvodnja na zelo mnogih posestvih, ponekod na prevesni večini posestev, že dolga desetletja nerentabilna oz. da se rentira skrajno nezadovoljivo.

Če bi v agrarni produkciji veljalo rentabilitetno načelo ravno tako strogo, kakor v industriji in obrti, bi bil moral v evropskih državah prevesni del poljedelstva kljub vsem zaščitam že davno izginiti.

Izginil pa ni, ker je razmerje med kmečkim gospodarjem in njegovo zemljo kapitalistično samo deloma, prav pogosto le majhen del ali sploh ne, skratka, ker je poljedelstvo iz zgodovinskih in sociologičnih razlogov velik del metaekonomskega značaja.

Ako stremi agr. politika za ustvarjanjem in izboljševanjem rentabilnosti poljedelstva, stori to ne samo iz gospodarskih, marveč pogosto bolj iz socialno-političnih, populacijskih, čisto političnih in drugačnih razlogov.

To je treba pri presoji tega dela agr. politike upoštevati. Gre za ekonomske pa tudi za neekonomske vrednote.